

Strategija razvoja malih i srednjih preduzeća u Bosni i
Hercegovini
2009 - 2011

Finalni nacrt, januar 2009.

Usvajanje Strategije razvoja malih i srednjih preduzeća (MSP) u Bosni i Hercegovini će omogućiti stvaranje povoljnijih uslova za poslovanje MSP-a, korištenje novih fondova Europske unije i ispunjavanje preuzetih ugovornih obaveza Bosne i Hercegovine prema Europskoj uniji. Bosna i Hercegovina je u junu 2008 godine potpisala Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju sa EU i po prvi put stupila u ugovorne odnose sa Unijom. Član 93 Sporazuma se odnosi na MSP-a i glasi *'Saradnja između strana bit će usmjerena na razvoj i jačanje malih i srednjih preduzeća (MSP) u privatnom sektoru, i posebno će se voditi računa o prioritetima koji se tiču pravne tečevine (acquisa) Zajednice u oblasti MSP, kao i o deset smjernica utvrđenih u Evropskoj povelji o malim preduzećima'*. Sporazum uzima u obzir već potpisano Partnerstvo:

- Uzima u obzir identifikovane prioritete u Europskom partnerstvu (uvodni dio, 4. razmatranje),
- Revizija implementacije Sporazuma će uključivati i prioritete navedene u Partnerstvu koje su relevantne za ovaj Sporazum (član 8),
- Pomoć EU će biti uslovljena napretkom u ispunjavanju kriterija iz Kopenhagena i progresa u ispunjavanju prioriteta Europskog partnerstva (član 112).

Kratkoročni prioriteti (079 i 080) implementacije Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju su:

- napraviti koherentan zakonski i institucionalni okvir za MSP,
- usvojiti BH Strategiju za MSP i stvoriti na državnom nivou minimalne uslove za sprovedbu koherentne i koordinirane politike za MSP, uključujući i uspostavljanje Agencije za MSP i forum za dijalog i konsultacije sa MSP.

Strategija razvoja MSP-a u BiH je kreirana za period 2005-2008 godina, ali nije zvanično usvojena. Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH je na prijedlog entitetskih vlada, Distrikta Brčko i Mreže RRA (Delegacije EK) formiralo Radnu grupu koja je uzimajući u obzir promjene koje su nastale u Bosni i Hercegovini, te preuzete obaveze u procesu integracija u Europsku uniju, ažurirala tekst Strategije i kreirala Strategiju razvoja MSP-a u BiH za period 2009-2011 godina. Radna grupa je radila u sastavu:

- Hamdo Tinjak, Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH
- Radmila Mihić, Ministarstvo finansija RS
- Mustafa Šahinović, Direkcija za evropske integracije BiH
- Jozo Bejić, Ministarstvo razvoja, poduzetništva i zanatstva F BiH
- Velimir Didak, Ministarstvo finansija F BiH
- Milan Cvijić, Ministarstvo privrede energetike i razvoja RS
- Adnan Drapić, Odjeljenje za ekonomski razvoj Brčko Distrikta BiH
- Slobodan Marković, Mreža regionalnih razvojnih agencija
- Ševkija Okerić, Mreža regionalnih razvojnih agencija

Podršku radu Radne grupe je pružila i Task Manager Delegacije Europske komisije u BiH Dina Karić. Delegacija je obezbjedila i tehničku podršku Radnoj grupi koju su pružili stručnjaci kompanije Atos Origin iz Belgije: Duploux Jean-Claude, Feđadž Začiragić i Rasim Tulumović.

Sadržaj

Sažetak.....	5
1 Uvod.....	8
2 Trenutna makroekonomska situacija u Bosni i Hercegovini.....	11
2.1 Rast privatnog sektora.....	12
2.2 Sektorski prioriteti.....	13
2.3 Najveće makroekonomske, pravne i infrastrukturne prepreke za brži razvoj MSP.....	13
3 Pregled sadašnjeg položaja MSP-a u BiH.....	15
3.1 Struktura MSP-a i glavni indikatori.....	17
3.2 Okruženje za podršku poslovanju.....	20
4 Prioritetna pitanja Europske unije za razvoj MSP-a i njihova primjena na BiH uslove.....	23
4.1 BiH prioriteti za period 2009 – 2011.....	24
4.2 Vizija za period nakon 2011. godine.....	26
5 Zakoni i regulativa za MSP-a.....	28
5.1 Kratak pregled sadašnje situacije u BiH.....	28
5.2 Plan implementacije sa očekivanim rezultatima i vremenskim rokom.....	31
6 Institucionalna podrška infrastrukturi MSP-a i poslovnim uslugama.....	32
6.1 Sažetak sadašnje situacije u BiH i predloženi razvoj.....	32
6.2 Plan implementacije sa očekivanim rezultatima i vremenskim rokovima.....	40
7 Obrazovanje, obuka i konsalting.....	41
7.1 Siže trenutnog stanja u BiH i predloženi razvoj.....	41
7.2 Sprovedbeni plan sa očekivanim rezultatima i vremenskim rasporedom za period 2009. do 2011.....	46
8 Poreske mjere i finansijski instrumenti.....	47
8.1 Kratki pregled trenutne situacije u Bosni i Hercegovini i predloženi razvoj.....	47
8.1.1 Poreski sistem.....	47
8.1.2 Finansijski instrumenti.....	48
8.2 Implementacija plana sa očekivanim rezultatima i vremenskim okvirom.....	50
9 Jačanje tehnoloških i inovacijskih kapaciteta malih preduzeća.....	51
9.1 Kratak prikaz sadašnje situacije u Bosni i Hercegovini i predloženi razvoj.....	51

9.2 Plan implementacije sa očekivanim rezultatima i vremenskim rokovima	54
10. IKT – Informacione i komunikacijske tehnologije	55
10.1 Sažetak trenutnog stanja u BiH i predloženi razvoj.....	55
10.2 Predloženi razvoj u kontekstu MSP-a u BiH.....	56
10.3 Plan implementacije sa očekivanim rezultatima i vremenskim rokovima.....	59
11. Jedinstveno tržište	61
11.1 Sažetak postojeće situacije u BiH i predloženi razvoj	61
11.2 Plan implementacije sa očekivanim rezultatima i vremenskim rokovima.....	64
12. Internacionalizacija MSP	65
12.1 Sažetak trenutnog stanja u BiH.....	65
12.2 Plan implementacije sa očekivanim rezultatima i vremenskim rasporedom ...	68
13. Partnerstvo i umrežavanje	69
13.1 Sažetak trenutnog stanja u BiH.....	69
13.2 Plan implementacije sa očekivanim rezultatima i vremenskim rasporedom ...	71
14 Pregled predloženih zakonskih izmjena.....	74
15 Pregled predloženih institucionalnih izmjena	78
16 Sažetak planova implementacije, sa očekivanim rezultatima i vremenskim okvirom.....	79
17 Monitoring i kvalitet implementacije Strategije.....	85
17.1 Monitoring sprovedbe strategije	85
17.2 Monitoring kvaliteta	85
17.3 Monitoring efikasnosti/učinkovitosti	86
18 Zaključci i preporuke.....	88
Lista skraćenica.....	90

Sažetak

Mala i srednja preduzeća mogu imati značajan uticaj u razvoju Bosne i Hercegovine. Sa pravom politikom razvoja, zakonskim okvirima i koordiniranom podrškom na svim nivoima, mala i srednja preduzeća (MSP) mogu dobiti veći dio domaćeg tržišta i postepeno stranih tržišta, mogu biti partneri većim domaćim i stranim kompanijama, mogu inicirati jake razvojne projekte i tako doprinijeti u otvaranju novih radnih mjesta. Ovakav razvoj MSP-a bi omogućio i njihovo aktivnije učešće u procesima smanjivanja siromaštva u Bosni i Hercegovini. Implementacija Strategija razvoja MSP-a Bosne i Hercegovine bi trebala omogućiti brži rast i razvoj MSPa u Bosni i Hercegovini, te ispunjenje obaveza koje je država preuzela potpisujući dokument o Europskom partnerstvu.

Strategija ima tri glavna dijela, kao što je objašnjeno u nastavku:

Uvodni dio (poglavlja 1-4) opisuje motive i ciljeve Strategije i daje informacije o općoj makroekonomskoj situaciji, o trenutnoj strukturi MSP-a i o okruženju za podršku poslovanju u BiH. Zaključak uvodnog dijela su prioriteta razvoja MSP-a u EU koji vodi do prioriteta za Bosnu i Hercegovinu za period od 2009. do 2011. godine.

Drugi dio (poglavlja 5 – 13) sadrži opće poznate konkurentne faktore razvoja preduzeća, čiji razvoj zahtijeva pokretanje ili pojačavanje određenih aktivnosti institucija za podršku razvoja MSP-a na svim nivoima. Zbog relativno kratkog perioda koji Strategija pokriva, trenutno okruženje za poslovanje i nivoa razvoja MSP-a u BiH, Razvojna strategija MSP-a za 2009-2011. uglavnom sadrži:

- Usvajanje promjena ili dopuna zakonskog okvira za rad MSP-a na nivou BiH;
- Institucionalna poboljšanja;
- Poboljšanja obrazovnog i konsultantskog sistema;
- Poboljšanja finansijskih instrumenata MSP-a.

Ovo su preduslovi ili takozvani osnovni uslovi ili konkurentski faktori razvoja MSP-a. Ovo je takođe i razlog zašto je većina aktivnosti u Strategiji usmjerena na poboljšanja gore navedenih faktora. Za takozvane napredne konkurentne faktore (kao što su jačanje tehnoloških i inovacijskih kapaciteta MSP-a, informacijskih i komunikacijskih tehnologija, europeizacija, internacionalizacija, partnerstvo i umrežavanje), za period koji pokriva Strategija, predložene aktivnosti se uglavnom tiču obuke i promovisanja. Procijenjeno je da će se veća pažnja ovim faktorima posvetiti nakon 2011, kada se dodatno ojača institucionalni okvir i poboljšaju uslovi za odgovarajuću podršku razvoju MSP-a.

Treći dio, zaključak (poglavlja 14-18), daje pregled preporuka i aktivnosti prioriteta za implementaciju Strategije. Poglavlje 16 je sažetak konkretnih aktivnosti za sva područja koje Strategija pokriva. Također, posebno poglavlje daje smjernice za praćenje sprovođenja Strategije, kao i za neprestano praćenje kvalitete i efikasnosti aktivnosti koje su sprovedene u Strategiji.

Strategija će biti uspješno sprovedena ukoliko se usvoji i sprovede na svim nivoima podrške razvoju MSP-a. U okvirnim aktivnostima predloženim za period od 2009. do 2011.godine, neke aktivnosti će biti prilagođene potrebama MSP-a (na osnovu povratnih informacija od MSP-a), kao i razvojnim projektima u tom periodu. S druge strane, usvajanje Razvojne strategije MSP-a BiH nudi i razvojnim programima/projektima jasniju sliku potreba i razvoja u oblasti MSP-a.

DIO I

1 Uvod

Situacija u kojoj se bh. ekonomija našla nakon završetka rata 1995. godine, posebno razorena industrija i veliki zaostatak u tehnološkom razvoju, rezultirala su postepenim prihvatanjem činjenice da će u BiH, u narednom dugoročnom periodu, mala i srednja preduzeća (MSP) nužno imati ključnu ulogu u ekonomskom razvoju i u otvaranju novih radnih mjesta. Dosadašnje strateški dokumenti, prije svega Generalni okvir ekonomske strategije razvoja (1999.) i Srednjoročna razvojna strategija BiH (2004.) isticali su centralni značaj MSP-a za oporavak i razvoj BiH, ali i neophodnost da se za njihov uspješan rast uspostavi pogodno okruženje i stvore odgovarajući uslovi. Dosadašnje aktivnosti na podršci razvoju MSP vodile su se na nivou entiteta, uz veoma značajnu finansijsku podršku i tehničku pomoć međunarodnih donatorskih organizacija, ali bez odgovarajuće koordinacije. Potreba da se ova koordinacija unaprijedi, radi bolje iskorištenosti postojećih resursa, ali i ispunjenja uslova potrebnih za pristup dodatnim razvojnim sredstvima – prije svega strukturnim fondovima EU – dovela je do inicijative da se pripremi Strategija razvoja MSP-a Bosne i Hercegovine.

Usvajanje Strategije razvoja MSP-a BiH je bio jedan od prioriteta Srednjoročne strategije razvoja BiH (PRSP), a predstavlja i značajan korak u ispunjenju obaveza koje je BiH preuzela u okviru primjene preporuka Europske povelje o malim preduzećima¹. Na nivou BiH, Strategija razvoja MSP-a utvrđuje neophodna poboljšanja pravnog okvira i institucionalnih struktura koje, neposredno ili posredno, utiču na osnivanje, razvoj i uspješnost MSP, pri čemu je glavni cilj uspostava efikasne koordinacije izrade politike i provedbe svih vidova podrške MSP-ima. Ponuđene su konkretne mjere kojima će se unaprijediti stanje sa aspekta svakog poglavlja Europske povelje i identificirane oblasti u kojima će biti neophodno potrebe MSP usklađivati sa interesima drugih zainteresiranih strana u procesu ekonomskog razvoja. Strategija također predlaže aktivnosti potrebne da se omogući da MSP u BiH počnu smanjivati jaz u nivou tehnološkog razvoja i konkurentnosti naspram preduzeća iz zemalja EU, pa i iz susjednih zemalja.

Međutim, najveći dio posla jeste i treba da ostane na nivou entiteta i nižim nivoima, koji već dugo vode raznovrsne aktivnosti pružanja podrške MSP-ima. Ponuđena rješenja, zasnovana prije svega na bogatim europskim iskustvima, promovišu prije svega fleksibilnost koja omogućuje oslonac na postojeće dokumente i institucije, njihovo zajedničko djelovanje i razmjenu iskustava u okviru umreženog sistema protoka informacija i ideja. Strategija definiše funkcije koje jedan sistem za podršku razvoju MSP identifikira najpogodnije nivoe i strukture u okviru kojih će se pojedine funkcije vršiti.

---

¹ European Small Business Charter

Bitni nedostaci u postojećem pravnom okviru za rad MSP i nepostojanje adekvatne infrastrukture za podršku poslovanju, kao i otežan i kompliciran pristup kreditnim sredstvima predstavljaju velike prepreke za razvoj MSP-a u BiH u poređenju sa većinom drugih zemalja u regiji. Pitanja koja treba riješiti radi stvaranja povoljnijih uslova za razvoj MSP-a:

- Stvaranje konzistentnog pravnog okvira za MSP,
- Uklanjanje barijera koje otežavaju i usporavaju pokretanje i rad preduzeća,
- Definicija MSP-a (prateći preporuke EU², također vidi Poglavlje 5) i ustrojavanje statistike,
- Organizaciona struktura/institucionalni okvir za poslovnu podršku (vidi Poglavlje 6),
- Horizontalni i vertikalni instrumenti za poslovni razvoj (vidi Dio II, Poglavlja 5-13).

Gore navedena pitanja predstavljaju također prioritete Strategije razvoja MSP-a. Ova Strategija ima za cilj da slijedi preporuke Povelje EU o malim preduzećima, što se odražava u njenoj strukturi i u međusektorskom pristupu za razvoj MSP-a.

Općenito, **Strategija razvoja MSP-a u BiH ima za cilj da:**

- Poboljša okruženje za podršku poslovanju (pravno i finansijsko okruženje, infrastruktura za podršku poslovanju);
- Sinhronizira strateške i institucionalne faktore u razvoju MSP sa onima koje preporučuje Europska unija;
- Stimulira povećanje udjela prihoda i doprinosa dodate vrijednosti za sektor MSP-a općenito;
- Stimulira rast putem usmjerene podrške za visok rast, inovativna i izvozno – orijentirana MSP;
- Omogući i aktivno podrži razvoj «klastera» malih preduzeća, mreže i udruženja za suradnju da se stvori «kritična masa», npr. u oblasti istraživanja i tehnološkog razvoja, nabavki, marketinga i izvoza;
- Omogućava pristup MSP finansijskim resursima budžetskog i komercijalnog karaktera;
- Pruži poticaj novim preduzećima u svim ekonomskim sektorima;
- Aktivno promoviše i pomogne promociju poduzetničke kulture u BiH;
- Poboljša konkurentnost MSP-a na domaćim i inostranim tržištima;
- Pomaže kod izgradnje obrazovnog sistema na nivoima srednjeg, višeg i visokog obrazovanja sa programima gdje bi omladinsko poduzetništvo bilo u prvom planu i gdje bi se obrazovali novi menadžment kadrovi;
- Smanji sivu ekonomiju; i
- Identificira prioritetne projekte i aktivnosti za period 2011-2013.

---

² Službene novine Europske unije, L 124/36, 20. 5. 2003: Preporuke komisije koje se odnose na definiciju mikro, malih i srednje-velikih preduzeća

Provedbom postavljenih ciljeva u periodu 2009 – 2011 treba postići:

- Povećanje udjela MSP u BDP-u;
- Povećanje broja aktivnih MSP;
- Povećanje broja zaposlenih u MSP;
- Povećanje konkurentnosti MSP;
- Brže osnivanje MSP koji će djelovati u sferi visokih tehnologija;
- Preobuku radne snage, koja je nekvalificirana ili posjeduje radne vještine koje su zastarjele ili neprilagođene potrebama moderne privrede,
- Širu primjenu informaciono komunikacionih tehnologija (IKT) u radu MSP.

U pripremi ove Strategije, korišteni su slijedeći osnovni dokumenti:

- Europska povelja za mala preduzeća i implementacija najboljih praksi iz EU zemalja;
- Višegodišnji program za preduzeća i poduzetništvo, posebno za mala i srednja preduzeća 2001-2005³, sa trenutno poznatim smjernicama novog višegodišnjeg programa za period 2006-2011 koji je u pripremi i
- Srednjoročna strategija razvoja – PRSP (2004-2007).

Pored gore navedenih dokumenata, priznata je važnost EU preporuka⁴ koje se odnose na definiciju MSP-a, koja je detaljno obrađena u Poglavlju 5.

U Strategiji su opisani i tzv. napredni faktori konkurentnosti zajedno sa konkretnim instrumentima u cilju da se promoviše izvoz, pomogne razvoj inovativnih kompanija ili da se promoviše umrežavanje i partnerstvo kao važan strateški instrument u poslovnom svijetu danas. Strategija završava pregledom predloženih zakonodavnih i institucionalnih promjena i takođe daje prijedlog mehanizama za praćenje njene implementacije.

---

³ Višegodišnji program za preduzeća i poduzetništvo, a posebno za MSP-a 2001-2005.

http://europe.eu.int/comm/enterprise/enterprise_policy/mult_entr_programme/programme_2001_2005.htm

⁴Službene novine Europske unije, L 124/36, 20.5.2003: Preporuke komisije koje se odnose na definiciju mikro, malih i srednje-velikih preduzeća

2 Trenutna makroekonomska situacija u Bosni i Hercegovini

Ovo poglavlje pruža pregled makroekonomskog nivoa razvoja BiH i također se opisuju glavne prepreke za razvoj njene ekonomije. Korišteni izvori podataka su:

- Izvještaj o napretku BiH na putu ka EU,
- Centralna banka BiH,
- zvanični statistički podaci u BiH,
- izvještaji Svjetske banke,
- Direkcija za ekonomsko planiranje Vijeća Ministara

U izvještaju EK od novembra 2007. godine o napretku BiH⁵ naglašeno je da se *'makroekonomska stabilnost popravila, ali da nema saglasnosti o osnovama ekonomske politike između BiH i entiteta'*. Nezaposlenost u zemlji je još uvijek jako visoka, a kreiranje poslova je usporeno zbog (između ostalih faktora) visokog oporezivanja rada, iskrivljenih mehanizama određivanja plata i slabe slobode kretanja radne snage. U Izvještaju je također naglašeno da je MSP sektor u porastu, ali je rast usporen zbog nepogodne sredine za poslovanje. Struktura za podršku MSP-a u zemlji je *„što se tiče strategije za cijelu državu neusklađena“*.

BiH se još nije vratila na svoj prijeratni **BDP** (procjenjuje se da do toga možda neće ni doći prije 2011. godine). Njen BDP po glavi stanovnika od nekih 2.778,9 EUR (u 2007. – vidi tabelu 2.1) je jedan od najnižih u regionu. Između 1996. i 1999, stvarni rast BDP-a, potpomognut visokim nivoom strane pomoći u obnovi zemlje, bio je prosječno 30 posto. Otada, međutim, uz neadekvatne domaće izvore rasta, osobito aktivnost u privatnom sektoru, rast BDP-a je usporen. U 2005. godini, prema podacima Centralne banke, rast BDP-a je bio 3,9%, 2006 je bio 6,7%, a u 2007 je bio 6%. Zvanični podaci o BDP se smatraju podcjenjenim jer neuzimaju u obzir sivu ekonomiju⁶.

Procjena **nivoa nezaposlenosti** je 44,74 posto (u 2007.). Evidentan je rast prosječnih mjesečnih neto plata: u 2005. je bila 275 EUR, u 2006. 299,6 EUR, i u 2007. 322 EUR. Visok nivo nezaposlenosti je još uvijek važan uzrok siromaštva, i njegovo smanjenje je jedno od prioritarnih pitanja u BiH.

Jedan od najpozitivnijih makroekonomskih rezultata u BiH u posljednjim godinama je bila **stabilnost cijena i relativno niska stopa inflacije**. **Direktno strano investiranje** u 2006. se znatno povećalo (na 917,6 miliona KM) u odnosu na prethodne godine i to, skupa s rastom MSP, predstavlja najsvjetliju nadu za BH ekonomiju.

⁵ Izvještaj Europske komisije o napretku BiH 2007

⁶ Izvještaj Svjetske banke

Sažetak općih ekonomskih indikatora je data u tabeli 2-1.

Tabela 2-1: Opći ekonomski indikatori

Indikatori	2003.	2004	2005	2006	2007
BDP, mlrd. Euro	7416	8071	8655	9776	10711
BDP po glavi stanovnika, euro	1,635	2,099	2,251	2,541	2.778
Stvarna stopa rasta BDP, %	3,0	6,3	3,9	6,7	6
Rast maloprodajnih cijena, %	0,6	0,4	3,7	6,1	1,5
Tekući saldo, miliona euro	-1438	- 1318,6	-1604,9	- 970,9	- 1.400
Vanjski dug vladinog sektora, m e	2052,3	2061,5	2217,9	2081,4	1996
Bruto službene rezerve, mil. euro	1428	1778,8	2160,2	2787,5	3425

Izvori: Bilten Agencije za statistiku BiH, BiH Government, IMF Country Report 2004, FIPA: <http://www.fipa.gov.ba>, Centralna banka BiH, BiH Ured za statistiku, Federalni i RS zavod za statistiku

2.1 Rast privatnog sektora⁷

Glavne poluge rasta u privatnom sektoru u svim zemljama predstavljaju jačanje poslovne sredine i stranog investiranja, te podrška razvoju poduzetništva. U odnosu na prethodne godine, došlo je do primjetnih unapređenja u uklanjanju administrativnih prepreka domaćem i stranom investiranju. Fokus u unapređivanju poslovne klime će se u narednom periodu pomjeriti sa uklanjanja administrativnih barijera na stvaranje uslova za bolju konkurentnost domaće ekonomije, smanjenje poreskih stopa i jačanje privrednog menadžmenta.

Uklanjanje administrativnih barijera i unapređenje poslovne klime su ključni strateški instrumenti u svim zemljama.

Privući više stranih investicija predstavlja presudan prioritet Srednjoročne razvojne strategije za BiH (također poznate pod nazivom Dokument o strategiji za smanjenje siromaštva - PRSP), s obzirom na nedostatak domaćeg kapitala i brojne pozitivne efekte direktnog stranog ulaganja, između ostalog povećanu stopu zaposlenosti, nove rukovodne vještine, nove tehnologije, nova tržišta i povećan izvoz. Podaci o stranim investicijama u BiH su prezentirani u poglavlju 12 – Internacionalizacija MSP.

Jačanje poduzetništva u BiH je već utvrđeno kao preduslov za brz razvoj privatnog sektora, a posebno za rast MSP. U uporedbi sa drugim zemljama u tranziciji, BiH ima najmanji broj preduzeća na 1000 stanovnika, osnivanje preduzeća najskuplje je u regiji, a i skuplje od bilo koje države u EU (vidi podatke u poglavlju 3), što je jak znak za vlade u BiH da ubrzaju potrebne reforme u cilju postizanja poslovne sredine pogodnije za razvoj MSP.

⁷ Na osnovu Dokumenta o strategiji za smanjenje siromaštva (PRSP) – Srednjoročna razvojna strategija BiH 2004-2007 – Dokument revidiran u maju 2006.godine

2.2 Sektorski prioriteti

Od sektorskih prioriteta utvrđenih u Srednjoročnoj razvojnoj strategiji BiH (2004-2007), najvažniji su privatni sektor (privatizacija i finansije), tržište rada (zapošljavanje, poslovanje i jedinstveni ekonomski prostor), javni sektor (administracija i statistika), društveni sektor (socijalna zaštita, obrazovanje...), privredni sektor (industrija i turizam), komunikacije (transport i IKT), eksploatacija i zaštita prirodnih resursa (vode, okoline, energetike, poljoprivrede, šumarstva). Srednjoročna razvojna strategija je ažurirana 2006.godine kroz konsultacije Tima za ekonomsku politiku i planiranje.

Postoji 6 općih prioriteta za razvoj Bosnu i Hercegovinu koji su navedeni u ažuriranoj Strategiji iz maja 2006⁸ i brojni sektorski prioriteti koji su direktno povezani sa razvojem MSP-a:

1. Održavati makroekonomsku stabilnost.
2. Povećati privatne investicije.
  - Poboljšavajući pristup, institucije i zakonske okvire za razvoj poduzetništva i MSP
  - Podržavajući razvoj specijaliziranih konsultantskih institucija koje mogu pomoći MSP u sticanju novih znanja i tehnologija, naročito u području internacionalnih standarda i certifikata.
3. Restruktuirati privredu.
4. Povećati nivo zaposlenosti i učvrstiti veze između ljudskih resursa i tržišta rada.
5. Poboljšati sistem socijalne zaštite
  - Jačanjem sredine za poslovanje, restrukturiranjem preduzeća, privatizacijom i rastom sektora privatnog poduzetništva.
6. Povećavanjem transparentnosti i sposobnosti BH društva.

Treba uložiti više napora u institucionalne okvire za MSP, kao i zakonske okvire. Treba se poboljšati poslovna sredina za MSP, kao i podržati unutrašnje jačanje MSP (omogućavajući uvođenje novih znanja i tehnologija).

2.3 Najveće makroekonomske, pravne i infrastrukturne prepreke za brži razvoj MSP

Očuvanje makroekonomske stabilnosti i stabilnosti finansijskih tržišta, potreba za bržim razvojem tržišta kapitala, kao i za reformom fiskalnog sistema, tržišta rada, daljnjom liberalizacijom vanjske trgovine u regionu, te druga pitanja koja tek treba unaprijediti u BiH, odbijaju mnoge strane investitore. Nepostojanje funkcionalnog jedinstvenog ekonomskog prostora u BiH je posebna prepreka stvaranju privlačne poslovne klime za domaće i strane investitore, te za užu integraciju sa EU.

---

⁸ http://www.dep.gov.ba/dwnld/Revised_MTDS+AP_English.pdf

Povećavanje direktnih stranih ulaganja i stvaranje otvorenog tržišta kapitala (za inovativne MSP-e je posebno važan rizični kapital) bit će od presudne važnosti za dugoročni prosperitet zemlje.

Pravne i administrativne prepreke su detaljnije obrađene u drugom djelu Strategije (posebno poglavlje 5 a i poglavlja 6-13). A ovdje možemo spomenuti:

- skupe i duge birokratske postupke registracije preduzeća
- neadekvatnu poreznu i finansijsku podršku preduzećima sa potencijalom hitnog rasta.

3 Pregled sadašnjeg položaja MSP-a u BiH

Općenito se može reći da zaostajanje u razvoju mali i srednjih preduzeća u BiH ima historijsku kategoriju. Ono počinje sa vrlo sporim priznavanjem uloge i značaja malog biznisa u ekonomiji zemlje. Razlog za to leži u činjenici što se tokom cijelog predratnog perioda privredna struktura zemlje zasnivala na velikim kompanijama i složenim integriranim privrednim sistemima. Socijalistički model ekonomije nije priznavao privatno vlasništvo, biznis i slobodno poduzetništvo i u tom kontekstu ne samo da taj sektor nije podržavan sistemskim mjerama, već istim tim mjerama je i ograničavan.

Nakon rata, međutim u stručnim i političkim krugovima dosta dugo trajao je sukob teza u smislu da li treba insistirati na predratnoj privrednoj strukturi i u tom kontekstu staviti u prvi plan velike privredne sisteme ili uvažiti ulogu i značaj malih i srednjih preduzeća i ostvariti procese podrške njihovog razvoja po modelima koji su prepoznatljivi u razvijenim zemljama. U tom smislu može se reći da BiH ne predstavlja tipičan primjer slučaja razvoja MSP za zemlju u procesu postsocijalističke ekonomske tranzicije. Nepostojanje jasnog opredjeljenja trajalo je dugo, a mala i srednja preduzeća kao faktor razvoja zemlje ubrzano dobijaju značaj zahvaljujući pozitivnom uticaju međunarodne zajednice, uticaju iskustva susjednih zemalja i manjeg broja eksperata i političara. Može se reći da danas postoji konsenzus i ekonomista i političara da je podrška malim i srednjim preduzećima u svim segmentima željena smjernica budućeg ekonomskog razvoja BiH.

Druga nezaobilazna činjenica koja je negativno uticala na razvoj MSP, je sporost procesa privatizacije i tranzicije ekonomije BiH ka ekonomiji tržišnog karaktera. Pošto tranzicija dovodi u prvi plan poduzetništvo i samozapošljavanje po pravilima tržišne ekonomije, postaje sasvim vidljivo da će rezultati tranzicije pozitivno i to direktno uticati na razvoj MSP.

Treći važan faktor vezan je za nekonzistentnost ekonomske politike i zakonskih mjera na nivou BiH, jer su se strateški pristup, zakonski okviri i drugi instrumenti razvoja MSP dosada uspostavljali na isključivo entitetskim okvirima, bez adekvatne koordinacije i usaglašavanja na nivou države. Republika Srpska je usvojila 'Strategiju razvoja malih i srednjih preduzeća' u Republici Srpskoj za period 2006-2010 godina, a Federacija Bosne i Hercegovine je usvojila 2007 godine 'Program razvoja malog gospodarstva'.

Nekonzistentnost insitucionalnog okvira je četvrti ključni faktor koji otežava razvoj MSP-a u BiH. Svi zadaci koji se tiču razvoja MSP-a na državnom nivou su preneseni na Odjel za ekonomski razvoj i poduzetništvo Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH. Odjel je uspostavljen prije relativno kratkog vremena (2003) i još uvijek neposjeduje adekvatne ljudske i tehničke resurse (3 zaposlena, a prema Pravilniku o sistematizaciji radnih mjesta je predviđeno 7).

Postoji mnogo slabosti u BiH koje se odnose na pravno okruženje i institucionalni okvir. Među ostalim pitanjima koja predstavljaju prepreku za razvoj MSP-a je nepostojanje odgovarajućih statističkih podataka o MSP-a.

Glavne vanjske barijere za razvoj MSP-a su između ostalog:

- Postojeći pravni okvir nije pogodan za razvoj MSP-a, i ne postoji konzistentan zakonski okvir o MSP-a na nivou BiH,
- Trenutno ne postoji definicija MSP-a koja je priznata u bilo kojem pravnom okviru u BiH, a koja je potpuno u saglasnosti sa Preporukom 2003/361/EC,
- Informacijska tehnologija se ne primjenjuje u administrativnim procedurama,
- Nema mehanizmima za povratne informacije od MSP-a (u relaciji institucija za podršku razvoja MSP-a: MSP kao korisnik usluga),
- Vladine institucije na nivou BiH nemaju jasno određenu niti definisanu ulogu spram sektora poduzetništva i razvoja MSP, kao i uloge u određivanju načinu distribucije podrške razvoju MSP-a između državnog, entitetskog i regionalnog nivoa,
- Monetarna, kreditna i fiskalna politika su još uvijek neizgrađene i tek su u fazi izgradnje strategija prilagođavanja potrebama i afirmaciji poslovnih subjekata,
- Na nivou BiH ne postoji institucionalni okvir za podršku MSP, a na nivou entiteta (distrikta) se taj okvir tek izgrađuje. Postojeće institucije još uvijek nisu ispunile očekivanja i potrebe MSP-a. Posljedica te činjenice je stanje u kojem nema dobro razvijenih programa ni mjera konkretne podrške razvoju MSP.

Trenutno dostupne informacije o situaciji u BiH su preuzete iz SWOT analiza entitetskih strategija i programa⁹, raznih regionalnih¹⁰ i drugih strategija¹¹. Slijedeće vanjske prepreke razvoja ili slabosti u razvoju MSP-a se također mogu spomenuti:

- visok nivo birokratiziranosti u BiH,
- slaba podrška proizvodnim MSP-a
- dominantnost mikro preduzeća,
- nejednaka institucionalna podrška i teritorijalni razvoj MSP-a
- nizak nivo investiranja iz javnih budžeta u istraživanje i razvoj,
- nedostatak poduzetničke kulture i poslovne etike,
- dominiranje uvoznog lobija,
- nedovoljna uključenost MSP-a u kreiranju nacrtu zakona,
- nedovoljno investiranje u poduzetničku infrastrukturu,

---

⁹ Strategija razvoja MSP-a RS za period 2006-2010 i Program razvoja MSP-a Federacije BiH

¹⁰ EURED projekat EU

¹¹ Srednjoročna razvojna strategija BiH

- nedovoljno razvijeni industrijski sektori, a veza MSP-a i nedovoljnog razvoja može biti:
  - nedostatka stručne obuke i nerazvijen sistem obrazovanja odraslih,
  - nedovoljne investicije u perspektivne sektore čiji se razvoj bazira na stručnosti,
  - nedovoljna primjena modernih metoda koje povezuju razvoj MSP-a i saraduju sa velikim kompanijama.

Kada se govori o MSP-a, postoje i unutrašnje prepreke razvoju:

- nizak nivo znanja i vještina u poljima novih tehnologija, ICT, menadžmenta i sl.
- zastarjele tehnologije u većini postojećih MSP-a,
- velika orijentacija MSP-a na tradicionalnu industrijsku proizvodnju koja se bazira na niskoj produktivnosti i niskom tehnološkom razvoju,
- sveukupna uska orijentacija MSP-a na lokalno tržište,
- niska konkurentnost MSP-a za izvoz.

3.1 Struktura MSP-a i glavni indikatori

Struktura MSP-a u Bosni i Hercegovini (tabela 3-1) je procijenjena na osnovu dostupnih podataka. Precizni podaci ne postoje, jer ne postoji jedinstvena definicija MSPa u Bosni i Hercegovini, a različite institucije (statistika, poreske, PIO/MIO i sl.) na različite načine predstavljaju podatke o MSP-ima. Ukupan broj MSP-a u BiH je dobijen na osnovu podataka iz Strategije razvoja za mala i srednja preduzeća RS, Programa razvoja gospodarstva FBiH i Izvještaja o stanju privrede Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine za 2007 godinu.

Prema definiciji EU za MSP-a, većina kompanija u BiH su MSP. Definicija EU struktuirala MSP-a po broju zaposlenih i godišnjem obrtu (podaci iz bilansa) i prema toj definiciji (Preporuka 2003/361/EC, Aneks, član 1 - Preduzeće) *'Preduzećem se smatra svaki subjekt uključen u ekonomsku aktivnost, bez obzira na pravnu formu. Ovo uključuje, posebno, osobe koje se same zapošljavaju i porodične biznise koji se bave obrtom ili drugim aktivnostima, i partnerstva i udruženja koje su redovno uključene u ekonomske aktivnosti'*.

Tabela 3-1: Struktura MSP-a u BiH

Broj zaposlenih	Ukupan broj pravnih lica u BiH	% od ukupnog broja
1 - 9	151,107	93.6 %
10 - 49	8,712	5.5 %
49 - 249	1,476	0.9 %
TOTAL	161,295	100 %

Podaci pokazuju da najveći broj preduzeća u BiH spada u kategoriju mikro preduzeća (sa brojem zaposlenih manjim od 10), što je 93,6% od svih MSP-a. Ova preduzeća spadaju u najranjiviju grupu, kojoj je potrebna pomoć na svim nivoima.

Veličina sive ekonomije predstavlja poseban problem. Postoje razne procjene o nivou sive ekonomije BiH, i zaključci tih procjena su da se ona može kretati od 20-50%. Prema procjenama koje su uradile EC i Svjetska banka siva ekonomija obuhvata oko 36% ukupne ekonomije u zemlji. S obzirom na veličinu stanovništva i gradova, postoji više kafića i mini trgovina mješovitom robom nego u većini drugih mjesta na svijetu. Ove djelatnosti se suočavaju sa oštrom konkurencijom i niskom profitnom maržom, tako da one jedva opstaju, a ponekad samo nekoliko mjeseci. Iz sektorske perspektive¹², trgovinski sektor (bilo na nivou veleprodaje ili maloprodaje) je dominantan. Pored trgovine, prerađivačka industrija (posebno u prehrambenom i drvnom sektoru) a i rudarska industrija se smatraju jakim. Pretpostavljamo da velika većina MSP radi u sektoru trgovine.

Ovaj problem će se početi rješavati na efikasniji način tek kad država uspostavi strategiju podsticaja intenzivnog korištenja komparativnih prednosti resursa sa kojima raspolaže BiH, kao što su npr. energija, poljoprivreda, šume, turistički potencijali i sl. Takva strategija bi podstakla porast broja MSP i u sektoru proizvodnje.

U BIH postoji velika razlika između registriranih i aktivnih MSP. Tačan podatak je nepouzdan zbog navedenih statističkih manjkavosti, ali je poznato da je ekspanzija registracije preduzeća u nekim periodima bila bezuspješna bilo u smislu što mnoga od njih nisu postala samoodrživa na tržištu ili bilo da su kasnije propadala zbog poslovnih neuspjeha.

Neke analize su pokazale da su najveći uzroci propadanja mali i srednjih preduzeća u BiH usljed neizgrađenosti poslovne klime i pravnih okvira, nedostatka realne podrške države, nedostatka kapitala po realnim cijenama i neloyalne konkurencije. No međutim, razlozi propadanja novoosnovanih preduzeća leže u činjenici što su osnovali nedovoljno kompetentni stručnjaci ili menadžeri koji se nisu adekvatno pripremili za vođenje vlastitog biznisa. Poduzetničko obrazovanje kako na nivou redovnog školovanja, tako i na nivou dodatne obuke, seminara i sličnih vidova edukacije išli su daleko sporije u odnosu na potrebe prakse.

---

¹² Usvojeno – zasnovano na Socio-ekonomskim studijama regionalnih razvojnih strategija EURED-a)

Tabela 3-2 pokazuje najznačajnije indikatore razvoja okruženja za MSP-a u poređenju sa ostalim zemljama u regiji, ali takođe naglašava problem statistike, kao i nedostatak kapaciteta unutar države za izvještavanjem o strukturi MSP-a.

Tabela 3-2: Broj MSP-a u JI Europi

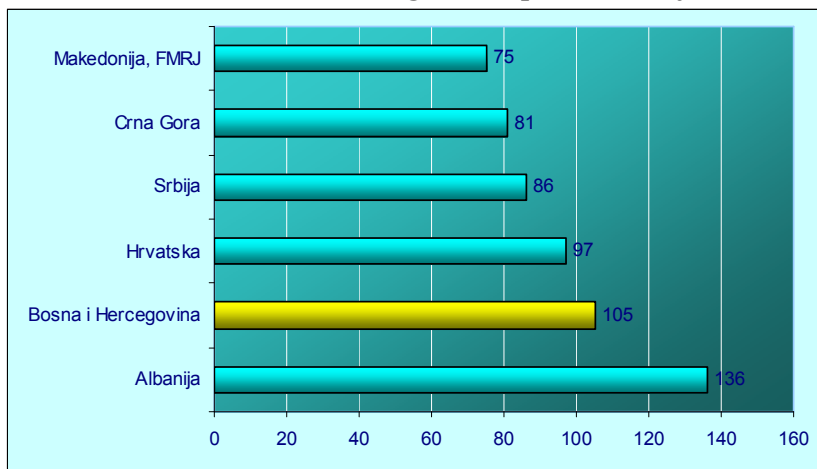
	<i>Albania</i>	<i>Bosnia and Herzegovin</i>	<i>Croatia</i>	<i>UNMIK/Kosovo</i>	<i>FYR of Macedo.</i>	<i>Montenegro</i>	<i>Serbia</i>
<i>Ukupno registrirane kompanije</i>	64710	103644	239131	55884	180000	28950	-
<i>Aktivne kompanije</i>	45034	-	111072	42153	44424	-	75430
<i>Ukupan broj MSPa</i>	64658	-	70000	55849	44340	10887	74736
<i>Broj MSPa na 1000 stanovnika</i>	14.4	-	15.6	22.3	21.8	15.9	9.9

Izvor: Izvještaj o implementaciji Povelje o MSP-a za Zapadni Balkan, 2007

Podaci koji su prezentirani za Bosnu i Hercegovinu su iz 2004 godine i nisu slični podacima iz bilo kojeg postojećeg izvještaja ili novijih statističkih izvora koji su identifikovani tokom rada na Strategiji. Međutim, ovi izvori se i između sebe razlikuju. Za Bosnu i Hercegovinu nisu dati podaci o aktivnim kompanijama, ukupnom broju MSP-a (dat je podatak za ukupan broj pravnih lica u 2004 godinu), broj MSPa na 1000 stanovnika.

Izvještaj Svjetske banke ‘Rad biznisa’ pokazuje da Bosna i Hercegovina zaostaje iza zemalja regije po nizu indikatora. BiH je pozicionirana na 105 mjestu od 178 zemalja. Od deset posmatranih područja, BiH je napredovala samo u području prekogranične trgovine.

Graf 3-1: Lakoća rada biznisa – globalno pozicioniranje

Izvor: Izvještaj Svjetske Banke, 2008

Vrijeme za započinjanje biznisa i broj procedura koje su potrebne su u Bosni i Hercegovini ostale iste u zadnje tri godine, premda BiH značajno zaostaje iza zemalja regiona prema ovim indikatorima.

Tabela 3-3: Poređenje procedura i trajanja započinjanja biznisa

	Procedure	Trajanje (dani)
Albanija	10	36
Bosna i Hercegovina	12	54
Hrvatska	8	40
Makedonija	9	15
Crna Gora	15	24
Srbija	11	23

Izvor: Izvještaj Svjetske banke, 2008

3.2 Okruženje za podršku poslovanju

Infrastruktura za razvoja poduzetništva se intenzivno razvija u Bosni i Hercegovini. Postoje razne agencije za poslovnu podršku, poslovna udruženja, klasteri i 10 inkubatora¹³, ali je očit nedostatak koordinacije razvoja okruženja za podršku poslovanju. U RS-u je formirana Agencija za razvoj MSP-a koja zajedno sa 4 regionalne i 20 lokalnih Agencija čini osnovnu mrežu za podršku razvoja MSP-a u Republici Srpskoj. Strategijom razvoja MSP-a u RS je predviđeno niz aktivnosti na daljem jačanju okruženja za podršku poslovanju:

- Jačanje i finansijska podrška MSPa i razvoju poduzetništva,
- Ubrzanje procedura i smanjenje troškova registracije biznisa,
- Smanjenje finansijskih opterećenja i poreza za MSPa,
- Jačanje institucionalne podrške razvoju MSPa,
- Kreiranje i razvoj poduzetničke infrastrukture,
- Partnerstvo i klasterizacija MSPa,
- Obrazovanje poduzetnika (kroz srednju školu, univerzitet, neformalno obrazovanje i sticanje vještina),
- Jačanje inovativne i tehnološke konkurentnosti MSPa,
- Jačanje uloge informaciono-komunikacionih tehnologija u razvoju MSPa,
- Internacionalizacija MSPa, strane investicije i dijaspora,
- Integracija gender principa u razvoju MSPa sa naglaskom na jačanje ženskog poduzetništva.

¹³ BH Inkubatori su se organizirali u mrežu i usvojili Strategiju zajedničkog djelovanja

U FBiH ne postoji slična struktura, a Program razvoja poduzetničke infrastrukture u FBiH do 2010 predviđa/uključuje:

- Izradu Strategije razvoja malog i srednjeg poduzetništva FBiH;
- Program izgradnje poduzetničkih zona;
- Program razvoja obrtništva (stari i tradicionalni zanati);
- Osnivanje Agencije za razvoj malog gospodarstva;
- Osnivanje razvojne banke (Fonda) za malo i srednje poduzetništvo;
- Osiguravanje poticajnih sredstava za razvoj MSP-a (do 2% budžeta Federacije BiH, u skladu sa Zakonom o poticaju maloj privredi);
- Izgradnju informatičkog sustava za malo gospodarstvo u FBiH;
- Ispitivanje mogućnosti osnivanja Garancijskog fonda (fonda za potrebe malog gospodarstva);
- Saradnja sa drugim nositeljima razvoja (preporuka iz EU Povelje).

Brčko Distrikt Bosne i Hercegovine nema agencije ili slične institucije koja se bavi podrškom razvoju MSP-a. Odjel Vlade za urbanizam, imovinsko pravne odnose i privredu je zadužen za projekte/programe razvoja poduzetništva.

EU je putem projekta EURED podržala uspostavu 5 Regionalnih razvojnih agencija u Bosni i Hercegovini koje su osnovale općine, kantoni, razvojne institucije/agencije i pojedinci. Vlada RS nije podržala organizaciju ekonomskih regija na način na koji ih je projekat EURED uspostavio. Agencije su formirale mrežu radi koordinacije međusobnog rada. Cilj osnivanja je izbalansirati regionalni razvoj odnosno strateški jačati područja koja pokrivaju svojim radom, a posebno:

- Razvoja MSP-a,
- Organizovanje i pružanje obuka,
- Teritorijalni marketing i promocija područja,
- Razvoj instrumenata za podršku MSP-a (poslovne zone, inkubatori, tehnološki parkovi i sl.),
- Ruralni razvoj,
- Razvoj turizma,
- Privlačenje direktnih stranih investicija,
- Učešće u programima i pilot projektima koje finansira EU

Pojedini kantoni u FBiH (Zeničko-dobojski, Posavski) su osnovali agencije ili slične institucije u cilju poboljšanja podrške razvoju MSP-a.

Na nivou općina i lokalnih zajednica takođe postoji veliki broj agencija, udruženja poduzetnika, centara i sličnih institucija koje daju podršku razvoju MSP-a.

Još uvijek nisu definisani unificirani standardi za pružanje poslovnih usluga MSP-ima u Bosni i Hercegovini. Aktivnosti ovih organizacija nemaju podršku ni jedne ozbiljne platforme za IKT i stoga je vrlo teško pratiti razvoj MSP-a i procijeniti relevantnost ili efikasnost usluga za poslovnu podršku. Uslijed nedostatka koordinacije u okruženju za poslovnu podršku, finansijska podrška bilo za organizacije koje pružaju poslovnu podršku ili za sama MSP-a je veoma slaba. Iako je bankarski sistem razmjerno uspješno reformiran i ojačan, a i mikro-kreditne institucije i kreditno garantni fondovi su aktivne u BiH, zbog nepovoljnog i nesigurnog okruženja MSP još uvijek imaju teškoća u pristupu kreditnim sredstvima i kreditnim garancijama.

Mnoge aktivnosti na uvođenju i unapređenju poslovnih usluga pokrenuli su međunarodni donatori. Međutim, na temelju rezultata očito je da poslovne usluge u BiH, na ovom stupnju razvoja, ne mogu biti održive. Razlozi se nalaze u niskom stupnju znanja i vještina, niskom nivou poslovne i poduzetničke kulture, nedostatku finansijskih sredstava i sl. Iz svih ovih razloga, MSP ne pokazuju ozbiljnu spremnost da plaćaju za bilo kakve poslovne usluge. Shodno tome, ne postoje adekvatni uslovi za novoosnovani sektor privatnih poslovnih usluga. U takvom okruženju teško se razvijaju i postojeće poslovne usluge. Zbog nedovoljnih znanja, MSP-ima obično ne mogu pomoći samo informacije, ili kratke inicijalne savjetodavne usluge. Oni čak često ne znaju ni šta im je potrebno, zbog brojnih nedostataka u znanju, kako da iskoriste informacije koje dobiju. Ovo znači da je za uspjeh MSP-ima potreban ozbiljniji pristup u kom su kombinirane informativne usluge, obuka, savjetodavne i/ili mentorske usluge. A uz to ovu inicijalnu podršku (npr. do tri godine postojanja firme) treba kofinansirati.

Institucionalni okvir potreban za podršku MSP-a i pregled institucija na različitim nivoima je opisan detaljnije prvenstveno u poglavlju 6, a i u poglavljima cjelokupnog drugog dijela ovog dokumenta (5-13).

4 Prioritetna pitanja Europske unije za razvoj MSP-a i njihova primjena na BiH uslove

Prioriteti za naredni period su prije svega vezani za:

- poboljšanja u implementaciji Europske povelje za MSP,
- ispunjavanje prioriteta Europskog partnerstva za Bosnu i Hercegovinu,
- implementacije Strategije integracije Bosne i Hercegovine u EU,
- uklanjanje drugih uočenih administrativnih barijera za poslovanje MSPa i
- poboljšanje okruženja za poslovanje MSPa

Smatra se da su MSP-a kičma svake ekonomije, što svakako važi i za bosanskohercegovačku ekonomiju. Konkurentnost MSP-a je predmet brojnih dokumenata Europske komisije¹⁴, OECD¹⁵ kao i drugih strateških dokumenata. Iako svako od njih ima donekle drugačiji fokus, svi se slažu da je unapređenje domaćih privrednih, tehnoloških, rukovoditeljskih i ostalih poslovnih sposobnosti važan element u poboljšanju konkurentnosti.

Mnogi faktori utiču na razvoj domaćih sposobnosti MSP-a. Kao prvo, slijedeći **preduslovi** treba da budu ispunjeni:

- Pored makroekonomske i političke stabilnosti, potrebna su također funkcionalna tržišta i institucije koje pružaju usluge za poslovni razvoj MSP-a;
- Pravni okvir koji pruža podršku stvaranju *start-up* i razvoju MSP-a, a neophodno je riješiti i problem gašenja preduzeća;
- Pristup financijama za MSP-a je identificiran u mnogim anketama među poslovnim ljudima kao najvažniji faktor koji određuje opstanak i rast MSP-a kako u zemljama u razvoju tako i u razvijenim zemljama,
- Pristup znanju,
- Liberalizacija i ukidanje viznog režima radi omogućavanja ravnopravnog nastupa poduzetnika iz BiH na tržištu.

Napredniji elementi konkurentnosti MSP-a odnose se na pristup MSP-a novim tehnologijama (uključujući IKT) i na njihovu sposobnost da izdrže na globalnom tržištu za šta mogu biti potrebni instrumenti za poboljšanje njihovog rada. Na primjer, u velikoj mjeri se može povećati izvozna konkurentnost sektora MSP-a putem formiranja klastera ili putem drugih međukompanijskih povezivanja (npr. povezivanje između velikih i malih preduzeća, formalna i neformalna saradnja među domaćim MSP-a, itd.).

¹⁴ http://ec.europa.eu/enterprise/index_en.htm

¹⁵ www.oecd.org, www.investmentcompact.org

Iz strategija o poduzetništvu Europske komisije evidentno je da se uvode mnogi instrumenti i alati za poboljšanje gore navedenih faktora konkurentnosti MSP-a.

Europska komisija je poduzela niz inicijativa za promociju poduzetništva i razvoj MSP-a kao što su Europska povelja za mala preduzeća i Akcioni plan za poduzetništvo¹⁶. Implementacija Europske povelje za mala preduzeća je osnovni dio Lisabonske strategije. Druge važne aktivnosti se odnose na određivanje komparativnih smjernica i razmjenu dobrih praksi. Specijalne potrebe i zabrinutosti MSP-a su inkorporirane u većinu EU politika i programa. Ovo predstavlja oblikovanje europskog plana za poduzetništvo za naredne godine i služi kao osnova Strategiji razvoja MSP-a u BiH.

4.1 BiH prioriteti za period 2009 – 2011.

Prioriteti za naredni period su uglavnom vezani za poboljšanja u implementaciji Europske povelje za MSP, ispunjavanje prioriteta Europskog partnerstva za Bosnu i Hercegovinu odnosno implementaciju Strategije integracije Bosne i Hercegovine u EU, koja kao neophodne mjere¹⁷ navodi:

- Usvojiti propise koji omogućavaju statističko praćenje MSP sektora na nivou države.
- Usvojiti i implementirati propise koji reguliraju kolateral, lizing, bankrot i prinudne naplate.
- Usvojiti Strategiju razvoja malih i srednjih preduzeća i jedinstvenu definiciju malih i srednjih preduzeća na nivou BiH.
- Razraditi akcioni plan rada za realizaciju politika razvoja MSP, usklađenu s prioritetima iz Srednjoročne razvojne strategije BiH (PRSP) i prioritetima iz Europske povelje o malim preduzećima.
- Osnovati i učiniti operativnim Vijeće za razvoj i poduzetništvo.
- Institucionalizirati dijalog između vlade, poduzetnika i sindikata.

Kratkoročni prioriteti (079 i 080) implementacije SSP zahtijevaju da se:

- napravi koherentan zakonski i institucionalni okvir za MSP,
- usvoji BH. Strategija za MSP i da se na državnom nivou stvore minimalni uslovi za sprovedbu koherentne i koordinirane politike za MSP, uključujući i uspostavljanje Agencije za MSP i forum za dijalog i konsultacije sa MSP.

¹⁶ Europska komisija – DG Enterprise: <http://europa.eu.int/comm/enterprise/entrepreneurship/index.htm>

¹⁷ strana 170 Strategije

U posljednjem Izvještaju o implementaciji Europske povelje za mala preduzeća u zemljama Zapadnog Balkana (objavljen 2007.godine¹⁸) je naznačeno da se BiH treba koncentrisati na **uspostavljanje cjelokupne politike na državnom nivou, da bi se odobrio nacrt Strategije za MSP, uspostavljanje pravnog okvira i drugih predloženih inicijativa.**

Potrebno je i unaprijediti okruženje za poslovanje kroz:

- poboljšanje i harmonizaciju zakona i propisa o MSP-a općenito
- uspostavljanje jeftinijih i brzih uslova za nove male firme (*start-ups*), zbog velikih troškova registracije preduzeća i nemogućnosti *on-line* registracije.

Bosni i Hercegovini su potrebni bolji zakoni i regulative, a još jedan problem je nedostatak Analize uticaja regulativa, kao i nedostatak državne Strategije i Agencije za MSP. Agencija za MSP je uspostavljena u skoro svakoj zemlji Zapadnog Balkana osim u Bosni i Hercegovini. U Izvještaju je naglašeno da „*Prije daljeg napredovanja, dogovor između vlada o Strategiji za MSP BiH mora biti postignut na svim nivoima*“. Potreban je sistem za razmjenu informacija i udruživanje lokalno upravljanih programa na državnom nivou.

Nepovoljna politika oporezivanja i finansije su neusklađene među entitetima. Također je potrebno i poboljšanje bankarske politike visokih kamata i nepovoljnih zahtjeva garancije.

Potreban je i dalji **razvoj institucionalnog okvira**. Hitno su potrebne dalje akcije u pravnom okviru koji se odnosi na **pristup financijama i inovacijama**. Moraju se uzeti u razmatranje mišljenja MSP-a prilikom kreiranja zakona i politika. Stoga, zastupanje interesa malog biznisa u procesu kreiranja zakona i politika treba da bude osigurano putem transparentnog širenja informacija, npr. putem Interneta. Također treba da bude osigurana bolja saradnja svih interesnih skupina koje su uključene u razvoj MSP-a, čemu će ključno doprinijeti zaokruženje institucionalnog okvira za razvoj MSP, prije svega uspostava Vijeća za razvoj i poduzetništvo. **Prihvatanje jedinstvene klasifikacije MSP** (usklađene s pristupom EU) će omogućiti bolje praćenje položaja MSP i situacije u privredi zemlje i šire. Sve zemlje Zapadnog Balkana, osim Bosne i Hercegovine, primjenjuju EU definiciju MSP-a.

MSP će također imati koristi od upotrebe informacijske i komunikacijske tehnologije u svom svakodnevnom poslu. Vijeće ministara i entitetske vlade u BiH mogle bi stimulirati ove aktivnosti pomoću pružanja svih informacija elektronskim putem i osiguravanja sredstava za potpunu eksploataciju ove tehnologije u transakcijama između MSP-a, Vijeća ministara i entitetskih vlada, u transakcijama između preduzeća i u zadovoljavanju pravnih obaveza.

Potrebno je poboljšavanje *on line* pristupa, posebno nerazvijenih *on line* pristupa, kao i jačanje politike elektronskog potpisa IKT kapaciteta.

---

¹⁸ Izvještaj kreirali Direktorat Europske Komisije za poduzetništvo i industriju i OECD Investment Compact za JI Europu uz konsultacije sa Europskom bankom za rekonstrukciju i razvoj i Europskom fondacijom za obuke. Slijedeći izvještaj će biti objavljen na početku 2008.godine

U Izvještaju je naveden napredak u tri smjera:

- obrazovanje i obuka o poduzetništvu (u smislu srednjoškolskog obrazovanja i poboljšanja dostupnosti znanja),
- uspješni modeli elektronskog poslovanja i podrška malim preduzećima (konkretno poslovnim inkubatorima i poslovnim uslugama),
- bolje i efikasnije zastupanje (stvaranje MSP mreža i državne/privatne konsultacije).

Bosna i Hercegovina je također napredovala u usklađivanju sistema sudske registracije biznisa u cijeloj zemlji, dok u sistemu registracije mikro biznisa (na nivou općina) još uvijek postoje znatne razlike.

Tokom perioda kojeg obuhvata ova Strategija, **moglo bi se uspostaviti okruženje koje pruža podršku poslovanju i unapređuje sposobnosti osoblja institucija da bi se omogućilo i pružanje inicijalnih savjeta o naprednijim faktorima konkurentnosti za poslovni razvoj** koje se odnose na europeizaciju i internacionalizaciju, kao i za promoviranje partnerstva i umrežavanja među različitim formalnim i neformalnim poslovnim grupama i/ili grupama iz javnog sektora.

Treba obratiti posebnu pažnju na najugroženije ciljne grupe, npr. zanatska i mikro preduzeća (uključujući i samozaposlene), žene poduzetnice i mlade poduzetnike, s ciljem da se stimulira biznis i poduzetništvo među ovim kategorijama. Razvoj tradicionalnih trgovina također treba posebno razmotriti.

I na kraju, ali ne najmanje važno, u BiH **treba uvesti europske najbolje prakse i određivanje komparativnih orijentira**. Institucije koje su uključene u razvoj MSP-a imale bi koristi od efektivne razmjene dobrih praksi. Ovo bi trebao biti jedan od alata svake institucije.

Poglavlja od 5 do 13 (Dio II) detaljno opisuju individualne segmente koji utiču na konkurentnost MSP-a i na načine na koje ovi elementi mogu biti poboljšani da bi se pružila podrška bržem razvoju MSP-a u BiH.

4.2 Vizija za period nakon 2011. godine

Budući da je implementacija Europske povelje za mala preduzeća ključni dio Lisabonske strategije i stalni plan rada za EU, za očekivati je da će se ovaj proces nastaviti i nakon 2011. godine. Na osnovu razvijenosti BiH u to vrijeme (*biti će razvijena infrastruktura i institucionalno osoblje će biti obučeno i iskusnije u pružanju podrške sektoru MSP-a*) za očekivati je da će biti uloženo više napora u cilju uvođenja instrumenta za poboljšanje tzv. naprednih faktora konkurentnosti MSP-a i srodnih naprednih usluga za poslovni razvoj. Također će biti razvijene i vlastite najbolje prakse, koje će doprinijeti samoobrazovanju i samopoboljšanju, i shodno tome postepenoj samoodrživosti cjelokupnog okvira za poslovnu podršku.

Proaktivno učešće svih aktera u podršci poslovanju tokom prvog razvojnog perioda (2009 – 2011.god.), također će omogućiti BiH da se lakše prilagodi novim zahtjevima od strane EU.

DIO II

5 Zakoni i regulativa za MSP-a

Stabilni zakoni i regulative su važan dio preduslova za razvoj MSP-a. Konkretno, racionalizacija vladinih regulatornih mjera i eliminiranje birokracije, uspostavljanje sistema “sve na jednom mjestu”, uvođenje elektronske vlade, osnivanje centralnog registra kompanija, itd. bitni su za stvaranje *start up* preduzeća, egzistenciju i razvoj MSP-a .

Regulative na svim nivoima trebaju biti jednostavne i praktične, da imaju jasan cilj i da budu troškovno efikasne u primjeni. Postojeće regulative je potrebno pregledati i izvršiti promjene gdje je potrebno. No, prije svega, regulative treba usvojiti na pravom nivou vlade. Mnogi zakoni nedostaju na državnom nivou koji bi omogućili kompanijama iste poslovne uslove, ne oviseći o mjestu registracije.

Prilikom izrade zakona za MSP-a, pravilo “**prvo misli na male**” treba da bude osnovni vodeći princip. Ako mjere, zakoni, pravila, regulative i prakse odgovaraju malim firmama, prihvatljive su također i za velike kompanije.

Glavni ciljevi za period 2009-2011.:

Glavni ciljevi:	Indikatori:
<ul style="list-style-type: none"> - Kreiranje novih te pojednostavljenje i unapređenje postojećih zakona u BiH da bi se omogućilo:<ul style="list-style-type: none"> o uspostava efikasnijeg institucionalnog okvira za razvoj MSP-a, o jeftinije i brže osnivanje preduzeća o uspostava jedinstvenog ekonomskog prostor u BiH, o prihvatanje EU definicije za mala i srednja preduzeća, o poboljšalo statističko i istraživačko praćenje razvoja MSP-a	<ul style="list-style-type: none"> - definicija MSPa je integrirana u sve potrebne zakone i propise (a posebno Zakon o promociji/razvoju MSP-a i poduzetništva, Zakon o statistici, entitetske zakone vezane za MSP-a) - usvojeni svi zakoni prema planu implementacije

5.1 Kratak pregled sadašnje situacije u BiH

MSP-a zahtijevaju okruženje sa određenim karakteristikama da bi uspješno poslovala. Glavni dio povoljnog okruženja je pravni okvir u kombinaciji sa institucijama koje su u potpunosti operativne u cilju sprovođenja zakona. Situacija u vezi legislative i regulative u BiH je komplicirana zbog preklapanja nadležnosti između općina, kantona, entiteta i države. U poslijeratnom razvoju i sa uspostavljanjem dva entiteta, Republike Srpske (RS), Federacije Bosne i Hercegovine (FBiH) i Distrikta Brčko, većina zakona koja utiču na poslovno okruženje i razvoj MSP-a je usvojena odvojeno, bez adekvatne koordinacije i harmonizacije između različitih konstitutivnih entiteta.

Trenutno u Bosni i Hercegovini postoje dvije definicije MSP-a: jedna u RS,a druga u FBiH. Nijedna od njih nije u potpunosti u skladu sa definicijom EU.

Tabela 5-1: EU definicija i definicije u Bosni i Hercegovini

Država	BDP per c 2007	Definicija MSP-a
Prosjek u EU 27	(EUR) 24.700	Kategoriju MSP-a ¹⁹ čine preduzeća: - srednja preduzeća imaju manje od 250 zaposlenih, sa godišnjim prometom jednakim ili manjim od 50 miliona EUR i sa ukupnim godišnjim bilansom jednakim ili manjim od 43 miliona EUR. - mala preduzeća su definisana kao preduzeća sa manje od 50 zaposlenih i sa ukupnim godišnjim prometom i/ili ukupnim godišnjim bilansom stanja jednakim ili manjim od 10 miliona EUR. - mikro preduzeća su definisana kao preduzeća sa manje od 10 zaposlenih i sa godišnjim prometom i/ili ukupnim godišnjim bilansom stanja jednakim ili manjim od 2 miliona EUR.
Republika Srpska	BiH (2778,9)	Srednja preduzeća su pravna lica koja: - zapošljavaju prosječno između 50 i 249 osoba godišnje, - ostvaruju ukupni godišnji prihod manji od 50 miliona KM ili imaju ukupni godišnji bilans stanja manji od 43 miliona KM. Mala preduzeća sa definisana kao pravna lica koja: - zapošljavaju prosječno između 10 i 49 osoba godišnje, - ostvaruju ukupni godišnji prihod manji od 10 miliona KM ili imaju ukupni godišnji bilans stanja manji od 10 miliona KM. Među malim preduzećima, RS također razlikuje mikro preduzeća koja u prosjeku godišnje zapošljavaju do (uključujući) 9 osoba.
Federacija Bosne i Hercegovine		Srednja preduzeća su pravna lica koja: - zapošljavaju do 250 zaposlenih, - imaju godišnji promet do 40 miliona KM i/ili čiji godišnji bilans ne prelazi 30 miliona KM Mala preduzeća su pravna lica koja: - zapošljavaju do 50 zaposlenih, - imaju godišnji promet i/ili čiji godišnji bilans stanja ne prelazi 4 miliona KM Mikro preduzeća su pravna lica koja: - zapošljavaju do 10 zaposlenih, - imaju godišnji promet i/ili čiji godišnji bilans stanja ne prelazi do 400.000 KM

¹⁹ http://ec.europa.eu/enterprise/enterprise_policy/sme_definition/sme_user_guide.pdf

U cilju usvajanja konačnih kriterija za MSP u Bosni i Hercegovini, koji će uglavnom biti zasnovani na prometu/bilansu stanja, u obzir bi trebalo uzeti slijedeće:

1) Preporuka EC 2003/361/EC koji definira kriterije za MSP, i koja u članu 2 pojašnjava kriterije za MSP u EU:

“Nivoi se uzimaju kao maksimalne vrijednosti. MS; EIF; EIB mogu odrediti niže nivoe u implementiranju nekih njihovih politika, a također mogu odabrati da primjene samo kriterije o broju zaposlenih, osim u oblastima kojima upravljaju različita pravila državne pomoći.”

Definicija MSPa koju je odredila EU će se morati potpuno poštovati za oblasti koje su vezane za državnu pomoć MSP-a. Uzimajući u obzir buduću pomoć i rad EU strukturalnih fondova, EU definicija za MSP-a će biti veoma korisna pri određivanju nivo pomoći koji će biti dodjeljen MSP-a, prije svega radi grantova (bonusa) i državnu pomoć koja se dodjeljuje MSP-a (EC regulation: 2006/C 54/08 – art 49).

2) Uputa za regionalnu pomoć 2006/C 54/08-čl.49 (različit intenzitet regionalne pomoći za srednja i mala/mikro preduzeća), i član 87.3 (a) preporučuju se da se za klasifikaciju MSP-a prate kriteriji EU.

3) Poređenje BDP-a Bosne i Hercegovine po glavi stanovnika sa nekim od najmanjih BDP-a po glavi stanovnika u EU 27 zemalja članica, npr. Rumunije (BDP po glavi stanovnika: 10.300 EUR u 2007.godini, što predstavlja 42 posto prosječnog BDP-a po glavi stanovnika EU 27) nas navodi na zaključak da iznos BDP ne utiče na upotrebu EU definicije za MSP-a u zemljama članicama.

Potrebno je naglasiti da je prilikom svrstavanja MSP-a (u kategoriju mikro, malo ili srednje) obavezno poštovanje broja zaposlenih, a MSP može odabrati da zadovolji jedan od druga dva kriterija koji su vezani za godišnji promet ili godišnji bilans. Kriterij broja zaposlenih je najvažniji i mora se posmatrati kao glavni²⁰.

U Bosni i Hercegovini se treba prihvatiti i u potpunosti primjeniti EU definicija za MSP-a, te u skladu s tim izvršiti izmjene postojećih zakona. Prema Preporuci EK od 6 maja 2003 godine (2003/361/EC), MSP je bilo koji subjekat, bez obzira na pravnu formu, koji je uključen u ekonomske aktivnosti uključujući posebno subjekte uključene u obrtničke aktivnosti, i druge aktivnosti na samostalnoj ili porodičnoj osnovi, partnerstvu ili udruženja koja imaju redovne ekonomske aktivnosti. Preporuka je objavljena u Službenom listu EU L 124, strana 36 od 20 maja 2003 i predstavlja jedini autentični osnov za određivanje uvjeta kvalifikacije MSP-a.

Implementacija novih zakona u svakodnevnoj administrativnoj proceduri je najteži zadatak i također je stvar najbolje prakse koja se razvija tokom vremena. Praćenje i pristup najboljih praksi treba da bude uvedeno na svakom mjestu registracije i u svakoj instituciji za podršku poslovanju na svim nivoima.

---

²⁰ Preporuka Komisije, 6 maj 2003 (2003/361/EC), dio 4

Ovo znači da bi praćenje implementacije zakona i podobnosti zakona i administrativnih procedura za MSP-a nadgledalo administrativno osoblje i uz pomoć povratnih informacija iz MSP-a. Sistem praćenja treba da osigura, između ostalog, povratnu informaciju od strane MSP-a i njihovo prikupljanje u centralnoj novoosnovanoj Agenciji za mala i srednja preduzeća na državnom nivou. Razmjena najboljih praksi među administrativnim osobljem na mjestima za registraciju također bi bilo korisno u cilju poboljšanja njihovih svakodnevnih procedura.

Ovdje želimo naglasiti najvažnije zakone i regulative koji trebaju biti usvojeni za period predviđen Strategijom :

- Zakon o promociji MSPa i poduzetništva, između ostalog bi trebao uključivati i definiciju MSP-a i rezoluciju o uključivanju obrtnika i trgovine u ovaj zakon ili usvajanje posebnog zakona o trgovini na nivou BiH. Zakon treba da definiše institucionalnu osnovu potrebnu za razvoj MSP-a, uključujući državne, entitetske, regionalne i lokalne institucije za podršku MSP-u
- okvirni zakon o registraciji, može biti još poboljšán u segmentima uspostavljanja "adrese sve na jednom mjestu", jedinstvenog broja kompanije i u dodatnom smanjivanju procedura registracije.

5.2 Plan implementacije sa očekivanim rezultatima i vremenskim rokom

Akcija	Tijelo za implementaciju	Vrijeme (P-poč, K-kraj)	Indikatori i komentari
Zakoni o registraciji (treba provjeriti i modificirati)	Relevantna ministarstva na nivou BiH, FBiH, RS, Brčko distrikta Vanjski eksperti	2009	Pregled postojećeg zakona i potencijalni amandmani proslijeđeni Vijeću ministara ili odgovarajućem zakonodavnom tijelu
Zakon o računovodstvu i reviziji (provjeriti harmonizaciju sa međunarodnim standardima)	Relevantna ministarstva na nivou BiH, FBiH, RS, Brčko distrikta Vanjski eksperti	P: 2009 K:2010	Pregled postojećeg zakona i potencijalni amandmani proslijeđeni Vijeću ministara ili odgovarajućem zakonodavnom tijelu
Zakon o promociji MSP-a i poduzetništva	Relevantna ministarstva na nivou BiH, FBiH, RS, Brčko distrikta Vanjski eksperti	2009	Nacrt zakona proslijeđen Vijeću ministara
Zakon o statistici (osnovnoj statistici MSP-a)	Relevantna ministarstva na nivou BiH, FBiH, RS, Brčko distrikta Vanjski eksperti	2009	Pregled postojećeg zakona i potencijalni amandmani proslijeđeni Vijeću ministara ili odgovarajućem zakonodavnom tijelu
Zakon o privrednim društvima entiteta i Brčko Distrikta	Relevantna ministarstva na nivou BiH, FBiH, RS, Brčko distrikta Vanjski eksperti	2009	Pregled postojećih zakona i potencijalni amandmani proslijeđeni odgovarajućem zakonodavnom tijelu
Usaglašavanje koncepta regionalnog razvoja u BiH	Relevantna ministarstva na nivou BiH, FBiH, RS, Brčko distrikta Vanjski eksperti, EU	P: 2009	Koncept usaglašen i početak rada na neophodnim aktima za implementaciju

6 Institucionalna podrška infrastrukturi MSP-a i poslovnim uslugama

Ovo poglavlje opisuje odgovorne nosioce na svim nivoima koje igraju važne uloge u razvoju MSP-a i njihove postojeće veze, predlaže poboljšanja u obliku uspostavljanja novih organizacija, organizaciona poboljšanja, uvođenje novih poslovnih usluga i/ili poboljšanje postojećih usluga. U ovom odjeljku bit će opisani različiti nivoi institucionalne podrške poslovanju, kao i razlika između javnih i komercijalnih (poslovnih) davalaca usluga podrške.

Glavni ciljevi u periodu 2009 – 2011:

Glavni ciljevi:	Indikatori:
- Osigurati koordinaciju politika i inicijativa za razvoj i poduzetništvo na nivou BiH	- Osnovano Vijeće za razvoj i poduzetništvo
- uspostava najosnovnijeg institucionalnog okvira - osigurati transparentnost i kompatibilnost servisa za podršku razvoju i poduzetništvu u BiH	- Osnovan Sektor za mala i srednja preduzeća i obezbjeđeni drugi odgovarajući finansijski fondovi za razvoj i poduzetništvo
- Koristiti postojeći institucionalni okvir na svim nivoima i osigurati jednaku raspodjelu podrške za MSP za sve ciljne grupe širom zemlje	- Uspostavljena mreža za razvoj i poduzetništvo

6.1 Sažetak sadašnje situacije u BiH i predloženi razvoj

Mnogi međunarodni donatori su inicirali projekte za uspostavljanje raznih agencija, centara i institucija za podršku razvoja poduzetništva bez centralnog plana. Takav pristup se odražava u veoma kompleksnom i netransparentnom institucionalnom okviru i uzrokuje poteškoće kako za davaoce poslovnih usluga tako i za MSP-a. Međutim, postoje također i neki pozitivni rezultati, konkretno značajan broj strategija koje su pripremljene u raznim sferama aktivnosti i na različitim nivoima. U isto vrijeme, uloženo je dosta napora u unapređenje sposobnosti osoblja i njihove kapacitete općenito. Pa ipak, rezultati bi bili mnogo bolji da je bio usvojen harmoniziran pristup i izrađena odgovarajuća platforma za razmjenu najboljih praksi, informacija i znanja u cijeloj zemlji. Ovaj pristup je vodeći princip koji je uzet u razmatranje tokom pripreme Strategije.

Institucionalna podrška razvoju MSP-a mora biti bazirana na potrebama MSP-a. U svakoj fazi njihovog razvoja, moramo im ponuditi odgovarajuću podršku ili usluge na različitim nivoima. Zbog specifičnosti određenih faza razvoja MSP-a i razvoja njihovih proizvoda, svaka pojedinačna faza zahtijeva razvoj specijaliziranog sektora za pružanje usluga koji mogu ponuditi profesionalne konsultantske usluge. Predlaže se da se uspostavi funkcija jake koordinacije na nivou BiH vlade. U cilju uključivanja svih aktera u donošenje strateških odluka i savjeta, predlaže se uspostavljanje **Vijeća/Foruma za razvoj i poduzetništvo**, koji će se sastojati od svih važnih nosioca i interesnih skupina.

Vijeće može biti strukturirano od različitih grupa članova, npr.:

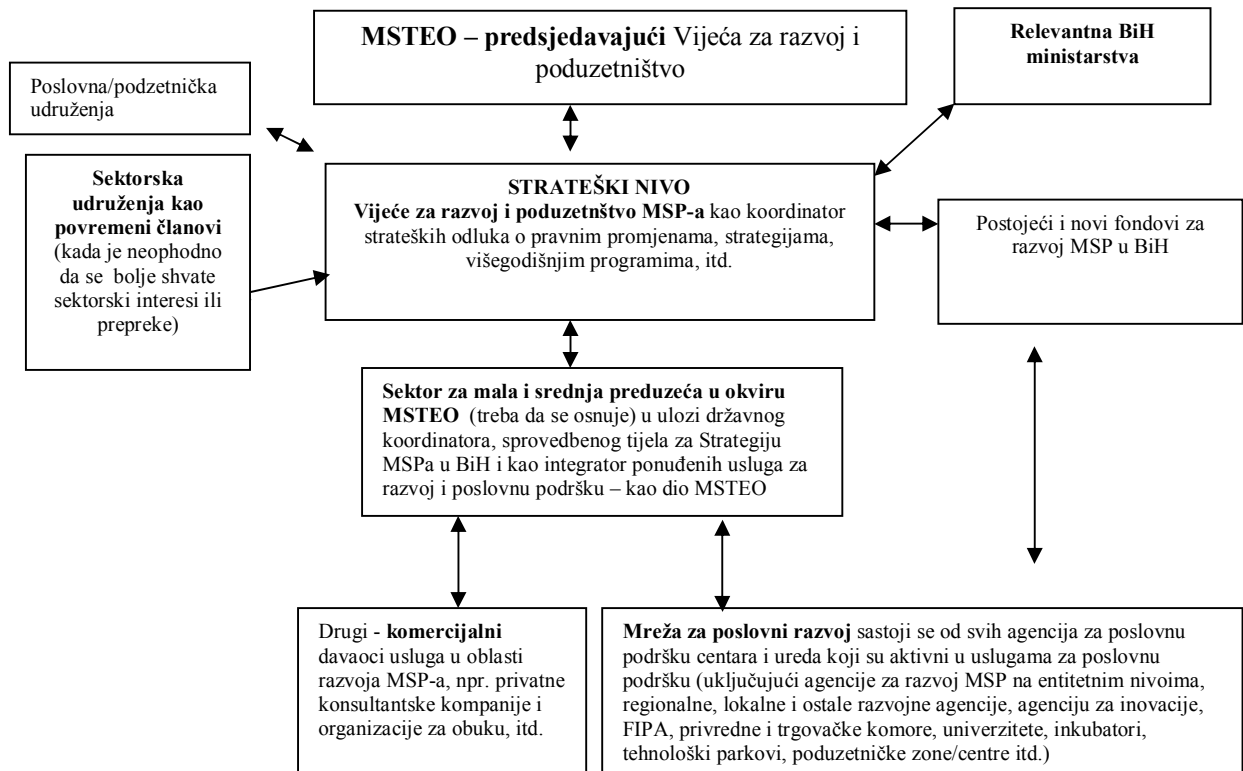
- stalnih članova (onih koji su direktno povezani sa razvojem i poduzetništvom),
- povremenih (nestalnih) članova (ovisi o individualnim pitanjima o kojima će se govoriti)
- posmatrača (npr. predstavnika stranih donatora, predstavnika Europske komisije, itd.).

Uzimajući u obzir glavni cilj i svrhu formiranja Vijeća, Vijeće bi trebalo imati ujednačen broj članova koji zastupaju vladine sektore i poduzetnike. Predloženi broj stalnih članova Vijeća je 10, a čini bi ga :

- predstavnici Vlada u BiH (4 člana),
- predstavnici poduzetnika – udruženja, razvojne agencije (4 člana)
- znanstveni sektor (2 člana)

Glavni cilj Vijeća za razvoj i poduzetništvo je da se integriraju poduzetnička i konkurentska dimenzija u druge politike, kao što su politike o konkurenciji, okolišu, zatim istraživačke i trgovinske politike.

Prikaz 6.1: Predloženi institucionalni odnosi među akterima u razvoju i poduzetništvu

Ovo predloženo rješenje također vodi ka realiziranju interesa jedne od preporuka iz Povelje Europske unije: „Omogućiti jače, efikasnije zastupanje MSP-a”, što znači stvoriti uslove da preduzeća, najvjerojatnije preko ojačanih poslovnih asocijacija, budu direktno i redovno uključena u pripremu politika.

Predloženo rješenje je također u skladu sa neophodnom mjerom koja je navedena u Strategiji integracije Bosne i Hercegovine u EU : ‘*Osnovati i učiniti operativnim Vijeće za razvoj i poduzetništvo*’²¹.

Stvaranje Vijeća za razvoj i poduzetništvo u BiH omogućava MSP-a da imaju određeni uticaj na aktivnosti svih nivoa vlade. Također se predlaže da Vijeće za razvoj i poduzetništvo razmotri sve pravne i regulatorne promjene u zemlji (neovisno o nivou). Ovo bi pomoglo da se integriira princip «prvo se fokusirati na mala preduzeća» na cijelo zakonodavstvo i regulative u zemlji i da se olakša harmoniziranje zakona i regulativa sa različitih nivoa.

Dodatni argumenti za kreiranje predložene strukture:

- U sklopu budućih ciljeva EU strukturnih fondova, i da bi sektor MSP-a bi u mogućnosti da koristi pomoć iz ovih fondova, predložena struktura i EU kriteriji su potrebni radi upravljanja/monitoringa/kontrole EU strukturnih fondova, a prema pravilu EC 1083 / 2006 koje govori Europskom regionalnom razvojnom fondu, Europskom socijalnom fondu, Kohezionom fondu, kao i pravilu (EC) N° 1260 /1999.
- Posebna pažnja se mora posvetiti i pravilu EC 1083 / 2006 čiji članovi su vezani za definiciju MSP-a i potrebom za Fondom i Agencijom za mala i srednja preduzeća u državi, što je u skladu sa slijedećim Pravilom EC 1083 / 2006 i članovima:
  - Član 15.1. :(EC 1083 / 2006) – “*Princip dodatnosti*”: Podrazumijeva finansijsku održivost granta, odnosno finansijsko učešće koje se mora podijeliti između EU, države, regije, krajnjeg korisnika.
  - Član 53: “*Kontribucija fondova i aneks III, EC 1998/2006*” koji govori o visinama iznosa koji su primjenjivi za kofinansiranje. Visine iznosa zavise od BDPa po glavi stanovnika države članice u poređenju sa prosječnim BDP-om država članica
  - Član 58: “*Generalni principi upravljanja kontrolnim sistemima*” na različitim nivoima (državni i niži nivoi),
  - Član 59: “*Određivanje ovlasti*” (upravljanje, monitoring dozvoljenih troškova, revizija) od države članice da bi se dostigao decentralizirani pristup ovih funkcija na nacionalnom/regionalnim nivoima.

Slijedeći prijedlog se odnosi na uspostavljanje Sektora za mala i srednja preduzeća koji će u periodu implementacije strategije funkcionisati kao manje operativno tijelo u sklopu Ministarstvu vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH.

Ovaj sektor će vršiti koordinaciju aktivnosti sektora MSP u BiH, koje su od ključnog značaja za postizanje transparentnosti i kompatibilnosti usluga za podršku razvoju i poslovanju u cijeloj zemlji. Shodno tome, to će također voditi ka smanjenju ukupnih troškova poslovnih usluga podrške razvoju, posebno i zbog udruživanja dvije važne funkcije sektora – funkcije razvojne agencije i funkcije za podršku razvoju MSP-a odnosno funkcije za razvoj poduzetništva.

---

²¹ str. 170 Strategije

Formiranjem Sektora za mala i srednja preduzeća u sklopu Ministarstva spoljne trgovine i ekonomskih odnosa BiH koji će vršiti ulogu Agencije za MSP je i ispunjavanje obaveza koju je Vijeće ministara Bosne i Hercegovine preuzelo potpisujući dokument o Europskom partnerstvu Bosne i Hercegovine sa EU. Vlada RS je u Zaključku od 15.02 i 10.04. 2008 o primjedbama na dokument o Europskom partnerstvu navela da određeni prioriteti nisu usaglašeni (jedan od njih je i uspostava Agencije za MSP na državnom nivou) i smatra da je potrebno obaviti dodatne konsultacije sa Vijećem ministara, tako da je kroz proces konsultacija usaglašeno formiranje Sektora za mala i srednja preduzeća koji će vršiti ulogu Agencije. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju, koji je stupio na snagu 1 jula 2008, je potvrdio prioritete iz Europskog partnerstva.

Pored glavne razvojne funkcije koje se odnosi na strateško planiranje i osiguranje EU (pred-) strukturnih sredstava, razvojne funkcije Sektora za mala i srednja preduzeća bi bile:

- Prioritetno decentralizirani pristup stimuliranja entitetskih/Distrikt/regionalnih/kantonalnim agencijama MSP-a, kao koordinator,
- Strateški razvoj novih usluga i instrumenata za podršku MSP-a,
- Međunarodna saradnja sa regionalnim i međunarodnim agencijama za razvoj MSP-a,
- Tehnička podrška postojećim entitetskim/regionalnim/kantonalnim/ i lokalnim institucijama za podršku MSP-a,
- Implementacija Strategije razvoja MSP-a Bosne i Hercegovine,
- Promocija inovacija i transfera tehnologija;
- Podrška MSP-ima.

Sektor za MSP će imati odgovarajuću ulogu u organiziranju i razvoju Mreže za poslovni razvoj i njenom održavanju. Glavna ciljna grupa ovog segmenta rada Sektora su davaoci usluga uključeni u Mrežu za poslovni razvoj, te – posredno – MSP kao konačni korisnici. Sektor za MSP će kombinirati strateško planiranje i provođenje zaključaka sektora MSP, uključujući projektiranje, administraciju i uspostavu standarda za rad sistema, nadzor, evaluaciju i reviziju transakcija. Sektor za MSP će voditi međunarodne projekte iz svoje nadležnosti i neke projekte na nivou zemlje koji su bitni za razvoj sektora MSP u BiH. Rad Sektora za MSP može obuhvatati:

- koordinaciju Mreže za poslovni razvoj i u tom smislu:
  - implementacija općih okvirnih standarda koji se odnose na usluge poslovne podrške MSP-a Mreže za poslovni razvoj (u javnom sektoru) u BiH i da osigura kontinuirano određivanje komparativnih orijentira sadašnjih usluga;
  - organizacija obuke, razvoj alata i pakete za obuku u cilju unapređenja sposobnosti osoblja u organizacijama za poslovnu podršku koje su dio Mreže za poslovni razvoj (u javnom sektoru);
- analizu procesa za razvoj MSP-a u BiH, koja se zasniva na povratnim informacijama primljenim od MSP-a iz regionalnih, lokalnih i ostalih razvojnih agencija, entiteta i Distrikta, a na bazi kontinuiranog praćenja putem komparativnih orijentira, predložiti Vijeću za MSP-a poboljšanja u zakonodavstvu, nove ili poboljšanje instrumente i inicijative za razvoj MSP-a;

- razviti državni poduzetnički portal kao zajedničku platformu za davaoce podrške MSP-a, koji se sastoji od internog informacijskog sistema –Intranet rješenja za sve članove Mreže za razvoj MSP-a i članove Vijeća za MSP-a da bi se obuhvatili dnevni procesi, grupne komunikacije, on-line pristup informacijama i zajedničkom znanju i Internet portala za sve kompanije i građane;
- Diseminacija uspješnih programa i poduzetničkog iskustva, objavljivanje uspjeha sektora MSP i promocija pozitivnog imidža sektora MSP u BiH, kao i na međunarodnom nivou;
- Saradnja sa srodnim međunarodnim i stranim organizacijama;
- Sprovođenje godišnjih analiza konkurentnosti MSP-a (npr. podrška učestvovanju BiH u GEM²² studiji “*Global Entrepreneurship Monitor- Monitor globalnog poduzetništva*” i u europskoj mreži za istraživanje MSP-a²³ sa projektom “Pregled europskih MSP-a”) i druge analize koje su od ključnog značaja za razumijevanje i shodno tome bolje planiranje budućih politika i strategija za MSP.

Da bi se usluge za podršku poslovanju učinile vidljivijim za MSP-a, osigurati razmjenu najboljih praksi i bolje komunikacije među učesnicima u razvoju MSP-a, poboljšati pristup integriranim informacijama i bazi podataka o zajedničkoj bazi i konačno osigurati najefikasnije korištenje resursa, **Mreža za poslovni razvoj** je predložena kao neformalna virtualna mreža davalaca poslovne podrške. Mreža za poslovni razvoj je zamišljena kao platforma (zajedno sa poduzetničkim portalom) za sve aktivnosti podrške koje se odnose na biznis. Ovo znači da u slučaju uspostavljanja bilo koje javne poslovne mreže (npr. mreža razvojnih agencija, mreža poslovnih inkubatora i sl.), postojeća platforma mora biti proširena da bi je koristili novi članovi mreže. Sami članovi mogu inicirati uspostavljanje radnih grupa kao efikasnog sredstva za fokusirane diskusije i razvoj specijaliziranih usluga i projekata o zasebnim temama njihovog interesovanja. Mreža za poslovni razvoj sastoji se od svih javnih agencija za poslovnu podršku centara i ureda koji su aktivni u uslugama za poslovnu podršku (uključujući agencije za razvoj MSP na entitetskim nivoima, regionalne, lokalne i ostale razvojne agencije, agenciju za inovacije, FIPA, privredne i trgovačke komore, univerzitete, poslovne zone: specijalne, industrijske, poduzetničke, itd.)

---

²² Global Entrepreneurship Monitor – GEM: <http://www.gemconsortium.org>

²³ EC – DG Enterprise, The Observatory of European MSPs:
http://europa.eu.int/comm/enterprise/enterprise_policy/analysis/observatory.htm

Glavne uloge pojedinačnih **razvojnih agencija**²⁴ bi trebale biti:

- Podrška promociji i koordinacija harmoniziranog ekonomskog razvoja u području djelovanja;
- Promocija direktnih stranih investicija;
- Izvozna promocija preduzeća u područjima djelovanja agencija;
- Podrška poduzetnicima;
- Podrška tehnološkom razvoju u području djelovanja agencija;
- Zaštita okoline

---

²⁴ Prema pravilima i procedurama korištenja razvojnih fondova EU, uspostava regionalnih razvojnih agencija se odnosi na uspostavu NUTS regija u BiH. NUTS (francuski: Nomenclature des unités territoriales statistiques - „Nomenklatura prostornih jedinica za statistiku“) je hijerarhijski sistem za identifikaciju i klasifikaciju prostornih jedinica za potrebe službene statistike u zemljama članicama Europske unije.

Ovaj sistem je 1980. godine razvio Europski ured za statistiku u Luksemburgu, s ciljem uspoređivanja regija unutar Europe. Ove teritorijalne jedinice su definisane čisto za statističke svrhe, te ne tvore nužno službene upravne jedinice. Često se grupiranjem određenih upravnih jedinica dobivaju NUTS regije, zbog broja stanovnika koji živi na području te regije.

Svaka europska zemlja je podijeljena na statističke jedinice koje su strukturirane na tri nivoa:

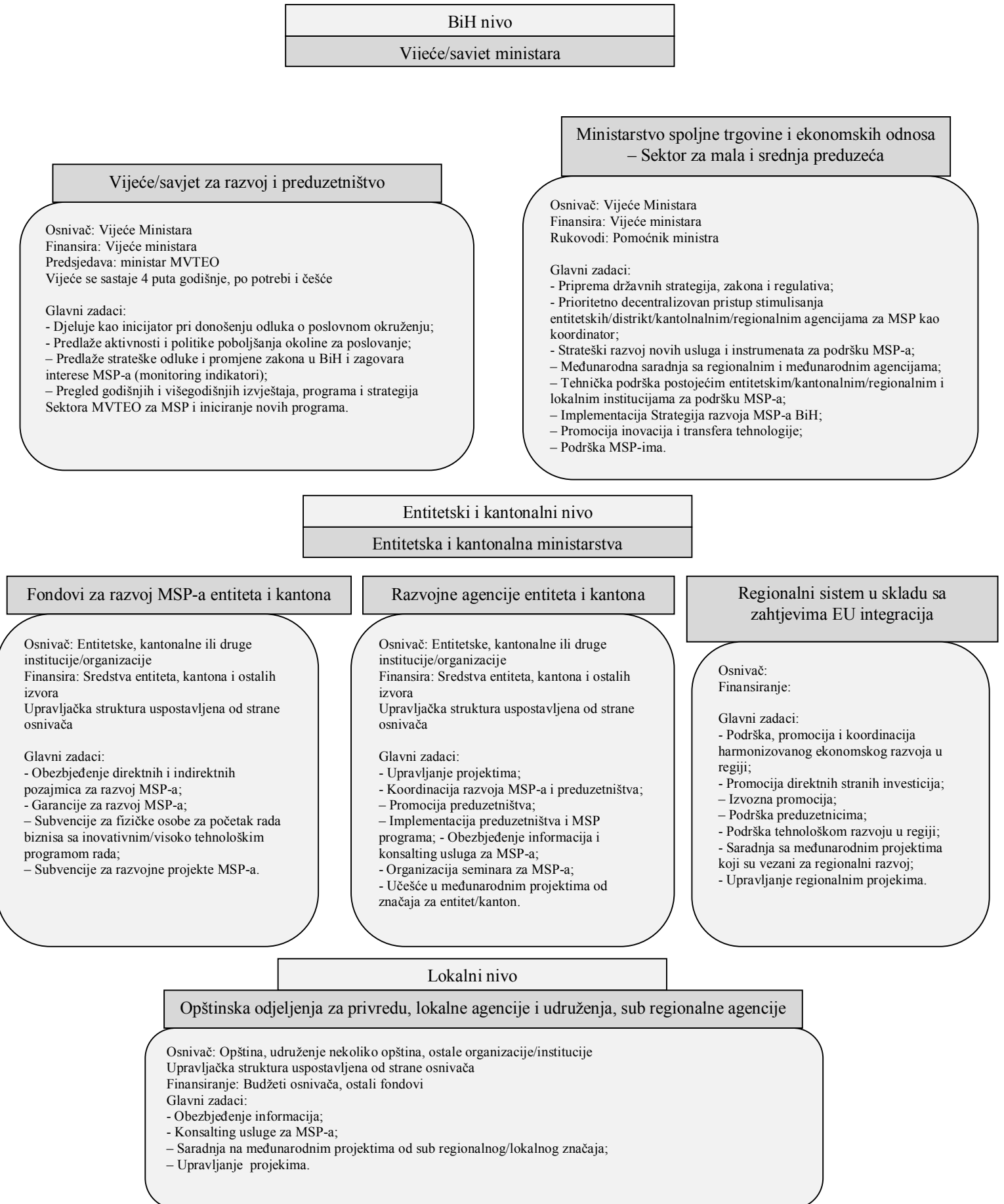
NUTS 1 : odgovara statističkim jedinicama u kojim živi od 3 do 7 milijuna stanovnika ;

NUTS 2 : od 800 000 do 3 000 000 stanovnika ;

NUTS 3 : od 150 000 do 800 000 stanovnika.

Budući da sve zemlje nemaju upravne jedinice s brojem stanovništva unutar ovih granica, neki nivoi podijele se ne koriste, te ih čini samo jedan član po nivou. Lokalne upravne jedinice su sastavni dio NUTS regija

Sažetak gore opisanih pojedinačnih institucija koje su direktno povezane sa razvojem i poduzetništvom i njihovi zadaci su prikazani u slijedećem grafikonu:

Ne treba deformirati **tržište usluga** previše zaštićenim i sveobuhvatnim uslugama iz javnog sektora. Usluge iz javnog sektora se uvode kao početna podrška koja se nudi MSP-ima. Profesionalne usluge višeg nivoa ostaju u domeni privatnih davalaca. U izvjesnoj mjeri bi se za neke usluge mogao uvesti princip koncesija (npr. koncesija za pružanje usluga ureda «sve na jednom mjestu» može se dati malim privatnim davaocima usluga, ili kod ureda «sve na jednom mjestu» gdje je jedan od glavnih zadataka informiranje i diseminacija određenih vrsta informacija;

Javno-privatno partnerstvo se često uvodi u slučaju većih projekata koje kofinansira EU (često jer je to obaveza – kad se radi o strukturnim fondovima – ali često čak i kad nije obaveza, zbog nedostatka ljudskih i finansijskih resursa na strani MSP koja ne mogu da osiguraju vlastito finansijsko učešće ili nemaju odgovarajuće ljudske resurse i znanje da vode međunarodne projekte; u ovom slučaju, upravljanje projektom često preuzima davalac usluga iz javnog sektora, a profesionalne poslove obavljaju MSP);

Ovisno o nacionalnom, entitetskom, regionalnom ili lokalnom nivou, postoje neke razlike u tipovima usluga koje pruža javni sektor za MSP, Institucije na **nacionalnom nivou** su zadužene za razvoj nacionalnih i međunarodnih politika i strategija, za razvijanje relevantnih instrumenata, inicijativa i alati za razvoj MSP ili za kvalitetno jačanje javnih davalaca usluga za MSP (Mreža za poslovni razvoj). Institucije na nacionalnom nivou obično ne nude usluge neposredno MSP-ima (izuzev u slučaju EICC-a²⁵, zbog tipa njegovog posla i jer se on osniva samo na nacionalnom nivou, kao samo jedan u zemlji, ili u slučaju Fonda za razvoj i poduzetništvo, kao jedinog tog tipa u zemlji, ili u nekim sličnim slučajevima).

Agencije za razvoj MSP ili slične agencije na nivoima iznad lokalnog (entitetski i ostali) mogle bi imati sličnu ulogu razvoja politika i strategija na entitetskom ili regionalnom nivou proširenu na neposredne usluge MSP-ima. Usluge na ovom nivou su obično više specijalizirane nego na lokalnom nivou. Na ovom nivou, obično se nude i inicijalne usluge koje su povezane sa istraživanjem i tehnološkim razvitkom, internacionalizacijom, uspostavom partnerstava i umrežavanjem, te s drugim složenijim pitanjima. I na entitetskom i regionalnom nivou, preporučuje se organiziranje programa obuke. Informacijska funkcija mora biti uvedena na **lokalnom nivou**. To znači da se na lokalnom nivou moraju uspostaviti uredi «sve na jednom mjestu». Ovi uredi nude i inicijalne savjetodavne usluge povezane sa temeljnim problemima poduzetništva, npr. pitanjima registracije firme, administrativnim procedurama, dostupnošću instrumenata za podršku MSP itd.

---

²⁵ EICC – Euro Info Correspondence Center.

Moramo podcrtati i važnost čvrste organizacije, menadžmenta i informacijske podrške za bilo koji finalno usvojeni institucionalni okvir, radi njegove dugoročne održivosti i pozitivnog imidža, što ima za posljedicu održiv rast MSP-a. MVTEO mora izraditi detaljan operativan program i projekat za implementaciju ovih preporuka.

6.2 Plan implementacije sa očekivanim rezultatima i vremenskim rokovima

Usklađivanje institucionalnog okvira za podršku poslovanju

Aktivnost	Institucije i tijela za implementaciju	Vremenski okvir (P-početak K-kraj)	Indikator
Uspostavljanje Vijeća za razvoj i poduzetništvo	MVTEO, druga relevantna ministarstva, vanjski eksperti	P-2009-traje	Osnovano Vijeće za razvoj i poduzetništvo
Priprema detaljnog projekta sa poslovnim planom za uspostavljanje harmonizirane infrastrukture za podršku poslovanju «Mreža za razvoj poslovanja» za podršku MSP-a	MVTEO, Vijeće za razvoj i poduzetništvo, vanjski eksperti	P,K- 2009	Pripremljeni projekat i poslovni plan
Formiranje Sektora za MSP	MVTEO, vanjski eksperti	P-2009-trajno	Osnovan Sektor za mala i srednja preduzeća, osoblje obučeno na svim nivoima, uvedene određene aktivnosti
Implementacija programa Sektora	Sektor za mala i srednja preduzeća, Mreža za razvoj poslovanja sa svim akterima za podršku MSP-u	P-2009-trajno	Implementacija programa Sektora

7 Obrazovanje, obuka i konsalting

Obrazovanje i obuka jako puno doprinose razvoju ekonomije zasnovane na znanju, pa time i ekonomskom razvoju u cjelini. Sa stanovišta MSP, obrazovanje i obuka iz poduzetništva i dostupnost vještina su presudni razvojni faktori. U ovom poglavlju se predlaže uvođenje novih modela i programa obrazovanja i obuke, te se naglašava važnost angažiranja svih ciljanih grupa u procesu obrazovanja i obuke, kao i važnost dostupnosti ovih usluga za sve.

Glavni ciljevi u oblasti obrazovanja za period 2009-2011. su:

Glavni ciljevi:	Indikatori:
<p>Uvođenje poduzetničkih predmeta/programa u osnovne i srednje škole, kao i na ne-ekonomske fakultete na univerzitetskom nivou za slijedeće:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Promoviranje poduzetništva kao poslovne filozofije i multidisciplinarnog područja, koje bi trebalo primjenjivati u svim sferama ljudskog rada i aktivnosti - Stvaranje uslova za razvoj filozofije "nađi posao" i pospješivanje filozofije "kreiraj svoj posao" - Prihvatanje promjena kao način razmišljanja u smislu razvoja poslovanja - Obuke za studente fokusirane na finansije (finansijski inženjering, pravljenje biznis planova...) sa radionicama o konkretnim projektima - Priče o uspjehu koje poduzetnici objasne studentima. 	<ul style="list-style-type: none"> - Broj formalnih obrazovnih institucija koje su uvele poduzetništvo u svoje programe. - Broj učenika i studenata koji sudjeluju u tim programima. - Povećani broj novih firmi koje su osnovali mladi. - Broj napravljenih kurseva na univerzitetu - Broj priča o uspjehu koje su poduzetnici objasnili studentima.
<p>Promocija širenja broja privatnih davalaca usluga obuke, poduzetništva i obuke menadžera</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Broj ustanova za obrazovanje i obuku u privatnom sektoru - Broj MSP koji su korisnici usluga
<ul style="list-style-type: none"> - Promocija i obuka iz poduzetništva 	<ul style="list-style-type: none"> - Broj programa obuke i broj sudionika (evidencija o dolascima). - Procjena napredovanja obuke određivanjem znanja učesnika. Uticaj obuke izmjeren ulazno-izlaznim testovima. - Povećanje broja novoosnovanih firmi

7.1 Siže trenutnog stanja u BiH i predloženi razvoj

Cjelokupno formalno obrazovanje u BiH prolazi kroz reformu. To važi za osnovno, srednje i visoko, više i visoko obrazovanje. Reforma osnovnog i srednjeg obrazovanja se odvija uglavnom pod patronatom OSCE-a, a aktivno je i niz drugih projekata i programa (EU VET, GTZ²⁶). Više i visoko obrazovanje je prihvatilo principe reforme koji su uspostavljeni Bolonjskom konvencijom.

²⁶ od 58 nastavnih planova i programa u BiH, 36 modernizovano uz pomoć EU VET-a, a 22 se modernizuju u okviru potpore koju pruža GTZ (Sl. Glasnik BiH, br. 65)

Obrazovanje u Bosne i Hercegovine se provodi po Okvirnom nastavnom planu i programu BiH (donesen 2003 godine). Problematika poduzetništva u obrazovnom sistemu se također različito tretira, u zavisnosti od stepena obrazovanja i sadržaja nastavnog plana i programa po kojem se provodi obrazovanje.

U osnovnom obrazovnom sistemu poduzetništvo se ne obrađuje kao zaseban predmet.

Okvirni Zakon o visokom obrazovanju Bosne i Hercegovine je usvojen, a donošenje podzakonskih i provedbenih podzakonskih akata je u toku. Razrada predmeta vezanih za poduzetništvo i menadžment na univerzitetima u BiH je u toku, uglavnom u okviru programa TEMPUS Europske unije. Univerziteti i fakulteti su počeli sa uvođenjem programa postdiplomskih studija, kao i mnogo vrsta kraćih seminara za one koji nisu u mogućnosti ili nisu zainteresovani za studij u okviru formalnih redovnih programa.

Promocija poduzetništva i obrazovanje mladih poduzetnika u srednjim školama je u reformi također predviđeno, a pokrenute su i konkretne aktivnosti i implementirani pilot projekti:

- U cilju unapređenja obrazovnih programa iz oblasti poduzetništva u srednjim stručnim školama u Republici Srpskoj, Republička agencija je, u saradnji sa Republičkim pedagoškim zavodom, izvršila izmjenu nastavnih planova i programa iz predmeta „Osnove poduzetništva“, koji su sada izjednačeni u svim srednjim stručnim školama. U narednim koracima predviđena je izrada udžbenika „Uvod u poduzetništvo“ za srednje stručne škole u okviru prvog modula općeg obrazovanja iz oblasti poduzetništva.
- Obrazovanje za poduzetništvo u srednjim školama u Federaciji BiH je neujednačeno. Na osnovu preporuke Ministarstva razvoja, poduzetništva i obrta, Vlada Federacije je početkom 2008 godine zadužila Ministarstvo da zajedno sa Ministarstvom obrazovanja i nauke FBiH formira radnu grupu koja će sveobuhvatno sagledati stanje u ovoj oblasti, predložiti adekvatne mjere i koordinirati aktivnosti sa nadležnim institucijama za obrazovanje na svim nivoima (kantonalne vlade i nadležna kantonalna ministarstva , zavodi za školstvo i dr.).
- Predmet poduzetništvo u Brčko Distriktu Bosne i Hercegovine postoji samo u srednjoj ekonomskoj školi.

Obrazovanje o poduzetništvu se fokusira ili će biti fokusirano na slijedeće ključne teme:

- Studentska preduzeća
- Obrazovanje za učenike srednjih škola i studenata univerziteta
- Sajam studentskih preduzeća (razmjenjena sa drugim zemljama EU)
- Takmičenje studenata u poduzetničkim vještinama
- Sastanak studenata i biznismena
- Sastanak predavača sa međunarodnim predavačima
- Poboljšanje saradnje univerziteta i poduzetnika
- Poboljšavanje ideje za kreiranje klastera / inkubatora: npr. Kako ih finansirati?

Na nivou srednjeg obrazovanja reforma predviđa da se u srednje škole pored teoretske nastave uvede i više praktičnog rada, radionice o stvarnim slučajevima, kao i više predmeta potrebnih za procese proizvodnje i usluga. Značajno mjesto zauzima omladinsko poduzetništvo i biti će implementirani i efikasniji stručni programi.

Na nivou univerzitetskog studija razvijaju se i uvode nastavni planovi za poduzetništvo i menadžment malih preduzeća pod pokroviteljstvom TEMPUS programa. Pokrenuti su i programi za postdiplomski studij.

Zajedničko svim postojećim programima obuke za MSPe je to da ih MSP koriste uglavnom ako troškove obuke dotiraju donatori. Svijest o važnosti stalnog učenja još uvijek nije široko rasprostranjena kod rukovodilaca MSP. MSP agencije bi trebale provesti kampanju podizanja svijesti o EU programima o potrebama za razvoj finansijskog inženjeringa da bi se napravili projekti za dobijanje pozajmica od banaka. Slično tome, mnoga MSP nisu svjesna prednosti konsalting usluga, uprkos mnogim donatorskim projektima.

U prošlosti, razrađeno je nekoliko programa u cilju pružanja obuke domaćim konsultantima, ali njihov kvalitet nije uvijek u skladu sa zahtjevima MSP. Istraživanja vršena od strane OECD-a sa fokus grupama iz redova MSP ukazuju na to da MSP smatraju da su usluge koje im se pružaju slabe, s akademskim naglaskom umjesto poželjnih praktičnih vještina i know-howa. Da bi se popravila ova situacija, potrebno je da akteri (privatni-javni) koji su zaduženi za razvoj sektora MSP-a, poduzmu slijedeće korake:

- da naprave procjenu potrebne obuke po preduzećima podjeljenim na one koji su zainteresovani za domaće ili međunarodno tržište;
- da razrade program obuke za vanjske konsultante i za rukovodioce MSP-a;
- da promoviraju ideju da vanjski konsultanti budu uključeni/plaćeni za rad fiksnim honorarima i honorarima za uspješnost. (flat fee, success fee)
- državni organi će moći aplicirati za međunarodne donacije u cilju organizovanja seminara/obuke.

Države članice EU sve više okreću pažnju na promociju poduzetništva u obrazovanju i obuci, čime žele razviti i podržati interes svojih građana za poduzetništvo, od kojih mnogi tvrde da su spremni naučiti kako otpočeti ili preuzeti poslovanje neke firme.²⁷ Posebna pažnja se obraća na grupe koje su najmanje zastupljene u poduzetništvu, poput žena, mladih, invalida, samohranih roditelja, nezaposlenih i građana trećeg doba. Trebalo bi se razmotriti uspostavljanje centara za profesionalnu obuku u cilju dobijanja stručnosti, osiguravanja jednakih mogućnosti i da bi se pomoglo nezaposlenim da se prijave za novi posao. Potrebno je pronaći dostupne institucije sa logističkom podrškom da bi se obezbijedila odgovarajuća obuka i konsultacije za razna pitanja kao što je prethodno navedeno.

---

²⁷ Komisija evropskih zajednica. 2003. Saopćenje od Komsije prema Vijeću i Evropskom parlamentu: Razmišljati o malome u Evropi koja se proširuje. COM(2003) 26 konačna verzija. Brisel: Komisija evropskih zajednica.

Logistička podrška znači obezbijediti didaktička sredstva za nekoliko vrsta obuke, kao što su:

- Orjentacijska obuka
- Osnovna obuka
- Napredna obuka
- Konsultacije

Kako se može vidjeti iz gore navedenog kratkog pregleda strategija obrazovanja i obuke u poduzetništvu, ciljne grupe sastoje se od pojedinaca u svim fazama života (od školskog obrazovanja pa sve do trećeg doba, uključujući invalide). Strategije pojedinih članica EU imaju za cilj pojedince koji imaju potencijal da postanu poduzetnici, kao i postojeće poduzetnike koji su u poziciji da se mogu širiti i razvijati svoje poslovanje.

Pored uvođenja poduzetništva barem u srednje škole i na univerzitetskom nivou, biće važno poboljšati i poduzetničke i menadžerske vještine studenata na tehničkim fakultetima. Zbog toga treba uspostaviti jedan stepen fleksibilnosti kombiniranja različitih programa sa raznih fakulteta tako da studenti mogu kombinirati predmete s tehničkih fakulteta sa nekoliko najvažnijih poduzetničkih i menadžerskih predmeta sa ekonomskih fakulteta. Univerziteti će također razviti centre znanja koji će biti okrenuti međunarodnim mjerama MSP-a i imaće za cilj povećanje direktnih stranih investiranja i izvoza (međunarodne mjere za MSP).

Izučavanje kursa će biti uvezano kroz škole, univerzitete, profesionalne obuke i radni svijet.

U kontekstu tekuće reforme formalnog sistema obrazovanja, koja uključuje razvoj poduzetničkih i rukovodnih vještina, unaprijeđena transparentnost postojećih obrazovnih i programa obuke za MSP ili poduzetnički orijentisane pojedince bi bila neophodna i za obrazovne i za institucije i organizacije za obuku, kao i za MSP. Trebalo bi razraditi posebnu bazu podataka o dostupnim programima i materijalima za obuku i obrazovanje MSP u BiH (bilo formalnih bilo kraćih seminara za sve ciljne grupe organizovane na bilo kom nivou u BiH) i njihov sadržaj bi se trebao javno predstaviti putem planiranog «poduzetničkog portala za BiH»²⁸ za objavljivanje informacija, za koji razvoj je zadužen MVTEO odnosno Sektor za mala i srednja preduzeća. MVTEO-ve periodične publikacije, brošure, letci bi trebali biti izdati i podijeljeni u MSP-ima, da bi dobili odgovarajuće informacije o obukama (mjesto, vrijeme, teme obuke...). MVTEO-ve publikacije će preko MSP agencija biti podijeljene MSP-ima preko agencija za MSP.

Još jedan instrument koji zemlje EU uvijek koriste za stimulaciju razvoja poduzetničkog duha u zemlji i među ciljanim grupama je kampanja podizanja svijesti. Ove kampanje podizanja svijesti često uključuju i događaje kao što su dani poduzetnika, nagrade za uspješne poduzetnike i razne smjernice, obuke i informativne materijale o poduzetničkim mogućnostima. Uloga vlade na svim nivoima je da osigura učešće svih interesnih skupina.

---

²⁸ U poglavlju 6 se može vidjeti više detalja.

Kampanja podizanja svijesti će također za cilj imati i:

- da promovira proces uvrštavanja/kreiranja/ponovnog uvrštavanja radnih mjesta
- da podrži dugotrajno učenje da se razvije dobrobit radnika kroz razvoj njihovih preduzeća.

Na nivou preduzeća (MSP-a), učenje i obuke će biti organizovane na slijedeći način:

- periodični kursevi usmjereni na profesionalnu obuku skrojenu prema ciljevima preduzeća.

Posebno na univerzitetskom nivou, treba osigurati direktnu interakciju između privrede i formalnih teoretskih programa, i studentima se mora dati mogućnost da usvoje radno iskustvo u poduzetništvu, bilo u uspješnim firmama iz BiH ili uz pomoć simuliranih/izmišljenih novoosnovanih firmi. Priče o uspješnim poduzetnicima će studenti dobiti u publikacijama, na MVTEO-vom vebsajtu, preko preduzetničkog portala ili preko poduzetnika-predavača.

Pored toga, redovno formalno poduzetničko obrazovanje na osnovnom, srednjem i univerzitetskom nivou, razvoj novih produkata za obuku, bilo uz pomoć institucija koje pružaju podršku privredi bilo uz pomoć privatnog sektora, mora biti zasnovano na stvarnim potrebama tek osnovanih firmi ili rastućih privrednih društava.

U europskim zemljama se uvode različiti instrumenti inicijalne i specijalizovane obuke i konsaltinga. Najpopularniji su vezani za vaučerski sistem, na primjer:

- Sistem vaučera za obuku/obrazovanje, sačinjen tako da se promovira otvaranje radnih mjesta putem obuke ljudi da se mogu zaposliti u vlastitoj režiji ili da osnuju malu firmu, ili da koriste bonove da bi pokrili troškove kursa obuke ili obrazovanja namijenjenih za zaposlenike MSP, u oba slučaja kod priznate institucije. Svaki bon ima određenu tržišnu vrijednost, pri čemu obično polovinu plaća preduzeće a polovina se plaća iz vladinog budžeta planiranog za taj instrument (u nekim slučajevima, za zaposlene u vlastitoj režiji doprinos preduzeća može biti i niži). Preduzeće može otkupiti ograničen broj bonova svake godine. Vaučeri se mogu koristiti za sve dostupne programe obuke, koje nude javne ili privatne institucije koje priznaje nadležni organ vlasti, ali koji MSP sami biraju.
- Pristup sistemu vaučera za konsultantske usluge je komplementaran onome gore spomenutome. Bonove mogu koristiti novoosnovane i mlade firme (u nekim slučajevima, granica je 3 godine starosti firme) za sufinansiranje (do 50%) usluga konsaltinga i mentoriranja. Procedure za službeno priznavanje vanjskih konsultanata moraju biti otvorene, jednostavne i transparentne. Konsultante ovlašćuje nadležni organ vlasti.

Za oba gore opisana sistema vaučera preporučuje se SWOT analiza prednosti njihovog eventualnog uvođenja u BiH. Ukoliko sistem vaučera bude sproveden u BIH u budućnosti, moraće se ispuniti osnovna pravila za sistem vaučera.

7.2 Sprovedbeni plan sa očekivanim rezultatima i vremenskim rasporedom za period 2009. do 2011.

Aktivnost	Sprovedbeno tijelo	Vremenski raspored P- početak K-kraj	Indikator
Informativne kampanje, uključujući i dan poduzetnika i nagrade za preduzeća	Sektor za mala i srednja preduzeća, regionalne, entitetske i lokalne agencije za podršku MSP.	P:2009- tekuće	Posredno: povećani broj novih preduzeća
Razvoj baze podataka s dostupnim programima o obuke i obrazovanja za MSP, koja će se integrirati u "sistem informisanja i portal za poduzetnike"	Sektor za mala i srednja preduzeća, nadležna ministarstva na svim nivoima, poslovne mreže za razvoj i poduzetništvo, vanjski eksperti	P, K- 2009	Baza podataka razrađena i dostupna on-line na internetu
Priprema projekta za uspostavu sistema obuke na osnovu bonova	MVTEO (do uspostavljanja Sektora), nadležna ministarstva na svim nivoima, vanjski eksperti	P-2008 K-2009	Projekat spreman
Priprema projekta za uspostavu sistema konsaltinga na osnovu bonova	MVTEO (do uspostavljanja Sektora), nadležna ministarstva na svim nivoima, vanjski eksperti	P-2008 K-2009	Projekat spreman
Sprovedba sistema obuke na osnovu bonova	Sektor za mala i srednja preduzeća, nadležna ministarstva na svim nivoima, vanjski eksperti	P-2009 – tekuće	Sistem uveden
Sprovedba sistema konsaltinga na osnovu bonova	Sektor za mala i srednja preduzeća, nadležna ministarstva na svim nivoima, vanjski eksperti	P-2009 – tekuće	Sistem uveden

Komentari:

Aktivnosti vezane za formalno obrazovanje nisu spomenute u sprovedbenom planu, jer su one dio drugih strategija i pod nadležnošću drugih organa vlasti. Saradnja u izradi konkretnog plana i programa u polju poduzetništva u okviru formalnog sistema obrazovanja mora se osigurati putem odgovarajućih koordinacionih tijela, a jedan od zadataka Sektora za MSP i Vijeća za razvoj i poduzetništvo biti će učešće u njihovoj razradi.

8 Poreske mjere i finansijski instrumenti

Ovo poglavlje sadrži ocjenu postojećih finansijskih šema za poduzetništvo, te poreskih mjera. Opisani su različiti finansijski instrumenti (zajmovi/finansijske šeme za nova i mala preduzeća, investitori "anđeli", poreske mjere, sheme uzajamnih garancija itd.) koji se u najvećoj mjeri primjenjuju u ostalim zemljama.

Za period koji pokriva Strategija, glavni ciljevi su:

Glavni ciljevi:	Indikatori:
- olakšanje pristupa kreditnim sredstvima	- iznos kreditnog financiranja i broj korisnika MSP-a
- promovirati razvoj specifičnih finansijskih instrumenata	- iznos konkretne finansijske podrške MSP-ima i broj korisnika MSP-a
- stimulirati razvoj tržišta kapitala za MSP sa perspektivom brzog rasta	- broj MSP i/li projekata koji se (ko)financiraju rizičnim ili drugim kapitalom i njihova vrijednost
- usklađivanje poreskog sistema u zemlji	- broj usklađenih zakona
- promocija i obuka MSP u oblasti mogućnosti financiranja njihovog rasta i njihovih projekata	- broj programa obuke i broj njihovih sudionika

Očekuje se da će sadašnji proces privatizacije u BiH povećati priliv kapitala stranih investitora, koji će u budućnosti ulagati i u perspektivne inovativne projekte u BiH. MSP u BiH moraju razumjeti (pored klasičnog kreditnog financiranja, oporezivanja i sistema subvencija) i princip rada tržišta kapitala.

8.1 Kratki pregled trenutne situacije u Bosni i Hercegovini i predloženi razvoj

8.1.1 Poreski sistem

U toku je reforma poreske politike u Bosni i Hercegovini. Zakon o porezu na dodanu vrijednost sa jedinstvenom stopom od 17% je usvojen 2004. godine i trenutno je na snazi. Uprava za indirektno oporezivanje na državnom nivou je zadužena za prikupljanje PDV-a, svih posrednih poreza i plaćanja koja su u vezi sa međunarodnom trgovinom. U BiH, porez na dobit preduzeća je 10%.

Ostale poreske obaveze, koje su trenutno određene u entitetima, imaju različite poreske stope (npr. porez na dohodak, porez na imovinu), što predstavlja problem. Ako je sjedište preduzeća u **Brčko Distriktu BiH** i isto preduzeće ima poslovnu jedinicu u entitetima, porez na dobit za poslovnu jedinicu plaća se u entitetu gdje je registrovana poslovna jedinica, a za dio dobiti koji je ostvaren u Distriktu Brčko porez se plaća u Distriktu. Isto važi za situaciju kada je sjedište preduzeća u nekom od entiteta, a poslovna jedinica u Distriktu Brčko.

Konačno, može se uzeti u obzir implementacija raznih poreskih poticaja za podršku lokalnim MSP, posebno onim koji investiraju zahtjevne sektore.

MVTEO nije direktno zadužen za promjene zakonskog okvira poreskih mjera, ali aktivna saradnja na pripremanju ili izmjeni poreskih zakona će biti potrebna da bi se osigurali povoljniji uslovi za razvoj MSP-a.

8.1.2 Financijski instrumenti

Većina predstavnika poslovne zajednice ističe da glavni problem predstavlja pristup novcu i financijskim sredstvima. Većina ih smatra da je teško dobiti zajmove za obrtni kapital i nove investicije. Poduzetnici se radije oslanjaju na porodicu i individualni kapital nego što očekuju da bi mogli dobiti kredit po povoljnim uslovima od banaka, mikro-kreditnih organizacija (MKO), lizing kompanija i ostalih institucija koje se bave kreditiranjem – direktni instrumenti finansiranja.

Mala i srednja preduzeća se suočavaju sa nedostatkom likvidnosti i visokim kamatnim stopama., a u isto vrijeme se bankarski sektor suočava sa problemom prevelike likvidnosti. Banke i MKO-e ističu da su dali veliki broj kredita malim i srednjim preduzećima, te da ima još dovoljno kapitala za kreditiranje malih i srednjih preduzeća, međutim, istovremeno, banke još uvijek nisu spremne da daju dugoročne kredite. Većina kredita koje su mala i srednja preduzeća dobila od banaka su kratkoročni, iako mala i srednja preduzeća i dalje traže dugoročne kredite. Očigledno je da mala i srednja preduzeća trpe zbog postojanja ovakvog jaza između pristupa kapitalu i spremnosti banaka da se suoče sa pratećim rizicima. Banke od MSP-a zahtijevaju prevelike garancije za male zajmove, a njihove procedure su spore i komplikovane. Većina banaka zajmove odobrava radije na osnovu žiranata i visokih kolaterala nego na analizi poslovnih planova tražioca zajma, novčanih tokova i ostalih komercijalnih indikatora koji ukazuju na platežnu sposobnost tražioca zajma. Banke i ostali investitori preferiraju nekretnine i neproduktivni kapital od poslovnih procesa i tržišnih izgleda zajmoprimca. Nedostatak analitičke vještine, kako kod banaka, tako i kod malih i srednjih preduzeća, zabrinjava. Čak i pored urađene relevantne analize, banke u Bosni i Hercegovini zahtijevaju visoku pokrivenost duga sredstvom obezbjeđenja. Odnos između visine kredita i imovine kao sredstva obezbjeđenja duga često je u rasponu od 30 - 50%. Kao rezultat ovakve situacije, imovina malih i srednjih preduzeća nije dostatna da bi se na osnovu nje obezbijedila financijska sredstva na način kako je to moguće u ostalim zemljama centralne i istočne Europe.

Tokom posljednjih osam godina veliki broj poduzetnika je pokrenuo poslovnu djelatnost zahvaljujući zajmovima koje su podigli kod mikrokreditnih organizacija. Uz pomoć Svjetske banke i 27 ostalih donatorskih organizacija, mikrokreditne organizacije su razradile šemu koja donekle udovoljava potrebama novoosnovanih i već postojećih malih i srednjih preduzeća u smislu financiranja. Međutim, MSP-a nisu uvijek zadovoljni mikrokreditima. Postoje upozorenja da su kamatne stope u MKO veoma visoke, a to je razlog zašto se njihovi fondovi sporo sprovode. Kamatne stope u komercijalnim bankama su u većini slučajeva povoljnije.

Lizing je u Bosni i Hercegovini relativno novi oblik poslovanja (prva leasing kompanija je osnovana u aprilu 2001. godine) i od početka svoga rada se suočavaju sa problemima u radu radi neusklađenosti postojećih zakona sa lizing načinom poslovanja.

U Bosni i Hercegovini su indirektni finansijski instrumenti u fazi razvoja. Trenutno je većina zemalja Centralne i Istočne Europe uvela šeme kreditnih garancija (osim Albanije, Bosne i Hercegovine, Bivše Jugoslovenske Republike Makedonije i Moldavije).²⁹ Međutim, u Bosni i Hercegovini je u posljednjih par godina pokrenuta inicijativa za uspostavljanje šeme kreditnih garancija. Ove inicijative su sprovele uglavnom lokalne nevladine organizacije u saradnji sa međunarodnim organizacijama. Nedavno su neke od regionalnih agencija uspostavile fondove za njihova područja djelovanja. Trenutno postoji pet fondova za kreditne garancije u Bosni i Hercegovini. Osim nekoliko kantonalnih i općinskih investicija, ne postoji ni državna ni entitetska podrška ovim inicijativama.

Entitetske i Vlada Brčko Distrikta BiH putem svojih institucija i ministarstava razvijaju različite mehanizme pomoći za razvoj MSP-a, a jedan od korištenih mehanizama je i dodjela grantova. Dodjela ove vrsti pomoći za razvoj MSPa nije usklađena i koordinirana.

Jedno od najznačajnijih pitanja za MSP-a je da se nađe jednostavan pristup finansiranju, da bi se održao njihov razvoj i dobili dovoljni resursi za implementaciju njihovih strateških planova. Problemi sa kojima se suočavaju mala i srednja preduzeća prilikom obezbjeđenja finansijskih sredstava su uglavnom posljedica nespremnosti većine finansijskih institucija da pružaju usluge malim preduzećima na temelju troškova ili rizika, ili pak, s druge strane, posljedica njihovog ograničenog poslovnog kapaciteta. Stoga, dostupnost finansijskih sredstava ne predstavlja glavnu prepreku: ključni problemi se povezuju sa relativno slabom zrelošću bankarskog i finansijskog sektora, kao i percepcijom da je pružanje usluga financiranja malih i srednjih preduzeća istovremeno rizično i previše skupo. S obzirom na ovu situaciju, treba razviti i ojačati različite instrumente za podršku lokalnim MSP-a, da bi im se pomoglo dok se ne uspostavi funkcionalan bankovni sistem. Može se istražiti nekoliko alternativa za povećavanje mogućnosti finansiranja MSP-a.

Širom svijeta se koriste različiti načini finansiranja MSP-a, a izbor najvećim dijelom ovisi o razvojnom stepenu preduzeća. Stoga, u početnoj fazi MSP-a, finansijska pomoć bi se trebala fokusirati na temeljni vlasnički kapital, te podršku prvim poslovnim aktivnostima. U ovu svrhu moguće je identificirati 4 glavna instrumenta: investitore "anđele biznisa"; početni kapital i vlasnički kapital; mikro kredite i elektronsko financiranje.

Faza razvoja i rasta predstavlja drugi korak u razvoju malih i srednjih preduzeća. Prihodi počinju da rastu i preduzeće postaje profitabilno. Stoga, mala i srednja preduzeća u ovoj fazi trebaju različitu vrstu potpore: generalno govoreći, financiranje duga može postati važnije pitanje od samog vlasničkog kapitala, jer preduzeće je već ustrojeno.

Moguće je identificirati sedam instrumenata za koje postoji potreba u ovoj fazi: poduzetnički rizični kapital; tržišta duga; zajmovi i grantovi; faktoring; garancije i lizing.

---

²⁹ Szabo, 2005 – <http://www.erenet.org/papers/szabo2005.pdf>

Kada je riječ o poboljšanju finansijske podrške, vlasti bi trebale ponuditi različite načine finansiranja, napraviti zakonski okvir koji bi privukao privatni početni i vlasnički kapital, kao i domaća i strana ulaganja i kapital za pokriće rizika. Definicija MSP-a je važan preduslov za jasno razgraničavanje ciljne grupe MSP-a u cijeloj zemlji. Uz ovo, EU ima jasno definisane regulative o načinima finansijske podrške MSP-a.³⁰ Ova pravila bi se trebala uvesti i u BH regulative. Da bi se osiguralo da se različiti načini finansiranja za MSP pravilno koriste i maksimalno iskorištavaju, važni su programi obuke o različitim vrstama poslovnih aktivnosti ili o projektima finansiranja.

8.2 Implementacija plana sa očekivanim rezultatima i vremenskim okvirom

Aktivnost	Tijelo za provedbu	Vremenski okvir P-početak K-kraj	Indikator
Kampanje informiranja i podizanja svijesti	MVTEO, tj. Sektor za mala i srednja preduzeća, nadležna entitetska i ministarstva distrikta, agencije za podršku MSP-a, vanjski eksperti po potrebi	P: 2009-tekuće	
Programi obuke o različitim vrstama poslovne djelatnosti ili financiranju projekata	Sektor za mala i srednja preduzeća, nadležna entitetska i ministarstva distrikta, agencije za podršku MSP-a, vanjski eksperti po potrebi	P: 2009-tekuće	

³⁰ EC povelja o državnoj pomoći malim i srednjim preduzećima; Izvor: <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l26064.htm>

9 Jačanje tehnoloških i inovacijskih kapaciteta malih preduzeća

U svim razvijenim zemljama postoji saglasnost da je tehnološki i inovacijski kapacitet najvažniji faktor razvoja i konkurentnosti današnjeg svijeta. Ovo poglavlje opisuje najvažnije instrumente za pomoć MSP-a u njihovim procesima inovacija i korištenju najnovijih tehnologija koje su dostupne u njihovim svakodnevnim procesima. Predlažu se poboljšanja na sadašnjim sistemima i uvođenje novih instrumenata.

Za period na koji se Strategija odnosi, glavni ciljevi su:

Glavni ciljevi:	Indikatori:
- Poboľšanje pristupa MSP odgovarajućoj infrastrukturi, znanju i rezultatima istraživanja	- Broj inkubatora, tehnoloških parkova, univerzitetskih centara za primijenjeno istraživanje koji su otvoreni za partnerstvo sa privatnim sektorom i broj korisnika koji su MSP - Povećanje broja patenata - Izdavanje zakona koji je naklonjen inovacijama
- Promocija i obuka u oblasti istraživanja i tehnološkog razvoja i inovacija	- Broj programa obuke i broj njihovih sudionika - Povećanje broja patenata: preko zakona koji je naklonjen inovacijama (patentiranju)

9.1 Kratak prikaz sadašnje situacije u Bosni i Hercegovini i predloženi razvoj

Situaciju u Bosni i Hercegovini možemo sažeti kako slijedi:

- Prije rata u Bosni i Hercegovini postojala je jaka veza i mreža saradnje između naučno – istraživačkih centara na univerzitetima (Sarajevo/Zenica, Banja Luka, Tuzla, Mostar) i velikih kompanija. Danas je ova saradnja slaba i skoro da ne postoji između MSP-a i naučno-istraživačkih centara.
- Zakoni i regulative u ovoj oblasti još uvijek nisu definisani i u najboljem slučaju postoji samo sporadično finansiranje u ovoj oblasti.
- “Koncept klastera” je relativno nov u BiH i predstavlja novi razvojni model. Međunarodni donatori asistiraju u identificiranju mogućnosti klastera u BiH. USAID je nedavno počeo sa aktivnostima za uspostavljanje klastera drvne industrije u centralnoj Bosni i klastera turizma u Hercegovini, dok GTZ vodi aktivnosti razvoja tri klastera: automobilske, tekstilne i kožne industrije.

U BiH praktično ne postoje programi za promociju tehnologija u malim preduzećima, osim prezentacija na sajmovima. Glavna barijera za transfer tehnologija u MSP-a je, osim nepostojanja programa, i nedostatak informacija o novim tehnologijama. Nema novih razvojnih projekata za MSP-a koja uključuju nove tehnologije.

Zakonski okviri su obično definirani Zakonom o intelektualnom vlasništvu i zakonima koji su vezani za ovaj zakon, a oni nisu direktno u domenu MVTEO, iako imaju značajan uticaj na konkurentnost MSP-a.

U posljednjih nekoliko godina u Europi, stavljen je poseban naglasak na razvoj okruženja koje pruža podršku inovacijama. Mnogi programi i projekti su inicirani ili od strane Europske komisije ili na nivou pojedinih zemalja članica.

Situacija u BiH je takva da su uslijed različitih vlada pokrenute različite inicijative, čak i na nivou lokalnih vlada. Ovo je uzrokovalo jednu kompleksnu, slabo organiziranu situaciju u kojoj MSP-a ne znaju gdje da počnu i koga tačno da kontaktiraju za određenu uslugu. MSP-a također se često žale na obimnu papirologiju i proces odobravanja projekata koji iziskuje dosta vremena. Izuzetno je važno da vlada implementira jednu centralnu politiku i organizira podršku, saradnju i poticaj istraživanju i razvoju u BiH.

Politika za promociju inovacija i relevantni **pravni okvir** bili bi potrebni na državnom nivou, a agencija za inovacije mogla bi biti organizirana ili na državnom ili na entitetskom nivou. Također je evidentno iz najboljih Europskih praksi da je agencija za inovacije dobar izbor za koordinaciju inovativnih aktivnosti i aktivnosti istraživanja i razvoja. Agencija za inovacije i/ili tehnološki razvoj također može integrirati **poseban fond** (ili može biti osnovan kao nezavisna institucija) koja nudi kompanijama (uključujući MSP-a) finansijsku podršku za projekte istraživanja i razvoja. U nekim zemljama ovu ulogu imaju državni razvojni fondovi koji podržavaju također i druge vrste projekata.

Ciljana promocija inovacija će morati uzeti u obzir slijedeće ključne teme, kao što su:

- Zakon naklonjen inovacijama (patentiranju);
- Poreske mjere: mogući troškovi projekata istraživanja, razvoja i inovacija;
- Širenje informacija o istraživanju i razvoju i EU programima inovacija;
- Razrađivanje srednjoročne (do 2010. godine) i dugoročne strategije (2015. do 2020. godine) za implementiranje infrastrukture za inovacije (industrijski parkovi, tehnološki centri, tehnološki inkubatori);
- Studenti istraživanja i razvoja i oslobađanje naknada od poreza sve do minimalne plate;
- Reduciranje poreza za donatore projekata za istraživanje i razvoj;
- Finansiranje za naknadno finansirane EU izvore istraživanja i razvoja (MSP-a i nevladine organizacije);
- Institucija koja će promovirati korištenje inovacijskog potencijala;
- Lako uspostavljanje *spin-off* kompanija: sopstvena odluka uz ograničena novčana sredstva, glavni program..;
- Promocija stranih stručnjaka
- Uvođenje koncepta standarda kao ISO 9000
- i sl.

Uspostavljanje inkubatora i tehnoloških parkova je neophodno kao i uspostavljanje klastera; ovaj proces je već u toku u BiH. Ono što nedostaje je politika o inovacijama ili strategija koja bi definirala uloge svih postojećih aktera i identificirala moguće nove koji će biti osnovani, i odredila bi mehanizam za njihovu koordinaciju. Ova strategija bi također trebala definirati uslove za uspostavljanje inkubatora, tehnoloških parkova i drugih institucija podrške i njihove uloge. U isto vrijeme, načini za pristup MSP-a ovim oblicima podrške treba da budu pojašnjeni. Strategija za inovacije bila bi dobra osnova za uspostavljanje **inovativne mreže** (članovi mogu biti postojeći poslovni centri ili regionalne agencije sa pružanje usluga usmjerenih ka promociji inovativnih i istraživačkih programa koje će podržavati EK i vlade u BiH). Univerziteti i istraživački centri, tehnološki parkovi i tehnološko-orijentirani inkubatori, inovatori i druge interesne skupine također bi trebali biti članovi inovativne mreže.

Takva organizacija imala bi za rezultat veću transparentnost, bolje usmjerenu potrošnju inostrane pomoći i poboljšanu efikasnost financiranih programa i projekata, od kojih bi svi pobudili veći interes MSP-a za mogućnosti transfera tehnologija i za veću orijentaciju na inovacije.

Iako podobna, MSP-a iz BiH ne učestvuju u **7. okvirnom programu EU**³¹, glavnom europskom istraživačkom programu koji financira brojne istraživačke projekte iz cijele Europe svake godine. Bilo bi neophodno poboljšati **širenje informacija i pomoći** koji su povezani sa takvim programima među MSP-a kroz EICC i druge davaoce poslovne podrške. Postoje također drugi europski istraživački programi i inicijative u kojima BiH MSP-a mogu učestvovati, ali je na vladi BiH da inicira odgovarajuće procedure na nivou EU:

- COST istraživački program (sve zemlje u Europi kao i susjedne zemlje BiH učestvuju u ovom programu, izuzev Albanije i Bosne i Hercegovine);
- EUREKA inicijativa³² – paneuropska mreža za tržišno orijentirane industrijske inovacije istraživanja i razvoja (sve zemlje u Europi kao i susjedne zemlje BiH učestvuju u ovom programu, osim Makedonije i BiH).

Innovation Relay Centres Network (Mreža centara za prenos inovacija) također se financira iz 7. okvirnog programa. Vlada BiH mora također provjeriti mogućnost članstva i početi primjenu procedura za članstvo u ovoj dobro organiziranoj mreži. Druga široko priznata europska mreža koja se preporučuje je **EBN – europska BIC mreža** organizacija za podršku javnih ili privatnih, inovativnih MSP-a i poduzetnika sa dugom tradicijom. EBN okuplja oko 160 poslovnih i inovativnih centara (BIC) i sličnih organizacija kao što su inkubatori, inovativni centri i poduzetnički centri. EBN je referentno mjesto za inovacije, inkubaciju i poduzetništvo u Europi. Za obje spomenute mreže bilo bi neophodno kao prvo riješiti pravna pitanja o politikama za inovacije i organizirati odgovarajuću infrastrukturu podrške za inovacije MSP-a.

---

³¹ Očekuje se da će Bosna i Hercegovina ispuniti uslove za punopravno korištenje ovog fonda od 2009 godine

³² www.eureka.be

Iz mnogih BiH izvještaja evidentno je da MSP-a imaju malo interesa za istraživanje i razvoj i za pitanja inovacije. Iz tog razloga trebalo bi uložiti više napora za uvođenje **programa obuke** još u srednjoj školi, i obavezno na univerzitetima kao i drugih programa obuke za sadašnje menadžere, koji bi bilo u formi kratkih seminara. Kampanje podizanja svijesti na državnom nivou će biti proširene u regijama i entitetima, a također su i efikasno sredstvo da se dođe do što više populacije. Implementirati će se sistem nadgledanja kampanje podizanja svijesti i napraviće se godišnji izvještaj o kampanji podizanja svijesti u sektoru MSP.

9.2 Plan implementacije sa očekivanim rezultatima i vremenskim rokovima

Aktivnost	Implementacijska tijela	Vremenski okvir P- početak K-kraj	Indikator
Kampanja podizanja svijesti o inovacijama	Sektor za mala i srednja preduzeća, poslovna mreža za razvoj i poduzetništvo sa svim akterima za podršku MSP-a, posebno tehnoloških parkova, industrijskih inkubatora, istraživačkih centara, vanjskih eksperti po potrebi	P- 2009-neprekidno	50 % industrijskih i IKT MSP-a je svjesno o inovacijama i njihovim zaštitama
Organizacija programa obuke za industrijska i IKT MSP-a	Sektor za mala i srednja preduzeća, poslovna mreža za razvoj i poduzetništvo sa svim akterima za podršku MSP-a, posebno tehnoloških parkova, industrijskih inkubatora, istraživačkih centara, vanjskih eksperti po potrebi	P-2009-neprekidno	<ul style="list-style-type: none"> - seminari o sistematskim inovacijama i kreativnosti - važnost patenata i IPR općenito - ugovorna pitanja (transfer tehnologija)

10. IKT – Informacione i komunikacijske tehnologije

IKT ima ogromnog uticaja na sve aspekte življenja u modernom društvu, te korištenje IKT i izgradnja informacijskog društva mogu biti jako sredstvo za postizanje održivog razvoja. Stoga je sasvim prirodno i predvidivo da se u okviru strategije razvoja MSP primjenjuje ovo snažno sredstvo u cilju unapređivanja stanja MSP. Međutim, IKT, kao primarni primjer visoke tehnologije, nije jednako dostupan svima. Efikasno korištenje IKT zahtijeva visok nivo obrazovanja, iskustva, znanja, kao i stručnosti u rukovođenju i upravljanju. Nedovoljan razvoj u nekim ili u svim ovim aspektima u manje razvijenim zemljama i regionima, kao i u manjim preduzećima, ima tendenciju preprečavanja u postizanju željenih ciljeva.

Za period na koji se strategija odnosi, glavni ciljevi su:

Glavni ciljevi:	Indikatori:
- Osigurati MSP-ima jeftiniji pristup Internetu i licenciranom softveru, i/li promocija i pristup softveru koji postoji u javnoj domeni	- Povećanje korištenja Interneta - veće korištenje legalnog softvera u sektoru MSP
- Promocija i obuka u sferi IKT	- Broj programa obuke i broj sudionika

Preciznije, biće najmanje tri konkretna cilja kao:

- Uvođenje prakse elektronskog upravljanja koji će poboljšati komunikaciju i razmjenu informacija između MSP-a i državnih administrativnih tijela na državnom i regionalnom nivou, za efikasnu i koherentnu implementaciju politike MSP-a u cijeloj BiH;
- Upoznati MSP-a sa modernim informacionim i komunikacijskim tehnologijama (IKT) i pomoći im u da upoznaju prednosti uvođenja strategije i primjene elektronskog poslovanja da bi poboljšali konkurentnost;
- Poboljšati pristup MSP-a IKT aplikacijama preko portala napravljenog za MSP za elektronsko poslovanje da bi se stvorili uslovi koji će omogućiti MSP-ima da se udružuju i bolje nadmeću na globalnom elektronskom tržištu.

10.1 Sažetak trenutnog stanja u BiH i predloženi razvoj

Kako je naznačeno u UNDP-ovom Izvještaju o procjeni spremnosti³³, **stanje sa MSP** u BiH, vezano za IKT, izgleda da je takvo da se kompjuteri koriste, postoji konekcija, kao i pristup internetu. Privatni sektor je počeo koristiti internet za pružanje usluga (uglavnom fizičkim licima), a oko 60% javnih službenika ima kompjuter na poslu (preko 40% općinskih službenika koristi kompjutere na poslu).

Međutim, aplikacije se obično ograničavaju na Microsoft Office, a ostali softver redovan za moderna preduzeća, poput ERP-a ili CRM-a, se malo koristi.

³³ april 2006

Pristup internetu se generalno svodi na e-mail, i skoro da se nikako ne koriste web-stranice, a kamoli web tehnologija u cilju podsticanja elektronskog poslovanja (oko 14,5% kompanija su imale registrovane web stranice). Manjak je obučenih korisnika, stručnjaka za uvođenje i podršku IKT rješenja, kao i sredstava za njihovu nabavku. Također ne postoji ni rukovodna vizija vezano za potencijale IKT-a. Sa strateške strane, važno je osigurati daljnji razvoj uspješnih primjera, koji bi postali uzori za druga preduzeća, kao i obezbijediti mehanizme za podršku razvoju prosječnih privrednih društava.

Činjenice spomenute u uvodu su spoznate u Bosni i Hercegovini, te je u novembru 2004 usvojena Strategija za razvoj informatičkog društva u Bosni i Hercegovini. Nema potrebe pokušavati duplicirati ovaj posao, i odista, njegove nalaze i preporuke treba univerzalno podržati u cilju toga da bi zemlja mogla krenuti naprijed u ovom presudnom segmentu razvoja. Mjere predložene u okviru »IKT strategije za BiH« bile bi od koristi društvu u cjelini, a zasigurno i posebno MSP-ima. One su dovoljno sveobuhvatne da bi mogle imati uticaja na sve segmente života i sve aspekte društva. Akcioni plan implementacije ove Strategije je obuhvatio period od 2004-2007. godine i UNDP trenutno radi³⁴ na izradi novog Izvještaja o procjeni spremnosti BiH, koji će analizirati stepen uspješnosti implementacije Strategije.

Zakonski okvir je uglavnom fokusiran na Zakon o komunikacijama i Zakon o telekomunikacijama, Zakon o elektronskom poslovanju i elektronskom potpisu – podzakonski akti se rade, Zakon o zaštiti podataka - koji su već usvojeni na nivou BiH.

Svi spomenuti zakoni nisu direktno u domenu Ministarstva trgovine i ekonomskih odnosa, ali imaju mnogo uticaja na korištenje IKT-a i njegovih podsistema od strane MSP, npr, na korištenje rješenja u smislu elektronskog poslovanja.

10.2 Predloženi razvoj u kontekstu MSP-a u BiH

Telekomunikacije i internet: U kontekstu MSP u BiH, nivo koji tražimo je uvođenje "broadband" usluga i u skladu s tim će se praviti elektronska infrastruktura. "Broadband" je stub znanja u društvu, jer omogućava pristup naprednim javnim uslugama, bogatijoj multimedijalnoj zabavi, obuci i radu. Sa "broadband" vezama, novi oblici inovativnog poslovanja mogu promijeniti živote pojedinaca, povećati povezanost društva i doprinijeti ekonomskom razvoju. Ali zajednice čija bi ekonomija najvjerojatnije najviše profitirala od "broadband"-a trenutno najmanje profitiraju od informacijskog društva zbog nedovoljne povezanosti i socioekonomskih faktora. Osnovni razlog za to je usluga čija cijena ne zavisi od količine komuniciranja. Pošto će biti teško obezbijediti takvu uslugu svuda, treba dati prioritet lokacijama gdje postoji koncentracija produktivnih resursa, poput poslovnih centara, tehnoloških parkova, inkubacijskih centara i klastera.

---

³⁴ Izvještaj bi trebao biti objavljen u drugoj polovini 2008 godine

Neki veb sajtovi će biti pregledani da bi se razvila IKT politika za MSP:

http://ec.europa.eu/information_society/index_en.htm

http://ec.europa.eu/information_society/industry/comms/internet/index_en.htm

Model provajdera aplikacijskog softvera (ASP model):

Provajder aplikacijskog softvera (ASP) obezbjeđuje kompjuterske usluge klijentima preko mreže. Softver ponuđen preko ASP modela se ponekad naziva i On-demand softver (softver po zahtjevu) ili softver kao usluga (SaaS). Najveće ograničenje ASP-a je omogućavanje pristupa određenom aplikacijskom programu (kao što je naplaćivanje medicinskih usluga) koristeći standardni protokol kao što je HTTP.

Dostupnost interneta, kako je već gore opisano, omogućila bi korištenje ASP modela u cilju rješavanja problema pristupa MSP visokokvalitetnom softveru za preduzeća. Kod ASP modela, aplikacija se daje centralno na jednoj tački i njoj mogu pristupiti mnoga privredna društva preko interneta. Nema potrebe za kupovinom servera, licence ili za obučavanjem IT osoblja. Ovaj model je posebno pogodan za MSP, jer ona obično ne mogu privući najbolje IT osoblje i stoga imaju poteškoće u odabiru, kupovini i održavanju softvera za preduzeća.

Potreba za ASP modelima se razvila zbog povećanih troškova specijaliziranog softvera koji su uveliko prevazišli cjenovni domet malih i srednjih preduzeća. Također, sve složeniji softveri su doveli do ogromnih troškova njihove distribucije konačnim korisnicima. Sa ASP modelima, složenost i cijene tih softvera mogu biti srezani. Pored toga, pitanja nadogradnje su eliminisana postavljanjem ASP modela da održava pružanje svakodnevnih usluga, neprekidne tehničke podrške, fizičkog i elektronskog osiguranja i podršku za neprestano poslovanje i fleksibilan rad.

Troškovi softvera: Troškovi licenciranja softvera su veliki problem za zemlju kakva je BiH, a posebno za MSP. Najuspješnije firme će biti u stanju iskoristiti sve prednosti komercijalnog softvera. Mnoge druge neće. Postoje dvije druge alternative, i obje treba iskoristiti:

1. Ozbiljno korištenje softvera za javne domene.
2. Prodavce komercijalnog softvera treba podsticati da prilagođavaju cijene tako da uzmu u obzir lokalnu ekonomsku realnost. Postoji globalni trend da proizvođači i softvera i hardvera obezbjeđuju jeftinije alternative za određena tržišta.

Dobar pristup bi bio kada bi vlada odvojila na stranu određeni postotak troškova licenciranja koje plaća za komercijalni softver u jedan fond za podršku lokalnim inicijativama otvaranja izvora. Pored toga, kada se potpisuju veliki ugovori sa prodavcima softvera, u njima bi trebale postojati odredbe u prilog ostalim korisnicima istog softvera u zemlji. To može varirati od popusta do zahtjeva za obezbjeđenjem prijevoda, obuke ili posebnih pogodnosti, koje su obično ograničene na određena tržišta, poput tehnoloških garancija.

Ostala IKT oprema: Kao i softver, i ostalu IKT opremu treba spoznati kao opremu koja omogućava rad, i vlada treba iznaći načine da podstakne njeno korištenje putem poreskih olakšica, finansiranja, i drugih sredstava koja su joj na raspolaganju.

Znanje: Najbitniji odlučni faktori za uvođenje IKT u MSP su podrška vodećeg rukovodioca ili vlasnika, te dostupnost vanjske tehničke podrške. Tijela nadležna za donošenje politike obično pretpostavljaju da će znanje stvarati univerziteti i da je ono što je potrebno efikasan prijenos takvog znanja na preduzeća i finansijska podrška za univerzitete. Iskustvo je pokazalo da je znanje koje se gaji pri univerzitetima više fundamentalne prirode, s dugoročnijom vrijednošću nego što je poznavanje IKT koje je potrebno MSP. MSP obično trebaju praktične informacije o tome kako razviti IKT strategiju i sprovesti potrebna IKT rješenja. To obično pruža komercijalni privatni sektor, a ne univerziteti.

Javne institucije

S ciljem da to postane jedini način kontaktiranja između MSP-a i javnih institucija u BiH, prvi korak će biti da se uvede sistem takozvanog elektronskog rukovođenja koji će biti centraliziran. U budućnosti, Ministarstvo telekomunikacija bi mogao razviti sličan sistem kroz sistem elektronskog rukovođenja.

Sistem elektronskog rukovođenja će bit portal na državom nivou, koji će uključivati sve relevantne javne institucije sa kratkim opisom njihovih uloga u poslovanju MSP-a, jednostavne kontakte i veze sa relevantnim servisima za poslovanje elektronske vlade (prema elektronskim pravilima Europe 2005, postoji 8 servisa) kao što su:

Državni servisi za poslovanje

1. doprinosi za zaposlene
2. porez na dobit: prijava, notificiranje
3. PDV: prijava, notificiranje
4. registracija nove firme na jednom mjestu
5. podnošenje podataka statističkim uredima
6. carinska deklaracija
7. okolišne dozvole (uključujući i podnošenje izvještaja)
8. javna nabavka

Referentni website: <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb//124226.htm>

Nekoliko funkcija bi se trebalo integrirati u sistem elektronskog rukovođenja:

Elektronska vlada: Kako vlada počinje sa sprovođenjem elektronske vlade, istraživati će se i primjenjivati mnoge IKT tehnologije. Vlada će ići na to da smanji troškove i stvara ekonomije skale, koncentriranjem napora u okviru javne uprave i putem uvođenja zajedničke tehnologije. Mnogo od toga bi se moglo i trebalo obezbijediti i za MSP. Neki primjeri su: portal MSP-a, obezbjeđivanje web hostinga, jeftine pripreme web stranica, softvera za elektronsku trgovinu s laganom konfiguracijom.

Europska elektronska mreža za podršku poslovanju (eBSN) -Europski portal politika za elektronsko poslovanje služi kao ured “sve na jednom mjestu”, on-line okruženje za sve europske inicijative elektronskog poslovanja koje su pokrenule državne vlasti na državnom, regionalnom ili lokalnom nivou, s ciljem promoviranja IKT-a i elektronskog poslovanja među MSP-a. Ovaj program se može uvrstiti u ovo poglavlje jer stimulira MSP-a da istražuju inovativne politike IKT-a i elektronskog poslovanja.³⁵

Za nadolazeći period ažuriranja strategije, drugi IKT sistemi bi trebali biti predviđeni i razrađeni, npr: elektronska trgovina i elektronska nabavka.

10.3 Plan implementacije sa očekivanim rezultatima i vremenskim rokovima

Aktivnost	Sprovedbeno tijelo	Vremenski raspored P- početak K-kraj	Indikator
Promotivne i informativne kampanje (elektronsko poslovanje, softver za javne domene)	Agencije za MSP, nadležna ministarstva i agencije za podršku MSP-a na svim nivoima, vanjski eksperti po potrebi	P-2009-Kontinuirano	50 % MSP u BiH informisano o mogućnostima koje pružaju IKT i elektronsko poslovanje
Organizacija različitih vrsta seminara širom zemlje	Agencije za MSP, nadležna ministarstva i agencije za podršku MSP-a na svim nivoima, vanjski eksperti po potrebi	P-2008-Kontinuirano	Svake godine obučeno minimalno 500 MSP
Uspostavljanje internet sajtova za MSP gdje se nudi i profesionalna pomoć korisnicima (po mogućnosti u okviru postojeće infrastrukture za podršku poslovanju, uključujući inkubatore, tehnološke parkove, itd)	Agencije za MSP, nadležna ministarstva i agencije za podršku MSP-a na svim nivoima, vanjski eksperti po potrebi		Minimalno 20 Internet sajtova ustanovljenih širom zemlje i obučeno osoblje za podršku
Razvoj elektronske tehničke pomoći za sprovođenje IKT u BIH	Ministarstvo spoljne trgovine i ekonomskih odnosa-RS-FBIH	P- 2008	Broj ugovora o tehničkoj pomoći (inžinjerstvo)
Izgradnja elektronske infrastrukture za <i>broadband</i>	Ministarstvo spoljne trgovine i ekonomskih odnosa i entiteti RS-FBIH	P- 2009 K- 2011	Broj infrastrukturnih jedinica
Sprovođenje sistema elektronskog rukovođenja (moguće za već postojeću	Ministarstvo spoljne trgovine i ekonomskih odnosa i entiteti RS-FBIH	P-2009 K-2011	Praćenje podataka o elektronskom rukovođenju

³⁵ http://ec.europa.eu/enterprise/e-bsn/about/ebsn/index_en.html

podršku poslovnoj infrastrukturi, uključujući inkubatore, tehnološke parkove, itd)	uz stranu pomoć		
Obezbjediavanje sufinansiranja za nabavku opreme i softverskih licence za novoustanovljene inovativne firme; dio ove aktivnosti predstavlja obezbjeđivanje sufinansiranja malim inovativnim firmama za razvoj softvera i grupama za prilagođavanje, lokalizaciju i distribuciju “softvera za javne domene” za potrebe MSP, što bi moglo predstavljati minimalno 10 % svih odobrenih prijedloga projekata.	Ministarstvo spoljne trgovine i ekonomskih odnosa	P-2009 K-2011	Finansijska pomoć distribuirana MSP-ima preko javnih tendera svake godine

11 Jedinствeno tržište

U ovom poglavlju opisuju se najbitnije prednosti i moguće prepreke jedinstvenog tržišta Bosne i Hercegovine i EU, te se predlažu instrumenti kojima bi se MSP u BiH pomoglo da iskoriste prednosti jedinstvenog tržišta. MSP u BiH moraju biti svjesna važnih elemenata jedinstvenog tržišta, između ostalog: EU normi i standarda, javnih nabavki, jedinstvene valute, liberalizacije konkurencije na tržištu telekomunikacija koja je dovela do ubravanja elektronskog načina poslovanja i trgovine, itd. Posebno su pitanja certifikacije (usko vezana sa tehničkom harmonizacijom BH zakonodavstva), kao i standardizacije i kvaliteta, od krajnje važnosti i za BH proizvodne firme i za BH potrošače.

Finansijska tržišta su ključna za funkcioniranje moderne ekonomije. Što su povezanija i čvršća, to su podjele kapitala i dugoročni ekonomski poduhvati efikasniji. Prema tome, dopunjavanje jedinstvenog tržišta u području finansijskih usluga je ključni dio cilja Europske komisije dobijanja boljih poslova u još dinamičnijoj, inovativnijoj i boljoj Europi (odnosi se na sve usluge)³⁶.

Za period na koji se Strategija odnosi, glavni ciljevi su:

Glavni ciljevi:	Indikatori:
- Uspostava jedinstvenog ekonomskog prostora unutar Bosne i Hercegovine uz aktivnosti u sferi tehničke harmonizacije sa EU	- Pripremljen akcioni plan i harmonizirani prvi prioritetni zakoni (ovo nije u neposrednoj domeni politike o MSP) - Broj pokrenutih i završenih aktivnosti na uspostavi jedinstvenog ekonomskog prostora

11.1 Sažetak postojeće situacije u BiH i predloženi razvoj

Zakonodavstvo Bosne i Hercegovine se postepeno usklađuje sa *acquisom* EU u oblastima povezanim sa jedinstvenim tržištem EU. U tom kontekstu usvojen je niz novih zakona i propisa, između ostalog: Zakon o osnivanju Zavoda za standardizaciju, mjeriteljstvo i intelektualnu svojinu BiH, Zakon o javnim nabavkama, Zakon o konkurenciji, itd.

Uprkos gore navedenim činjenicama, MSP još uvijek nalaze da im europsko tržište predstavlja ogromnu prepreku, iz dva glavna razloga:

- propisima vezanim za EU norme i standarde, npr, tehničko zakonodavstvo, standardi o sigurnosti hrane, poput HACCP-a, zaštita potrošača itd. još uvijek nisu usklađeni sa *acquisom* EU;
- institucionalni okvir u oblastima tehničkog zakonodavstva i propisa, standarda i kvaliteta, još nije razvijen.

³⁶ http://ec.europa.eu/internal_market/top_layer/index_19_en.htm

Treba naglasiti da ovi problemi ne utiču samo na MSP, nego i na BH industriju u cjelini. Jedina razlika tiče se pomoćnih poslovnih usluga, koje su mnogo potrebnije MSP nego velikim privrednim društvima.

Često se kaže da su temelji jedinstvenog tržišta »četiri slobode« - sloboda kretanja ljudi, robe, usluga i kapitala. Ove slobode su sadržane u Europskom sporazumu i čine osnovu okvira jedinstvenog tržišta. Ali šta one znače u praksi za sve u EU?

- Pojedinci: pravo na život, rad, studiranje ili penziju u drugoj zemlji EU
- Potrošači: veća konkurentnost dovodi da nižih cijena, većeg izbora za kupovinu i veći stepen zaštite
- Poslovanje: lakše i jeftinije poslovanje van granica

Slobodan protok roba je zasnovan na sprečavanju stvaranja novih barijera za trgovinu, međusobno priznavanje i tehničku harmonizaciju industrijskih proizvoda.

Za proizvođače, a posebno za MSP, to znači da moraju biti propisno obučeni i informirani o tome kako ispuniti zahtjeve potrebne za plasiranje proizvoda na tržište. Važno je da izvoznici u EU budu svjesni tržišnih zahtjeva EU. Tehnički zahtjevi i pravila idu najviše u korist krajnjim potrošačima. Tehničkim i sigurnosnim zahtjevima za proizvode povećava se odgovornost proizvođača i unapređuje povjerenje potrošača u sigurnost i kvalitet proizvoda.

Europsko zakonodavstvo u polju tehničke harmonizacije industrijskih proizvoda se sastoji od niza direktiva za određene grupe proizvoda, kojima se uspostavlja minimalni nivo sigurnosti, zaštite javnog zdravlja, potrošača i okoliša (također poznate pod nazivom "temeljni ili osnovni zahtjevi"). Proizvođač mora osigurati ispunjavanje tih zahtjeva kod proizvoda koje plasira na tržište.

Neophodno je nekoliko okvirnih zakona u cilju omogućavanja propisnog funkcioniranja infrastrukture kvaliteta u Bosni i Hercegovini. Zakon o standardizaciji, akreditaciji i o upostavljanju akreditacijskog zavoda na nivou BIH je već na snazi. Pored ovih zakona, postoji i Zakon na državnom nivou o zaštiti potrošača, koji potrošačima pruža dodatnu zaštitu.

Obično se obraća posebna pažnja na certifikaciona tijela koja rade u oblasti direktiva novog pristupa. Mnoge nove zemlje članice su upotrijebile zakon o tehničkim zahtjevima za proizvode i ocjenjivanju usklađenosti kao osnovni zakon za transpoziciju većine direktiva i propisa novog pristupa. U BiH se mora donijeti strateška odluka u smislu daljeg postupanja u ovoj oblasti.

Mora se ustanoviti još jedan set osnovnog zakonodavstva da bi se omogućilo funkcioniranje unutrašnjeg tržišta:

- Direktiva o općoj sigurnosti proizvoda – 2001/95/EC
- Direktiva o odgovornosti za proizvode – 85/374/EEC.

Mala i srednja preduzeća susreću se sa posebnim poteškoćama u dostizanju tehničkih zahtjeva EU, uglavnom zbog nedostatka kadrovskih resursa i finansijskih sredstava u slučaju potrebe za skupim testiranjem proizvoda. Pristup mikro finansiranju bi trebao biti bolje razvijen. (vidi poglavlje 8). Stoga bi od velike važnosti bila vanjska finansijska i savjetodavna pomoć prilagođena odnosnom sektoru i mogućnostima MSP.

Na osnovu Upitnika iz 2004. vezanog za Europsku povelju o malim preduzećima koji je obezbijedila BiH i na osnovu iskustava iz drugih zemalja, mi smatramo da bi razvojni prioriteti MSP u BiH u oblasti europeizacije trebali biti slijedeći:

- **Uspostava odgovarajućeg pravnog okvira** u oblasti sigurnosti proizvoda i procedura javnih nabavki
- **Institucionalna izgradnja** u cilju obezbjeđivanja infrastrukture kvaliteta: Infrastruktura kvaliteta se sastoji od institucija koje služe kao ekonomski operatori u oblasti standardizacije, akreditacije, mjeriteljstva i ocjenjivanja usklađenosti. Institucije i praksa koje su u skladu sa principima EU pomogli bi BiH u njenim naporima izlaženja na tržišta EU i globalna tržišta. Tom aktivnošću bi se MSP u BiH omogućilo da dobivaju certifikate priznate i u svojoj vlastitoj zemlji i na globalnom nivou, a osobito na unutrašnjem europskom tržištu.
- **Obuka:** strateški potez u pravcu europeizacije bio bi obezbijediti specijalizovanu obuku za MSP da bi im se pomoglo pri ispunjavanju zahtjeva jedinstvenog tržišta. Ta obuka bi se obavljala u oblastima bitnim za MSP u BiH koja izvoze svoje proizvode u EU, na primjer:
  - Zahtjevi EU za tehničke proizvode (označavanje CE oznakom, direktive novog pristupa i globalni pristup, harmonizirani europski standardi, jedinstveni certifikati za proizvode prihvaćeni u svih 27 zemalja članica, električni proizvodi, mašine, elektromagnetska kompatibilnost, oprema pod pritiskom);
  - Zahtjevi EU za drvo i drvne proizvode (zakonodavstvo EU o drvetu, zahtjevi za namještaj i ostale proizvode na osnovu Opće direktive o sigurnosti proizvoda);
  - Zahtjevi EU za tekstilne proizvode (direktive EU, eko etikete za tekstilne materijale, tekstilni materijali kao lična zaštitna oprema);
  - Zahtjevi EU za prehrambene proizvode (direktive EU o pakiranju hrane, HACCP, eko etikete za hranu);
  - Dobrovoljno označavanje proizvoda (kako i gdje ih nabaviti, bolji prihvati na tržištu sa dobrovoljnim oznakama);
  - Procedure za javne tendere;
  - Informacioni resursi EU na internetu, osobito za MSP (EurLex, Komisija – oblast za MSP u Generalnom direktoratu za preduzeća, Solvit kao sredstvo za rješavanje pitanja vezanih za propisno funkcioniranje unutrašnjeg tržišta)
  - Obuka o izgradnji projekata koji su podržani od strane banke da bi se dobio pristup mikro finansiranju i bankovnim zajmovima
  - Obuke usmjerene na jedinstveno tržište robe, usluga i kapitala, zajedno sa studijama praktičnih slučajeva i prezentacijama priča o uspjehu.

- **Lak pristup informacijama i poslovnim uslugama:** postići će se razvojem on line baza podataka i portala, te putem uvođenja specijaliziranih poslovnih usluga. MSP-ima bi trebale informacije o CE označavanju, zahtjevima za certificiranje, direktivama novog pristupa, direktivama o općoj sigurnosti proizvoda, tekstilnim materijalima, sigurnosti hrane, drvnim materijalima i ambalaži.

11.2 Plan implementacije sa očekivanim rezultatima i vremenskim rokovima

TEHNIČKA HARMONIZACIJA, STANDARDIZACIJA I KVALITET

Aktivnost	Sprovedbeno tijelo	Vremenski raspored P-početak K-kraj	Indikator
Obuka	<ul style="list-style-type: none"> - EICC (uz angažman eksperata iz EU) - Trgovinske komore - Druga relevantna tijela 	P: 2009- tekući proces	250 obučениh osoba svake godine
Sprovedba zahtjeva EU za tehničke proizvode (označavanje CE oznakom), drvne, tekstilne materijale, hranu, i ambalažu kod MSP, usluga i kapitala	- institucija ili firma iz države članice EU (odabrana po osnovu javnog tendera)	P: 2009- neprekidan proces	200 MSP sprovodi zahtjeve godišnje

12 Internacionalizacija MSP

Sve zemlje i sve firme se permanentno suočavaju s pojavom globalizacije i regionalizacije, koje prati sve ubrzanije učešće preduzeća na međunarodnim tržištima. U cilju osiguranja najboljih mogućih uslova za uspješan prodor svojih firmi na inostrana tržišta, države uvode brojne mehanizme podrške.

Preduzeća se suočavaju sa dugačkom listom internih problema, kao i problema iz svoje poslovne sredine; posebno su mala preduzeća ta koja nisu u stanju niti u poziciji da rješavaju te probleme bez pomoći svoje vlade i njenih programa podrške. Da bi njihov ulazak na strana tržišta bio manje-više uspješan, firmama nije potrebna samo pomoć njihove zemlje; poslovne usluge, poput informacionih usluga, telekomunikacijskih, savjetodavnih i obrazovnih usluga, su također važne. Posebno ove posljednje izgleda da su od najveće važnosti, pošto preduzeća nemaju know-how o inostranim tržištima niti poznavanje svake pojedine faze procesa internacionalizacije.

Za period koji obuhvata Strategija, glavni ciljevi su:

Glavni ciljevi:	Indikatori:
- Saradnja između svih zainteresiranih aktera pomenutih u poglavljima 5 – 13 (međusektorski), da se unaprijedi konkurentnost bh. MSP na domaćim i stranim tržištima	- Proizvodi domaćih MSP mogu da konkuriraju stranim preduzećima na domaćim i stranim tržištima (udio domaćih proizvoda na domaćim tržištima, poboljšanje vanjskotrgovinskog bilansa)
- Promocija i obuka MSP u sferi internacionalizacije	- Broj programa obuke i broj sudionika
- Povećanje izvoza bh. MSP-a	- Poboljšanje vanjskotrgovinskog bilansa

Cilj ovog Poglavlja je da se sačini kritička procjena različitih oblika pomoći, ustanovljenih programa i usluga dostupnih u cilju promocije poslovne internacionalizacije malih i srednjih preduzeća, te da se predleži model institucionalne podrške, neophodnih instrumenata i usluga potrebnih za naprednu integraciju MSP u BiH u međunarodno poslovanje. U kontekstu MSP kapaciteta u smislu ulaska na strana tržišta, važnost umrežavanja i partnerstava (između samih MSP, kao i između MSP i velikih privrednih društava) biti će dodatno naglašena.

12.1 Sažetak trenutnog stanja u BiH

Efekti internacionalizacije su počeli pogađati i Bosnu i Hercegovinu, posebno putem međunarodnih organizacija, koje nude pomoć u razvoju strategija, zakonodavstva, institucija i instrumenata u različitim oblastima. Brojni programi obuke sponzorirani od strane međunarodnih institucija za različite ciljane grupe su u različitim fazama sprovedbe. Posebno se promoviraju korištenje informacijskih tehnologija, umrežavanje i partnerstva, kao i međunarodna studijska putovanja, razmjene itd. Sve te aktivnosti doprinose boljem uvidu u međunarodne trendove u BiH, te unapređuju poslovnu sredinu, koja je postavljena tako da postepeno postaje sličnija poslovnim sredinama u drugim zemljama i atraktivnija za potencijalne strane investitore.

Glavni **inostrani trgovinski partneri** BiH su Hrvatska, Slovenija, Srbija, Njemačka, Italija, Austrija i Mađarska, iza kojih slijede Češka, Francuska, Holandija, Turska. BiH ima relativno visok deficit u vanjskotrgovinskom bilansu. Statistički podaci također pokazuju da je osim trgovinskog deficita, struktura vanjske trgovine u Bosni i Hercegovini zaista nepovoljna, jer se većina izvoza sastoji od sirovina i poluproizvoda, dok zemlja uvozi gotove i luksuzne proizvode. Prema podacima Vanjskotrgovinske komore Bosne i Hercegovine, pokrivenost uvoza izvozom u Bosni i Hercegovini je iznosila 45% u 2007 godini.

Napori ka unapređenju investicione klime povećanjem transparentnosti i smanjenjem administrativnih prepreka doveli su 2002. godine do udvostručenja direktnog stranog investiranja³⁷ (282 miliona EUR), a dostigli su vrhunac 2007.godine. Direktno strano investiranje je doseglo 1,62 milijardi EUR 2007.godine, trostruko više nego u 2006.godini.

Na nivou vlade, strateška uloga u procesu internacionalizacije pripada Ministarstvu vanjske trgovine i ekonomskih odnosa, te Ministarstvu inostranih poslova kad su u pitanju bilateralni sporazumi, europske integracije i pomoć iz inostranstva.

Trenutno su **najvažnije institucije angažirane u direktnu podršku MSP u procesu internacionalizacije** Agencija za promociju stranih ulaganja (FIPA), Agencija za garantiranje investicija (IGA), Vanjskotrgovinska komora i druge privredne komore, te Euro info dopisni centar (EICC). Svi oni su povezani s europskim i/ili međunarodnim mrežama s tradicijom u pružanju usluga privrednim društvima koja žele internacionalizirati svoje poslovanje. U budućnosti, regionalne razvojne agencije i Sektor za mala i srednja preduzeća u sklopu Ministarstva spoljne trgovine i ekonomskih odnosa na državnom nivou će također imati ulogu u procesu internacionalizacije, posebno putem pružanja relevantnih instrumenata za internacionalizaciju MSP.

Uprkos relativno dobrom zakonodavnom okviru sa stanovišta internacionalizacije, zbog toga što ima malo dobro kvalificiranih potpornih institucija, **MSP se suočavaju sa mnogim unutrašnjim i vanjskim preprekama**³⁸ kada pokušavaju ući na strana tržišta. Na osnovu mnogih studija sačinjenih u starim članicama EU i novopriključenim državama članicama EU, očigledno je da su vrste prepreka na nivou MSP slične. Unutrašnje prepreke su većinom vezane za nedostatak finansijskih i informacionih resursa, tehnološki zastarjelu proizvodnu opremu i proizvode, nerazvijenu ili nedovoljno razvijenu marketinšku strategiju MSP za ulazak na strana tržišta, mali kapacitet proizvodnje, nepoznavanje i nedostatak informacija o stranim tržištima, te prepreke vezane za znanje.

---

³⁷ Izvor: FIPA BiH

³⁸ - MSP i globalno tržište – Analiza ograničenja u konkurenciji (ITC – International Trade Centre UNCTAD/WTO, 1997);

- Hahti A., Hall G., Donckels R., Internationalizacija MSP – Projekat *Interstratos* (Routledge, 1998)

- Rezec, Filipič. 2000. Studija o slovenskoj internacionalizaciji MSP. (SBDC, 2000)

Najočitije među vanjskim barijerama/poteškoćama su neredovna ili zakašnjela plaćanja, ili neplaćanja, visoki transportni troškovi, nestašica savjetodavnih i konsalting usluga, neadekvatni instrumenti, zakonodavstvo i procedure za finansijsku pomoć, carinske i špediterske formalnosti i nerazvijena i nedovoljno koordinirana institucionalna infrastruktura.

Poznato je da su mnogi od ovih instrumenata već uvedeni u BiH. Ono što najviše nedostaje je koordinacija strateških i operativnih aktivnosti u odnosu na internacionalizaciju, i njihova transparentnost.

Slijedeći instrumenti bi se također trebali primjeniti:

- Promoviranje dugoročnih poslovnih partnerstava sa kompanijama EU
- Izdavanje praktičnih preporuka, fokusiranih na: kako pronaći investicijske i izvozne ciljeve, različite tipove međunarodnih suradnji i izgradnju dugoročnih partnerstava sa kompanijama EU.

Aktivnosti promoviranja izvoza bi trebale biti olakšane uz pomoć:

- Izvoznih misija u inostranstvo
- Učestvovanja na sajmovima trgovine
- Olakšavanja misija za kupovinu u zemlji
- Radom Agencije za promociju izvoza Bosne i Hercegovine

Aktivnosti privlačenja investicija bi trebale biti olakšane uz:

- Međunarodne investicijske forume u BiH
- Vanjske misije za privlačenja stranih investicija
- Unutrašnje misije za strano investiranje
- Poslovni profili bosanskih preduzeća sa najmanje 50 investicijskih profila će biti distribuirani putem interneta, B2B događajima, seminarskim brošurama.

Ciljani investitorski poticaji za strane investitore će biti formulisani i prošireni kao mogućnosti za investicijske projekte u bazi podataka na državnom nivou. To će funkcionisati kao okrilje za agencije MSP-a.

Biće objavljene smjernice za poslovnu tehnologiju/termini vezani za promociju izvoza i promociju investiranja, da bi se olakšala upotreba iste terminologije kao i u govornom poslovnom jeziku.

- Pomoć preduzećima da razviju strateški plan za novu kompaniju

Ova politika omogućava obuku lokalnih konsultanata za poslovanje da bi se poboljšale njihove vještine rukovođenja, poslovanje MSP-a da bi se osigurala podudarnost sa međunarodnim poslovnim praksama.

Strateški planovi koji razvijaju lokalni konsultanti za MSP će biti bazirani na: 1) potrebama preduzeća da izvoze i privuku investicije; 2) kako istraživati tržište u zemljama EU? 3) kako poboljšati saradnju sa partnerima iz EU za nedovoljno razvijene oblasti međunarodnih odnosa i poboljšanje saradnje najprivlačnijih oblasti poslovanja?

12.2 Plan implementacije sa očekivanim rezultatima i vremenskim rasporedom

Aktivnost	Sprovedbeno tijelo	Vremenski raspored P-početak K-kraj	Indikator
Promotivne i informativne kampanje (strano tržište, strategije za ulazak na strano tržište)	Sektor za mala i srednja preduzeća, druga nadležna ministarstva i agencije za podršku MSP-a na svim nivoima, vanjske eksperti po potrebi	P-2009- neprekidan proces	20% MSP-a u BiH informisano o mogućnostima koje nudi strano tržište
Organiziranje raznih seminara širom zemlje	Sektor za mala i srednja preduzeća, druga nadležna ministarstva i agencije za podršku MSP-a na svim nivoima, vanjske eksperti po potrebi	P-2009- neprekidan proces	Najmanje 300 obučeni MSP-a svake godine

13 Partnerstvo i umrežavanje

Današnje doba je definitivno i najprepoznatljivije karakterizirano razvojem poduzetničkih i drugih vrsta mreža, a takav trend će se i nastaviti. Sve je očiglednije da je naše doba doba globalnog partnerstva, gdje preduzeća pribjegavaju saradnji i partnerstvu u cilju raspodjele (a time i smanjenja) rizika i troškova, omogućavanja razmjene znanja, vještina i know-howa, pristupa novim tržištima i informacijama, štede vrijeme ili se čak ujedinjuju i kombinuju svoja tehnološka postignuća.

U skladu s tim, infrastruktura za poslovnu podršku bi trebala ponuditi onu vrstu podrške i pomoći koja bi pružila privrednim društvima elemente neophodne za opstanak pod ovim uslovima. Partnerstva i mreže mogu biti u različitim oblicima (saradnja između javnog i privatnog sektora; sklapanje podugovora između malih i velikih privrednih društava; partnerstva i umrežavanje na lokalnom, regionalnom, entitetskom i okružnom nivou; partnerstva i umrežavanje MSP, te institucije za podršku privredi, na nacionalnom, međuregionalnom i međunarodnom nivou, itd). Još jedan važan aspekt su saradnja/partnerstvo između vladinih i nevladinih institucija i organizacija (posebno između vlade i poslovnih udruženja).

Na temelju ovog uvoda u važnost partnerstva i umrežavanja, definiramo glavne ciljeve u ovoj oblasti za period Strategije (v. slijedeću tabelu):

Glavni ciljevi:	Indikatori:
<ul style="list-style-type: none"> - Obuka davalaca podrške za MSP - Promocija partnerstva i umrežavanja i obuka MSP o ovoj temi	<ul style="list-style-type: none"> - Broj programa obuke i broj sudionika (za detalje vidi pododjeljak »Sprovedbeni plan«) - Broj privatno iniciranih partnerstava i poslovnih mreža

13.1 Sažetak trenutnog stanja u BiH

Važnost umrežavanja i partnerstava sve se više spoznaje u BiH, ali moguće vrste mreža i partnerstava, strateških pristupa i sprovedbenih procedura za iniciranje odgovarajućih mreža još nisu dovoljno poznate, a nedostaju i vještine potrebne za njihovu uspješnost i dugoročno održanje. Proces umrežavanja i uspostave partnerstava u BiH je primijećen u slijedećim sferama:

- mrežama privrednih komora sa neobaveznim članstvom (ustanovljavaju se ne nacionalnom, entitetskom i okružnom nivou);
- poslovnim udruženjima (Udruženje preduzeća/MSP postoji u F BiH i u RS);
- mrežama Agencija za MSP u RS;
- inkubatora (uz međunarodnu i domaću pomoć, do sada je ustanovljeno devet inkubatora, tj. NBR u Gradačcu, Modriči, Šamcu, Mostaru, Zenici, Prijedoru; IT i proizvodno orjentisani u Tuzli, Žepču, Sarajevu i Brčkom); inkubatori su oformili mrežu i usvojili

strategiju kao platformu za njihov budući zajednički rad.

- fondovi za obezbjeđenje kredita (uz međunarodnu, a u posljednje vrijeme i domaću pomoć, uspostavljeno je 5 fondova, a oni su uspostavili mrežu fondova za obezbjeđivanje kredita u Bosni i Hercegovini)
- tehnološkim parkovima (otpočeti su neki prijedlozi projekata, npr, u Zenici);
- klasterima (u FBiH, CCI projekat USAID-a implementira dva klastera- drvne industrije u Centralnoj Bosni i klaster turizma u Hercegovini, dok GTZ radi na tri klastera-klaster automobilske, tekstilne i kožne industrije);
- mrežama regionalnih razvojnih agencija kojima koordinira EURED, i koje funkcioniraju, sa 5 regionalnih agencija;

Druge vrste partnerstava i mreža ustanovljavaju se između samih privrednih društava (npr, zajedničke investicije, strateški savezi, franšizne mreže, konzorcijumi, kooperative, poslovni klubovi, saradnje po osnovu podugovora – uglavnom između većih i manjih privrednih društava, poslovnih i naučno-istraživačkih mreža, virtualnih preduzeća, itd).

Poznavati razliku između gore navedenih vrsta mreža vrlo je važno za osoblje institucija koje pružaju podršku privredi, a čak i važnije za sama privredna društva, jer svaka vrsta ima svoje posebne karakteristike i prednosti. Međutim, kod BH firmi izraženo je neshvatanje različitih vrsta mreža, pa time i nepostojanje kapaciteta za održivo upravljanje njima.

Svaka mreža treba podršku putem različitih sredstava informacione tehnologije i baza podataka sa znanjem, u cilju pokrivanja dnevnih procesa članova mreže, treba stalnu komunikaciju između njih i pristup zajedničkom znanju. Razvoj ide dalje ka virtualnim poslovnim mrežama i virtualnim preduzećima. Vanredni razvoj IKT-a omogućava inovativne odnose među preduzećima, organiziranima u proširene mreže, bez obzira na to gdje im je lokacija. U takvom scenariju, velika preduzeća mogu reorganizirati svoje tradicionalne lance dostave (koje obično formiraju MSP) u skladu sa virtualnim vertikalnim privrednim konceptom i metodologijom, da bi zadobila bolju kontrolu nad aktivnostima podugovornih izvođača, smanjenje troškova i vremena isporuke, te smanjenje broja podugovornih izvođača.

Zavisno od vrste mreže koju se osniva i razvija, potrebne su različite potporne aktivnosti. Za sve mreže su potrebni opći programi obuke o poslovnom umrežavanju i partnerstvima, do informacionih kampanja i distribucije objavljenih vodiča o umrežavanju, ali postoje i mnoga pitanja koja se ne mogu generalizovati, npr, pravna pitanja koja bi mogla značajno varirati zavisno od vrste mreže; isto važi i za organizacioni pristup i rukovođenje. To također znači da uz programe obuke, vlada treba da uvede i pouzdane usluge konsaltinga, savjetovanja i mentorisanja, djelomično sufinansirane od strane vlade, barem prve tri godine od početne ideje o ustanovljenju mreže.

Važnost vladine podrške različitim vrstama mreža i partnerstava (ne samo velikim industrijskim mrežama poput klastera i inkubatora) ne smije se zanemariti. Mreže inicirane od firmi i pojedinaca su jako važne, čak i ako obuhvataju samo par malih firmi.

Te male inicijative doprinose podizanju kulture umrežavanja i partnerstava, dok u isto vrijeme pružaju realnu praksu i iskustvo umrežavanja za one angažirane u tim partnerstvima. A priče o poslovnim uspjesima su pune primjera uspješnih firmi koje su začete malim partnerskim mrežama.

Zbog tradicionalne uloge velikih industrijskih firmi i zbog stranih investitora koji bi mogli biti uključeni u vlasničku strukturu takvih privrednih društava u BiH, očekuje se da će u narednom periodu doći do povećane potrebe za specijaliziranim uslugama i proizvodnjom. Podugovarački odnosi kao jedna od glavnih formi partnerstava između malih i velikih, mogli bi postati vrlo važni za razvoj MSP. Uloga vlade je u tome da pomogne u pripremi MSP za takve mogućnosti.

Tek osnovana MSP imaju veliku korist od poslovnih inkubatora. Mnoge zemlje su uspješno razvile takve instrumente. Poslovni inkubatori u BiH su formirali mrežu i kreirali strategiju „Strategija razvoja BH inkubatora“³⁹ bez podrške državnog sektora. Tehnološki parkovi su još jedan instrument koji, putem saradnje s univerzitetima i drugim istraživačkim institucijama, nude dobra rješenja za tehnološki orijentisane i inovativne firme. U poljoprivrednom sektoru postoji duga praksa osnivanja kooperativa, i taj oblik, uz određenu modernizaciju, može još pružati korisne usluge MSP u BiH.

Na osnovu ovih primjera mogućnosti za stvaranje mreža u BiH, modeli umrežavanja i partnerstava su i dovoljno vrijedni i dovoljno važni za prosperitet MSP da bi se cijenila mogućnost razrade posebne srednjoročne strategije ili programa za jačanje umrežavanja MSP u BiH. Tom strategijom bi se utvrdile najprikladnije vrste mreža za različite grupe MSP u odnosu na potencijalne poslovne mogućnosti. Zbog kompleksnosti i diverziteta ovog pitanja, sprovedbeni plan u donjem tekstu sadrži samo opće inicijalne aktivnosti.

13.2 Plan implementacije sa očekivanim rezultatima i vremenskim rasporedom

Aktivnost	Sprovedbeno tijelo	Vremensk i raspored P-početak K-kraj	Indikator
Sufinansiranje programa obuke za različite ciljane grupe (može se finansirati iz tehničke pomoći)	Sektor za mala i srednja preduzeća, ministarstva na nivou entiteta i distrikta, agencije za podršku MSP-a na svim nivoima, mreža za razvoj poslovanja sa svim akterima podrške MSP-a, vanjski eksperti po potrebi	P-2009 – tekući proces	200 učesnika godišnje za svaki program obuke razrađen za najvažnije ciljane grupe
Sufinansiranje	Sektor za mala i srednja	P-2009-	Mjesečni neformalni sastanci –

³⁹ Prvi Strategija je kreirana na kraju 2006.godine, a ažurirana verzija je usvojena u martu 2008 na trećem sastanku BH inkubatora

neformalnih poslovnih sastanaka uz prezentaciju pitanja vezanih za umrežavanje i partnerstva	preduzeća, ministarstva na nivou entiteta i distrikta, agencije za podršku MSP-a na svim nivoima, mreža za razvoj poslovanja sa svim akterima podrške MSP-a	tekući proces	10 sastanaka godišnje (svaki put u različitim gradovima za različite učesnike) – ukupno očekivani broj učesnika 500
Sufinansiranje aktivnosti postojećih mreža	Sektor za mala i srednja preduzeća, ministarstva na nivou entiteta i distrikta, Agencije za podršku MSP-a na svim nivoima, Mreža institucija za razvoj privrede sa svim akterima podrške MSP-u	B: 2009-tekući proces	Godišnje podržane aktivnosti deset mreža
Kampanje za promociju i informiranje o umrežavanju i partnerstvima	Sektor za mala i srednja preduzeća, ministarstva na entitetskom i nivou distrikta, agencije za podršku MSP-a na svim nivoima, mreža za razvoj poslovanja sa svim akterima podrške MSP-a, vanjski eksperti po potrebi	P-2009-tekući proces	Nivo spremnosti za ulazak u bilo koju vrstu mreže, broj ustanovljenih privatno iniciranih mreža

DIO III

14 Pregled predloženih zakonskih izmjena

U ovom poglavlju sumirani su zakoni nabrojani u Strategiji - dio II. U mnogim slučajevima sami zakoni se ne odnose neposredno na MSP-e, već je proaktivan odnos u smislu „uvijek imati na umu male“ neophodan u skoro svakom zakonskom i strateškom dokumentu. Zbog toga Strategija obuhvata i zakone čiji je uticaj indirektan. Niže navedeni spisak sadrži i zakone koji su već usvojeni na nivou BiH, ali koje treba ponovo razmotriti da bi se promjene zakonskog okvira za rad MSP-a učinile djelotvornim.

U niže navedenom spisku nema specifičnih zakona o standardima i normama EU, jer ovaj specifični paket zakona i propisa zahtijeva posebne procedure. MVTEO mora tijesno nadzirati ove zakonske pripreme i osigurati adekvatan period tranzicije i tehničku pomoć da se MSP-a pripreme za uvođenje normi i standarda EU. Proaktivni pristup MVTEO u ovom slučaju bio bi od velike važnosti za MSP-a.

Strategija razvoja malih i srednjih preduzeća u Bosni i Hercegovini
2009 - 2011

Naziv	BiH nivo			Brčko Distrikt			RS			FBiH		
	Ne postoji	U pripremi	Postoji	Ne postoji	U pripremi	Postoji	Ne postoji	U pripremi	Postoji	Ne postoji	U pripremi	Postoji
1			x			x			x			x
Zakon o registraciji preduzeća	<p>Originalni nazivi:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Okvirni zakon o registraciji poslovnih subjekata (18. 9. 2004 + 180 dana) <p>Odgovorno tijelo (tijela):</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ministarstvo Pravde BiH 			<p>Originalni naziv:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zakon o registru preduzeća i poduzetnika (Sl.glasnik BD 2001, 10/02, 14/02) <p>Odgovorno tijelo (tijela):</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vlada Distrikta Brčko, B&H - Pravilnik o upisu, pravilnik drugih osoba u sudski register (Sl. glasnik BD) <p>Odgovorno tijelo (tijela):</p> <ul style="list-style-type: none"> - Pravosudna komisija Distrikta Brčko, B&H 			<p>Originalni naziv:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zakon o upisu u sudski registar (Sl. glasnik RS 24/98, 37/01, 39/03) - Uredba o upisu u sudski registar (Sl. glasnik RS 30/99) <p>Odgovorno tijelo (tijela):</p>			<p>Originalni naziv:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zakon o postupku upisa pravnih osoba u sudski registar (Službene novine FB&H 4/00, 19/00, 49/00, 32/01, 14/02, 19/03) - Uredba o upisu u sudski registar pravnih osoba koje obavljaju gospodarsku djelatnost (Službene novine FB&H 12/00, 16/00, 38/00, 58/01) - Odluka o standardnoj klasifikaciji djelatnosti u FB&H (Službene novine FB&H 28/98, 36/98, 47/98) <p>Odgovorno tijelo (tijela):</p> <p>MRPO</p>		
<i>Komentari:</i>	<p><i>Okvirnim zakonom o registraciji u BiH standardizirani su neki osnovni elementi procedura za registraciju (načela, registracije, predmeti registracije, sadržaj i upravljanje Registrom, troškovi registracije, vrijeme registracije, obavezni podaci o predmetu, procedure pravnih formi i drugih promjena predmeta, obrazaca potrebnih za registraciju, slobodan uvid treće strane u registraciji, itd.)</i></p> <p><i>MSP-a moraju dostaviti različite obrasce i prijave za odobrenja u različite urede na različitim nivoima u vladi. Nekoliko projekata EU, OSF, SEED-a, Švedske, Švicarske i USAID-a fokusirano je na uspostavljanje «sve na jednom mjestu» da bi se racionalizirali i pojednostavili procesi za odobravanja putem eliminiranja koraka i konsolidiranja autoriteta .</i></p> <p><i>U cilju pravne sigurnosti, bitan je pouzdan, unificiran i harmoniziran registar pravnih lica u BiH. Registar javnih lica je javna evidencija i mora biti dostupna svakoj zainteresiranoj strani, i ako je moguće, u elektronskoj verziji.</i></p>											

Strategija razvoja malih i srednjih preduzeća u Bosni i Hercegovini
2009 - 2011

Naziv	BiH nivo			Brčko Distrikt			RS			FBiH			
	Ne postoji	U pripremi	Postoji	Ne postoji	U pripremi	Postoji	Ne postoji	U pripremi	Postoji	Ne postoji	U pripremi	Postoji	
2	Zakon o promociji MSP-a i poduzetništva	x			x				x			x	
		Nema zakona			Nema zakona			Originalni naziv: - Zakon o podsticanju razvoja malih i srednjih preduzeća (Sl. glasnik RS 64/02)			Orginalana naziv: Zakon o podsticanju razvoja male privrede (Sl. Glasnik FBiH)		
		Odgovorno tijelo (tijela): - MVTEO – Odjel za poduzetništvo			Odgovorno tijelo (tijela): - Vlada BD i RBDA			Odgovorno tijelo (tijela):			Odgovorno tijelo (tijela): Ministarstvo razvoja, poduzetništva i obrta FBiH		
<i>Komentari:</i>	<i>Nakon usvajanja Strategije za razvoj MSP-a, veoma je važno za MSP-a da se usvoji BiH zakon o promociji MSP-a.</i>												
<i>EU zakoni:</i>	<i>Odluka Vijeće o multinacionalnom programu za preduzeća i poduzetništvo, i konkretno za MSP-a – 2001 – 2005. Preporuke Komisije od 6. maja 2003. odnose se na definiciju mikro, malih i srednje velika preduzeća, Evropska povelja za mala preduzeća.</i>												
3	Zakon o računovodstvu i reviziji			x					x			x	
		Nema zakona			Nema zakona			Originalni naziv:			Orginalana naziv:		
		Zakon o računovodstvu i reviziji BiH (SG 42/04)			Zakon o računovodstvu i reviziji u Brčko distriktu BiH			Zakon o računovodstvu i reviziji RS (juni 2005)			Zakon o računovodstvu i reviziji u FBiH (SG 32/05)		
<i>Komentari:</i>	<i>(provjeriti harmonizaciju sa međunarodnima standardima) - pregled postojećeg zakona i potencijalni amandmani prosljeđeni Vijeću ministara</i>												

Strategija razvoja malih i srednjih preduzeća u Bosni i Hercegovini
2009 - 2011

Naziv	BiH nivo			Brčko Distrikt			RS			FBiH			
	Ne postoji	U pripremi	Postoji	Ne postoji	U pripremi	Postoji	Ne postoji	U pripremi	Postoji	Ne postoji	U pripremi	Postoji	
4	Zakon o privrednim društvima	x				x			x			x	
		Nema zakona Odgovorno tijelo (tijela): - MVTEO – Odjel za poduzetništvo			Originalni naziv; Zakon o preduzećima Brčko Distrikta BiH (Sl. glasnik br.11/01, 10/02, 14/02, 1/03, 8/03, 4/04) Odgovorno tijelo; Vlada BD BiH			Originalni naziv: Zakon o preduzećima (Sl. glasnik RS, br.24/98, 62/02, 66/02, 38/03, 97/04, 34/06) Odgovorno tijelo (tijela); Ministarstvo privrede, energetika i razvoja RS, Ministarstvo pravde			Orginalana naziv: Zakon o privrednim društvima (Sl. Novine FBiH br.23/99, 45/00, 2/02, 6/02, 29/03, 68/05) Odgovorno tijelo (tijela): Ministarstvo pravde FBiH		
		<i>Komentari: Ne postoji zakon na nivou BiH niti postoji prijedlog niti inicijativa za izradu jedinstvenog zakona. Vjerojatno razlog leži u činjenici da se na Zakon o privrednim društvima oslanja i mnoštvo drugih zakona na entitetskim nivoima kojima je regulisana oblast tržišta kapitala i upravljanja privrednim društvima. Ipak postoji veliki stepen podudarnosti zakona na svim nivoima sa neznatnim razlikama jer su svi zakoni usvojeni po uzoru na zakone iz zemalja u okruženju. Prema postojećim zakonima ne postoji podjela privrednih društava na mala, srednja i velika.</i>											
<i>EU zakoni:</i>													
5	Zakon o statistici			x			x			x			x
		Nema zakona Zakon o statistici BiH, (Sl. Glasnik br.57/02, Odgovorno tijelo (tijela): - Ministarstvo finansija			Originalni naziv; Zakon o statističkom birou (Sl. Glasnik BD br.4/01) Odgovorno tijelo (tijela): - Vlada BD			Originalni naziv: Zakon o statistici (Sl. Glasnik RS, br.85/03,) Odgovorno tijelo (tijela): Ministarstvo finansija, Ministarstvo pravde			Orginalan naziv: Zakon o statistici u FBiH, (Sl. Novine FbiH br.63/03) Odgovorno tijelo (tijela): Ministarstvo finansija		
		<i>Komentari: Usvojen je krovni zakon na nivou BiH. Postojeći zakoni o statistici ne poznaju podjelu privrednih društva na mala, srednja ili velika niti u svojim statističkim podacima imaju izrađene kriterije za ovu podjelu.</i>											

15 Pregled predloženih institucionalnih izmjena

Ovo poglavlje daje sažetak predloženih institucionalnih potreba koje se odnose na sve teme u Dijelu II.

Najpotrebnija aktivnost je uspostavljanje odgovarajuće institucionalne infrastrukture za razvoj i poduzetništvo na državnom nivou koja bi se sastojala od Vijeća/Forum za razvoj i poduzetništvo i Sektora za mala i srednja preduzeća u sklopu MSTEEO. Jednoobrazni standardi, bolja koordinacija, poboljšana vidljivosti uvedenih instrumenata i aktivnosti može se postići putem dobro vođene neformalne, virtualne mreže za razvoj i poduzetništvo koju bi činili svi javni davaoci usluga za podršku razvoja i poslovanja na svim nivoima i iz svih sektora.

Bolja koordinacija se mora postići među svim postojećim davaocima usluga. Mreža za razvoj i poduzetništvo, koju podržava kompleksan informacijski sistem, predstavlja jedno od najboljih rješenja. Među postojećim davaocima mora se obratiti posebna pažnja na uspostavljanje inkubatora, klastera, kooperativa i na bilo koje oblike poslovne saradnje.

16 Sažetak planova implementacije, sa očekivanim rezultatima i vremenskim okvirom

Svaki pojedini plan implementacije naveden u Strategiji - dio II Strategije sumiran je u slijedećoj tabeli.

Poglavlje 5 – Zakoni i regulativa za MSP

Akcija	Tijelo za implementaciju	Vrijeme (P-poč, K-kraj)	Indikatori i komentari
Zakoni o registraciji (treba provjeriti i modificirati)	Relevantna ministarstva na nivou BiH, FBiH, RS, Brčko distrikta Vanjski eksperti	2009	Pregled postojećeg zakona i potencijalni amandmani proslijeđeni Vijeću ministara ili odgovarajućem zakonodavnom tijelu
Zakon o računovodstvu i reviziji (provjeriti harmonizaciju sa međunarodnim standardima)	Relevantna ministarstva na nivou BiH, FBiH, RS, Brčko distrikta Vanjski eksperti	P: 2009 K:2010	Pregled postojećeg zakona i potencijalni amandmani proslijeđeni Vijeću ministara ili odgovarajućem zakonodavnom tijelu
Zakon o promociji MSP-a i poduzetništva	Relevantna ministarstva na nivou BiH, FBiH, RS, Brčko distrikta Vanjski eksperti	2009	Nacrt zakona proslijeđen Vijeću ministara
Zakon o statistici (osnovnoj statistici MSP-a)	Relevantna ministarstva na nivou BiH, FBiH, RS, Brčko distrikta Vanjski eksperti	2009	Pregled postojećeg zakona i potencijalni amandmani proslijeđeni Vijeću ministara ili odgovarajućem zakonodavnom tijelu
Zakon o privrednim društvima entiteta i Brčko Distrikta	Relevantna ministarstva na nivou BiH, FBiH, RS, Brčko distrikta Vanjski eksperti	2009	Pregled postojećih zakona i potencijalni amandmani proslijeđeni odgovarajućem zakonodavnom tijelu
Usaglašavanje koncepta regionalnog razvoja u BiH	Relevantna ministarstva na nivou BiH, FBiH, RS, Brčko distrikta Vanjski eksperti, EU	P: 2009	Koncept usaglašen i početak rada na neophodnim aktima za implementaciju

Poglavlje 6 – institucionalna podrška infrastrukturi za MSP i poslovnim uslugama

Aktivnost	Implementacija	Vremenski okvir	Indikator
Uspostavljanje Vijeća za razvoj i poduzetništvo	MVTEO, druga relevantna ministarstva, vanjski eksperti	P-2009-traje	Osnovano Vijeće za razvoj i poduzetništvo
Priprema detaljnog projekta sa poslovnim planom za uspostavljanje nove harmonizirane infrastrukture za podršku poslovanju «Mreža za razvoj poslovanja» za podršku MSP-a	MVTEO, Vijeće za razvoj i poduzetništvo, vanjski eksperti	P,K- 2009	Pripremljeni projekat i poslovni plan
Formiran Sektor za mala i srednja preduzeća	MVTEO, vanjski eksperti	P-2009-trajno	Osnovan Sektor za mala i srednja preduzeća, osoblje

			obučeno na svim nivoima, uvedene određene aktivnosti
Implementacija programa Sektora	Sektor za mala i srednja preduzeća, Mreža za razvoj poslovanja sa svim akterima za podršku MSP-u	P-2009-trajno	Implementacija prvih programa Sektora

Poglavlje 7 – Obrazovanje, obuka i konsalting

Aktivnost	Implementacija	Vremenski okvir	Indikator
Informativne kampanje, uključujući i dan poduzetnika i nagrade za preduzeća	Sektor za mala i srednja preduzeća, regionalne, entitetske i lokalne agencije za podršku MSP.	P:2009-tekuće	Posredno: povećani broj novih preduzeća
Razvoj baze podataka s dostupnim programima o obuke i obrazovanja za MSP, koja će se integrirati u “sistem informisanja i portal za poduzetnike”	Sektor za mala i srednja preduzeća, nadležna ministarstva na svim nivoima, poslovne mreže za razvoj i poduzetništvo, vanjski eksperti	P, K-2009	Baza podataka razrađena i dostupna on-line na internetu
Priprema projekta za uspostavu sistema obuke na osnovu bonova	Sektor za mala i srednja preduzeća, nadležna ministarstva na svim nivoima, vanjski eksperti	P-2008 K-2009	Projekat spreman
Priprema projekta za uspostavu sistema konsaltinga na osnovu bonova	Sektor za mala i srednja preduzeća, nadležna ministarstva na svim nivoima, vanjski eksperti	P-2008 K-2009	Projekat spreman
Sprovedba sistema obuke na osnovu bonova	Sektor za mala i srednja preduzeća, nadležna ministarstva na svim nivoima, vanjski eksperti	P-2009 – tekuće	Sistem uveden
Sprovedba sistema konsaltinga na osnovu bonova	Sektor za mala i srednja preduzeća, nadležna ministarstva na svim nivoima, vanjski eksperti	P-2009 – tekuće	Sistem uveden

Poglavlje 8 – Poreske mjere i finansijski instrumenti

Aktivnost	Implementacija	Vremenski okvir	Indikator
Kampanje informiranja i podizanja svijesti	MVTEO, tj. Sektor za mala i srednja preduzeća, nadležna entitetska i ministarstva distrikta, agencije za podršku MSP-a, vanjski eksperti po potrebi	P: 2009-tekuće	
Programi obuke o različitim vrstama poslovne djelatnosti ili financiranju projekata	Sektor za mala i srednja preduzeća, nadležna entitetska i ministarstva distrikta, agencije za podršku MSP-a, vanjski eksperti po potrebi	P: 2009-tekuće	

Poglavlje 9 – Jačanje tehnoloških i inovacijskih kapaciteta malih preduzeća

Aktivnost	Implementacija	Vremenski okvir	Indikator
Kampanja podizanja svijesti o inovacijama	Sektor za mala i srednja preduzeća, poslovna mreža za razvoj i poduzetništvo sa svim akterima za podršku MSP-a, posebno tehnoloških parkova, industrijskih inkubatora, istraživačkih centara, vanjskih eksperti po potrebi	P- 2009-neprekidno	50 % industrijskih i IKT MSP-a je svjesno o inovacijama i njihovim zaštitama
Organizacija programa obuke za industrijska i IKT MSP-a	Sektor za mala i srednja preduzeća, poslovna mreža za razvoj i poduzetništvo sa svim akterima za podršku MSP-a, posebno tehnoloških parkova, industrijskih inkubatora, istraživačkih centara, vanjskih eksperti	P-2009-neprekidno	<ul style="list-style-type: none"> - seminari o sistematskim inovacijama i kreativnosti - važnost patenata i IPR općenito - ugovorna pitanja (transfer tehnologija)

Poglavlje 10 – IKT informacione i komunikacione tehnologije

Aktivnost	Implementacija	Vremenski okvir	Indikator
Promotivne i informativne kampanje (elektronsko poslovanje, softver za javne domene)	Agencije za mala i srednja preduzeća, nadležna ministarstva i agencije za podršku MSP-a na svim nivoima, vanjski eksperti po potrebi	P-2009- Kontinuirano	50 % MSP u BiH informisano o mogućnostima koje pružaju IKT i elektronsko poslovanje
Organizacija različitih vrsta seminara širom zemlje	Agencije za mala i srednja preduzeća, nadležna ministarstva i agencije za podršku MSP-a na svim nivoima, vanjski eksperti po potrebi	P-2008- Kontinuirano	Svake godine obučeno minimalno 500 MSP
Uspostavljanje internet sajtova za MSP gdje se nudi i profesionalna pomoć korisnicima (po mogućnosti u okviru postojeće infrastrukture za podršku poslovanju, uključujući inkubatore, tehnološke parkove, itd)	Agencije za mala i srednja preduzeća, nadležna ministarstva i agencije za podršku MSP-a na svim nivoima, vanjski eksperti po potrebi		Minimalno 20 Internet sajtova ustanovljenih širom zemlje i obučeno osoblje za podršku
Razvoj elektronske tehničke pomoći za sprovođenje IKT u BIH	Ministarstvo spoljne trgovine i ekonomskih odnosa-RS-FBIH	P- 2008	Broj ugovora o tehničkoj pomoći (inžinjerstvo)
Izgradnja elektronske infrastrukture za <i>broadband</i>	Ministarstvo spoljne trgovine i ekonomskih odnosa i entiteti RS-FBIH	P- 2009 K- 2011	Broj infrastrukturnih jedinica
Sprovođenje sistema elektronskog rukovođenja (moguće za već postojeću podršku poslovnoj infrastrukturi, uključujući inkubatore, tehnološke parkove, itd)	Ministarstvo spoljne trgovine i ekonomskih odnosa i entiteti RS-FBIH uz stranu pomoć	P-2009 K-2011	Praćenje podataka o elektronskom rukovođenju
Obezbjediavanje sufinansiranja za nabavku opreme i softverskih licence za novoustanovljene inovativne firme; dio ove aktivnosti predstavlja obezbjeđivanje sufinansiranja malim inovativnim firmama za razvoj softvera i grupama za prilagođavanje, lokalizaciju i distribuciju "softvera za javne domene" za potrebe MSP, što bi moglo predstavljati minimalno 10 % svih odobrenih prijedloga projekata.	Ministarstvo spoljne trgovine i ekonomskih odnosa	P-2009 K-2011	Finansijska pomoć distribuirana MSP-ima preko javnih tendera svake godine

Poglavlje 11 – Jedinstveno tržište

Aktivnost	Implementacija	Vremenski okvir	Indikator
Obuka	<ul style="list-style-type: none"> - EICC (uz angažman eksperata iz EU) - Trgovinske komore - Druga relevantna tijela 	P: 2009-tekući proces	250 obučениh osoba svake godine
Sprovedba zahtjeva EU za tehničke proizvode (označavanje CE oznakom), drvne, tekstilne materijale, hranu, i ambalažu kod MSP, usluga i kapitala	- institucija ili firma iz države članice EU (odabrana po osnovu javnog tendera)	P: 2009-neprekidan proces	200 MSP sprovodi zahtjeve godišnje

Poglavlje 12 – Internacionalizacija MSP-a

Aktivnost	Implementacija	Vremenski okvir	Indikator
Promotivne i informativne kampanje (strano tržište, strategije za ulazak na strano tržište)	Sektor za mala i srednja preduzeća - MSTEО, druga nadležna ministarstva i agencije za podršku MSP-a na svim nivoima, vanjske eksperti po potrebi	P-2009-neprekidan proces	20% MSP-a u BiH informisano o mogućnostima koje nudi strano tržište
Organiziranje raznih seminara širom zemlje	Sektor za mala i srednja preduzeća - MSTEО, druga nadležna ministarstva i agencije za podršku MSP-a na svim nivoima, vanjske eksperti po potrebi	P-2009-neprekidan proces	Najmanje 300 obučениh MSP-a svake godine

Poglavlje 13 – Partnerstvo i umrežavanje

Aktivnost	Implementacija	Vremenski okvir	Indikator
Sufinansiranje programa obuke za različite ciljane grupe (može se finansirati iz tehničke pomoći)	Sektor za mala i srednja preduzeća - MSTEО, ministarstva na nivou entiteta i distrikta, agencije za podršku MSP-a na svim nivoima, mreža za razvoj poslovanja sa svim akterima podrške MSP-a, vanjski eksperti po potrebi	P-2009 – tekući proces	200 učesnika godišnje za svaki program obuke razrađen za najvažnije ciljane grupe
Sufinansiranje neformalnih poslovnih sastanaka uz prezentaciju pitanja vezanih za	Sektor za mala i srednja preduzeća - MSTEО, ministarstva	P-2009-tekući proces	Mjesečni neformalni sastanci – 10 sastanaka godišnje (svaki put u

umrežavanje i partnerstva	na nivou entiteta i distrikta, agencije za podršku MSP-a na svim nivoima, mreža za razvoj poslovanja sa svim akterima podrške MSP-a		različitim gradovima za različite učesnike) – ukupno očekivani broj učesnika 500
Sufinansiranje aktivnosti postojećih mreža	Sektor za mala i srednja preduzeća - MSTEО, ministarstva na nivou entiteta i distrikta, Agencije za podršku MSP-a na svim nivoima, Mreža institucija za razvoj privrede sa svim akterima podrške MSP-u	B: 2009- tekući proces	Godišnje podržane aktivnosti deset mreža
Kampanje za promociju i informiranje o umrežavanju i partnerstvima	Sektor za mala i srednja preduzeća - MSTEО, ministarstva na entitetskom i nivou distrikta, agencije za podršku MSP-a na svim nivoima, mreža za razvoj poslovanja sa svim akterima podrške MSP-a, vanjski eksperti po potrebi	P-2009- tekući proces	Nivo spremnosti za ulazak u bilo koju vrstu mreže, broj ustanovljenih privatno iniciranih mreža

17 Monitoring i kvalitet implementacije Strategije

U ovom poglavlju se opisuju mehanizmi predloženi za monitoring sprovedbe Strategije razvoja MSP i mjerenje kvaliteta i efikasnosti predloženih aktivnosti.

17.1 Monitoring sprovedbe strategije

- Glavni organ ovlašten za monitoring je **Vijeće ministara**, koje bi pratilo sprovedbu aktivnosti strategije na osnovu kvartalnih izvještaja Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa.
- **Vanjski revizor** (najvjerovatnije privatna firma) će vršiti monitoring sprovedbe strategije na kvartalnoj osnovi. Revizor će provjeravati:
  - Da li se sprovedba strategije odvija u skladu sa sprovedbenim planom i po vremenskom rasporedu
  - Na osnovu mehanizma za dobivanje povratnih informacija od MSP i institucija koje daju usluge podrške privredi, ili putem razgovora o tome da li je kvalitet obavljenih aktivnosti zadovoljavajući.

Na kraju perioda Strategije, vanjski revizor će pripremiti konačni izvještaj ili reviziju.⁴⁰ Vanjski revizor odgovara direktno Ministarstvu vanjske trgovine i ekonomskih odnosa.

- Pojedinačne aktivnosti planirane u Strategiji također prate (razvojne) institucije zadužene ili uključene u datu aktivnost ili projekat.

Sve troškove monitoringa snositi će Vijeće ministara

17.2 Monitoring kvaliteta

Kvalitet se mjeri uglavnom od strane MSP putem mehanizma za dobijanje povratnih informacija kod institucija za podršku privredi.

Kvalitet usluga pruženih MSP mjeri se putem upitnika ili evaluacijskih formulara izrađenih za MSP koja koriste usluge institucija za podršku privredi, obrazovnih i organizacija za obuku, te konsultanata u okviru Mreže za razvoj i preduzetništvo. Još jedan indikator kvaliteta usluga pruženih MSP je broj posjetilaca/korisnika pojedinačnih usluga ili instrumenata, a posebno broj redovnih/repetitivnih korisnika datih usluga ili instrumenata.

Uslugodavci MSP mogu koristiti druge mehanizme za unapređivanje svog kvaliteta, npr, okrugle stolove, grupe za diskusiju i slične oblike, gdje se razgovara o uslugama koje se pružaju MSP.

⁴⁰ Pristup Evropske komisije je sličan. Svaki program EU pregleda vanjski revizor na kraju programa.

Povratne informacije od MSP prikupljene na nivou svakog pojedinačnog uslugodavca, koji priprema kratki izvještaj o takvim povratnim informacijama i predloženim indikatorima Agenciji za mala i srednja preduzeća na kvartalnoj osnovi. Na osnovu tih izvještaja, Sektor za mala i srednja preduzeća priprema izvještaj za cijelu Mrežu za razvoj i poduzetništvo. Izvještaj služi za procjenu efikasnosti različitih instrumenata ili usluga, on također pomaže kod aktivnosti i budžetskog planiranja u narednom periodu, a može se i koristiti u cilju promocije Mreže za razvoj i poduzetništvo.

Svaki pojedini uslugodavac MSP mora sprovoditi najmanje gore spomenuti kvalitet mjera na redovnoj osnovi. Preporučuje se da se definišu jedinstveni standardi (upitnici, formulari za evaluaciju, izvještajni formulari) za svakog člana Mreže za razvoj i poduzetništvo, u cilju omogućavanja uporedne analize i pripreme izvještaja za cijelu Mrežu.

Kvalitet usluga i instrumenata se također može mjeriti od strane uslugodavaca MSP. To znači da uslugodavac MSP može sam ocijeniti kvalitet administrativnih procedura, kvalitet smjernica dobijenih od Ministarstva vanjske trgovine i ekonomskih odnosa odnosno od Sektora za mala i srednja preduzeća, te na osnovu toga preporučiti unapređenja Ministarstvu vanjske trgovine i ekonomskih odnosa odnosno Sektoru za mala i srednja preduzeća.

17.3 Monitoring efikasnosti/učinkovitosti

Primjena kombinacije indikatora se koristi u velikim izvještajima i studijama o razvoju i konkurentnosti MSP u EU i u svijetu. Svi dole spomenuti izvještaji i studije nude dobru uporednu procjenu nivoa razvijenosti MSP i učinkovitosti instrumenata i usluga uvedenih za MSP u uporedbi sa drugim zemljama. Bilo bi važno da BiH bude obuhvaćena u tim studijama. Da bi se učestvovalo u izvještajima i studijama dole spomenutim, neophodno je uvesti i mjeriti odgovarajuću kombinaciju indikatora koji se koriste u tim studijama i izvještajima.

- Na nivou Europske komisije uvode se **indikator politike preduzeća** za sve države članice EU. Svake godine se objavljuje posebna publikacija⁴¹ sa indikatorima za sve zemlje EU. Stoga se preporučuje da se isti indikator koriste u BiH. Oblasti koje su u pitanju su pristup finansiranju, administrativna i regulatorna sredina, funkcionalna tržišta, inovacije, poduzetništvo, ljudski kapital i pristup informacijama i komunikacijskim tehnologijama. Za svaku oblast se odabiru indikator iz tabele sa rezultatima preduzeća (ukupno: 21 indikator).
- Europska komisija – Generalni direktorat za preduzeća – sprovodi još jedno godišnje ispitivanje o konkurentnosti MSP, - Evropska mreža za istraživanje MSP⁴² sa projektom “**Opservatorija evropskih MSP**”).

⁴¹ Više detalja možete vidjeti u džepnoj knjizi EK – GD za preduzeća, vezano za indikatore politike preduzeća: Kako države članice rangiraju na tabeli s rezultatima preduzeća koja se nalazi na http://europe.eu.int/comm/enterprise/library/lib-competitiveness/series_competitiveness.htm

⁴² Ek – GD za preduzeća, Opservatorija evropskih MSP: http://europa.eu.int/comm/enterprise/enterprise_policy/analysis/observatory.htm

- Još jedna dobro poznata studija, takozvana GEM (Global Entrepreneurship Monitor – Monitor globalnog poduzetništva)⁴³ studija također je važna za bolje razumijevanje i bolje planiranje daljnjih politika i strategija u odnosu na MSP. Istraživanje će biti sprovedeno u Bosni i Hercegovini prvi put 2008 godine⁴⁴.
- »Projekat određivanja granica regulatornih troškova poslovanja«⁴⁵ je još jedan projekat određivanja mjerila u odnosu na MSP, koji sprovodi Svjetska banka na godišnjoj osnovi u preko 130 zemalja. Podaci iz BiH su već uključeni, ali nije jasno ko je glavni izvor informacija niti kako su informacije prikupljane.

Zbog kompleksnosti indikatora koje treba uvesti, preporučuje se da se otpočne poseban projekat u cilju analize potrebnih indikatora i predlaganja metoda za prikupljanje potrebnih podataka za BiH.

---

⁴³ Global Entrepreneurship Monitor (Monitor globalnog poduzetništva) – GEM: <http://www.gemconsortium.org>

⁴⁴ Licencu za istraživanje je dobio Centar za razvoj poduzetništva iz Tuzle u partnerstvu sa Univerzitetom Tuzla.

⁴⁵ više detalja možete vidjeti na internet adresi: <http://rru.worldbank.org/doingbusiness>

18 Zaključci i preporuke

Usljed veoma kompleksne strukture faktora konkurentnosti MSP-a u smislu makro i mikro perspektive, sektorskog stajališta, horizontalne i vertikalne perspektive, nemoguće je detaljno obuhvatiti sve aspekte u ovoj Strategiji odnosno u periodu od 2009-2011. Iz tog razloga prezentiranu »Strategiju za razvoj MSP-a« treba shvatiti kao strategiju za razvoj MSP-a sa inicijalnim aktivnostima. Strategija sadrži i preporuke za naprednije programe podrške.

Nepostojanje odgovarajućih statističkih podataka o MSP-a u BiH uzrokuje općenito mnoge probleme i isti problemi su se javili tokom pripreme ove Strategije. Ova pitanja ometaju empirijski pristup za bilo koju studiju o MSP-a u BiH. Kvalitetnija statistička obrada podataka se predlaže kao jedno od prioritarnih horizontalnih pitanja koje MVTEO mora inicirati u buduće.

Tokom pripreme Strategije javljalo se pitanje o tome do koje mjere se određena teme odnosi na razvoj MSP-a i gdje je polazna tačka za pitanja koja se tiču velikih preduzeća ili čak za domen cjelokupnog poslovanja. Pored ovog, također ne postoji velika razlika između MSP-a i velikih preduzeća kada se radi o konkurentnosti. Razlika se odnosi na poslovne usluge budući da MSP-a zahtijevaju više vanjske poslovne konsultantske i finansijske podrške koja je povoljna za MSP-a.

Jedno od pitanja koje se djelomično odnosi na spomenuti problem je, na primjer, oblast harmonizacije tehničkih zakona. Prije ili kasnije, harmonizacija će se morati uraditi, ali sa stanovišta MSP-a to bi predstavljalo više prepreku nego prednost na ovom nivou razvoja MSP-a u BiH i zbog toga što institucionalni okvir još uvijek nije spreman da implementira ovako kompleksan i veoma zahtjevan projekat. Čak i u Europi preduzećima je dat vremenski period od godinu ili dvije da prilagode svoje interne procesa tokom tranzicije. U tom svjetlu, sugerira se postepeno harmoniziranje zakona, i preporučuje se da se preduzećima omogući dosta vremena da bi mogle prilagoditi svoje procese. Prije ove faze preduzećima treba pružiti odgovarajuće smjernice i programa obuke. Da bi se pružile takve usluge, odgovorno tijelo treba da osigura zagaraniranu tehnička i finansijsku podršku institucijama za implementaciju i preduzećima. Institucije treba da budu obučene i konsalting usluge razvijene da bi mogle pružiti preduzećima odgovarajuće savjete u tom pogledu.

Postoji nekoliko pitanja koja iziskuju više pažnje i preporučuje se njihova implementacija tokom ove Strategije:

- Potrebne su zakonske i regulatorne promjene, posebno one koje se odnose: na donošenje zakona o preduzećima, pojednostavljivanje procesa registracije preduzeća, donošenje zakon o promociji MSP-a i pristup financijama. S obzirom na veoma kompleksna pitanja Strategija preporučuje da se detaljno ispituju zakonske i regulatorne promjene na svim nivoima i sektorima. U kombinaciji sa izgradnjom i unapređenjem institucija, ovo treba da bude prioritarni zadatak ove Strategije, u periodu 2009-2011.

- Treba izgraditi institucionalni okvir i njime upravljati na način koji će osigurati zajedničku platformu za javne davaoce poslovnih usluga i preduzeća.
- Od ključnog značaja je i razvoj odgovarajućeg informacijskog sistema. Strategija predlaže razvoj poduzetničkog portala i sa vanjskog i sa unutarnjeg aspekta.
- Izrada i drugih važnih strategija kao što su Strategija o inovacijama i Strategija umrežavanja MSP-a pomogle bi da se osigura više fokusirana inostrana pomoć i više strateški pristup za pitanja koja su izuzetno važna za konkurentnost MSP-a na dugoročnoj osnovi.
- Zajednička karakteristika za sve faktore konkurentnosti opisanih u ovoj Strategiji leži u činjenici da je njihov razvoj uvjetovan različitim programima obuke i kampanjama za podizanje svjesnosti u cijeloj zemlji.

Predlaže se institucionalni okvir kao fleksibilna, virtualna platforma koja omogućava članovima da komuniciraju, razmjenjuju najbolje prakse i svoje znanje sa ciljem da poboljšaju poslovne usluge za MSP-a i da ih učine transparentnijim i efikasnijim. Čak i tamo gdje koordinirajuća uloga za neke od tema iz Povelje EU (i ove Strategije) pripada drugim vladinim ili javnim tijelima u BiH, MVTEO i tijela za razvoj i promociju MSP koja predlaže ova Strategija moraju aktivno sudjelovati u tim aktivnostima, da osiguraju adekvatno uključivanje svih aspekata relevantnih za MSP.

Pored očekivanog brzog razvoja MSP-a u BiH, sama Strategija i njena implementacija u budućnosti će pružiti Vijeću ministara i odgovornom ministarstvu alat za međunarodnu promociju BH. ekonomije i politike za razvoj MSP-a sa ciljem da se ubrza proces pristupa EU, poveća interes za direktna strana ulaganja i da se postigne bolja pregovaračka pozicija sa bolje fokusiranim prijedlozima prema inostranoj pomoći. Međutim, u budućnosti treba očekivati smanjenje strane pomoći, a programi EU će se za BiH otvarati samo postepeno i uz uvjete vezane sa uspješnost reformskog procesa BiH i mogućnosti BiH da na odgovarajući način upravlja i kofinancira individualne projekte. Zbog toga je najvažnije za vlade u BiH da udruže svoje napore, financijske i ljudske resurse na podršci MSP.

Lista skraćenica

BiH	Bosna i Hercegovina
BDP	Bruto društveni proizvod
DB	Distrikt Brčko
EC	Europska komisija
EC-DG	Generalni direktorat europske komisije za preduzeća
EICC	Euro info korespondentni centar
EU	Europska unija
EURED	Program europske unije za regionalni ekonomski razvoj
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
IKT	Informaciono komunikacione tehnologije
IFC	Međunarodna korporacija za finansije
IMF	Međunarodni monetarni fond
MSP	Malo i srednje preduzeće
MVTEO	Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa
OECD	Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj
PRSP	Srednjoročna razvojna strategija BiH
PIO/MIO	Penziono / mirovinski invalidski fond
RRA	Regionalna razvojna agencija
RS	Republika Srpska
SSP	Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju
SWOT	snage, slabosti, mogućnosti, prijetnje
UNCTAD	UN Konferencija o trgovini i razvoju